ANKARA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜTAHYA – ÇAVDARHİSAR AİZANOİ ARKEOLOJİK SİT ALANININ PEYZAJ MİMARLIĞI VE TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evren TANDOĞAN

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ANKARA

2011

Her hakkı saklıdır

TEZ ONAYI

Evren TANDOĞAN tarafından hazırlanan "**Kütahya – Çavdarhisar Aizanoi Arkeolojik Sit Alanının Peyzaj Mimarlığı ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi**" adlı tez çalışması 04.03.2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN
Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Jüri Üyeleri :

Başkan : Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN
Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Üye : Prof. Dr. Murat E. YAZGAN
Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nazan KUTER
Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Özer KOLSARICI
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Kütahya – Çavdarhisar Aizanoi arkeolojik sit alanının peyzaj mimarlığı ve turizm açısından değerlendirilmesi

Evren TANDOĞAN

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Dünya'nın ortak mirası olarak kabul edilen arkeolojik alanlar birer sanat eseri olduğu kadar, tarihi belge olarak da korunmalı ve bu tutumun sürekliliği sağlanmalıdır. Koruma çalışmaları, her biri kendi iç dinamiklerine sahip, kendi özelinde değerlendirilen arkeolojik alanları turizm açısından daha da cazip hale getirmektedir. Dolayısıyla arkeolojik alanlarda yapılan bilimsel ve çağdaş her müdahale alanın potansiyel kullanımı arttırmakta ve bu artış ile alanların mevcut taşıma kapasiteleri üzerinde kullanım durumunu ortaya çıkartmaktadır. Bu durumda da arkeolojik alanlarda tahribat kaçınılmaz olmaktadır. Bu noktada, son derece hassas yapıda olan arkeolojik alanların taşıma kapasiteleri tespit edilmeli ve bu doğrultuda, koruma – kullanma dengesi kurularak tahribat en aza indirilmelidir.

Bu araştırmada; Kütahya ili, Çavdarhisar ilçesi sınırları içerisinde bulunan Aizanoi arkeolojik sit alanının belgelenerek bir envanter oluşturulması, alanın mevcut potansiyelinin değerlendirilerek çağdaş koruma yaklaşımları doğrultusunda koruma - kullanma dengesinin kurulması ve geliştirilmesi, kültür turizmi çerçevesinde alanın sorun ve olanakları saptanarak ileri dönük turizm açısından bir süreklilik oluşturması amaçlanmıştır.

Bu kapsamda; Aizanoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresinde gerçekleştirilen etüt çalışması ve literatür araştırmasından elde edilen veriler değerlendirilerek, saptanan sorun - olanaklar ortaya konmuş; alanının özgün niteliğinin korunması, koruma - kullanma dengesinin sağlanması ve sürdürülebilirliği yanı sıra peyzaj tasarımı ve alanda turizm faaliyetlerinin gelişmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Mart 2011, 127 sayfa

Anahtar Kelimeler: Arkeolojik sit, antik yerleşmeler, koruma, kültür varlıkları, peyzaj mimarlığı, peyzaj tasarımı, tarihi çevre koruma,

ABSTRACT

Master Thesis

Evaluation of the area Kütahya – Çavdarhisar Aizanoi archeological sites from the aspect of landscape architecture and tourism

Evren TANDOĞAN

Ankara Üniversitesi
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Design

Supervisor: Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Archaeological sites accepted as the common heritage of the worlds, as well as a work of art, as historical documents should be protected and this protection must be provided as continuity. Conservation works, each with its own internal dynamics, it's the case of archaeological sites evaluated in terms of tourism are becoming even more attractive. Therefore, each modern and scientific application increase with the potential use of the archaeological areas. This increase in archaeological sites are used more than their capacity. In this case, the destruction of archaeological sites is inevitable. At this point, archaeological sites should be identified carrying capacities and in this respect, established protection - utilization balance and minimized damage.

In this study aimed to the creation of an inventory as well as to evaluating the potential of the existing archaelogical area, identifying problems and opportunities at Aizanoi archaeological site where located within the boundaries of the town of Çavdarhisar, the province of Kutahya.

In this context, Aizanoi archaeological site and survey work in the immediate vicinity and by evaluating the data obtained from the literature survey identified problems and opportunities are described. In this respect suggestions have been developed for the original nature of the protection, providing conservation - utilization balance and sustainability, landscape design, increase of tourism activities.

March 2011, 127 sayfa

Key Words: archaeological sites, antique settlements, conservation, cultural assets, landscape architecture, landscape design, the conservation of historical environment

TEŞEKKÜR

Kütahya – Çavdarhisar Aizanoi Arkeolojik Sit Alanının Peyzaj Mimarlığı ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi konulu yüksek lisans tez çalışmam süresince beni yönlendiren, sabrını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümü öğretim üyelerinden değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam süresi boyunca görüşlerinden yararlandığım Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. M. Emin BARIŞ'a teşekkür ederim.

Evren TANDOĞAN
Ankara, Mart 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT i
TEŞEKKÜR i
KISALTMALAR DİZİNİ v
ŞEKİLLER DİZİNİ vi
ÇİLGELER DİZİNİ ix
1. GİRİŞ 1
1.1 Literatür Özetleri 3
2. KURAMSAL TEMELLER 6
2.1 Tarihi Çevre Tanımı ve Kavramsal Gelişimi 6
2.1.1 Kültür varlığı 7
2.1.2 Sit alanı 7
2.1.2.1 Doğal sit 9
2.1.2.2 Tarihi sit 10
2.1.2.3 Kırsal sit 10
2.1.2.4 Tarımsal sit 10
2.1.2.5 Kentsel sit 11
2.1.2.6 Arkeolojik sit 11
2.1.2.7 Karmaşık sit 12
2.1.3 Korumanın tanımı ve kavramsal gelişimi 12
2.1.3.1 Korumanın kavramsal gelişimi 13
2.1.3.2 Türkiye'de korumanın tarihsel gelişimi 18
2.2 Arkeolojik Sit Alanları ve Planlama Yaklaşımları 19
2.2.1 Planlamanın tanımı ve kavramsal gelişimi 20
2.2.2 Koruma amaçlı imar planı 20
2.2.3 Çevre düzenleme projesi 22
2.2.4 Sürdürülebilir planlama kavramı 23
2.2.5 Türkiye'de planlama olgusu 24
2.2.6 Kültürel miras alanlarının planlama açısından değerlendirilmesi 25
2.2.6.1 Planlamanın önemi 26

2.2.6.2 Türkiye'de yapılmış olan koruma planları 27
2.3 Arkeolojik Sit Alanları ve Turizm Yaklaşımları 31
2.3.1 Turizm tanımı ve kavramsal gelişimi 31
2.3.2 Turizm türleri 32
2.3.2.1 Türkiye'de turizm olgusu 35
2.3.3 Sürdürülebilir turizm kavramı 36
2.3.4 Türkiye'de turizm mevzuatı 37
2.3.5 Kültürel miras alanlarının turizm açısından değerlendirilmesi 38
2.3.5.1 Koruma – kullanım dengesi ve önemi 38
2.3.5.2 Koruma – kullanım dengesini sağlamaya yönelik öneriler 39
3. MATERYAL VE YÖNTEM 41
3.1 Materyal 41
3.2 Yöntem 41
4. ARAŞTIRMA BULGULARI 43
4.1 Kütahya İli, Çavdarhisar İlçesi Aizanoi Arkeolojik Sit Alanı Doğal Özellikleri 43
4.1.1 Topoğrafik ve jeolojik yapı 43
4.1.2 İklim 45
4.2 Kültürel Özellikler 46
4.2.1 Aizanoi kenti 46
4.2.1.1 Zeus Tapınağı 52
4.2.1.2 Odeion 57
4.2.1.3 Agora, Heroon ve Dor sütunlu avlu 58
4.2.1.4 Hamam ve yuvarlak yapının kalıntıları 61
4.2.1.5 Stadion ve Tiyatro 62
4.2.1.6 Hamam 66
4.2.1.7 Yuvarlak yapı (Macellum) 68
4.2.1.8 Sütunlu Cadde ve anıtsal kapı 70
4.2.1.9 Köprüler 72
4.2.1.10 Nekropoller 75
4.2.1.11 Meter Steunene kutsal alanı 76
4.2.1.12 Baraj ve taş ocakları 78

4.3 Geleneksel Yapı Kültürü 79
4.4 Bitkisel Materyal 83
4.5 Ulaşım 86
4.6.1 Nüfus – demografik yapı 89
4.6.2 Turizm 90
4.6.3 Tarım 92
4.6.4 Hayvancılık 94
4.7 Aizanoi Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Çalışmaları 95
4.7.1 Aizanoi Çavdarhisar I. derece arkeolojik sit alanı koruma amaçlı imar planı genel özellikleri 95
4.7.1.1 Genel çevre ölçeğinde korunacak doğal, tarihi ve görsel değerler ve bu değerlerin kullanımlarına ilişkin kararlar 95
4.7.1.2 Değerlerin korunması, potansiyellerin işletilebilmesi için yerleşme ölçeğinde kararlar 97
4.7.1.3 Koruma stratejileri ve koruma ilkelerine ilişkin kararlar 98
4.7.1.4 Arkeolojik alan, doku, ada, açık alan ve sokaklara ilişkin kararlar 99
4.7.1.5 Yapı ve parsellere ilişkin kararlar 100
5. TARTIŞMA VE SONUÇ 101
5.1 Aizanoi Arkeolojik Sit Alanı ve yakın Çevresi İçin Saptanan Sorunlar ve Olanaklar 104
5.2 Aizanoi Arkeolojik Sit Alanı ve Yakın Çevresi İçin Saptanan Sorunlar ve Öneriler 105
5.2.1 Ulaşım sistemi 106
5.2.1.1 Ziyaret güzergâhı 107
5.2.2 Kültürel değerler 108
5.2.2.1 Arkeolojik yapılar ve kalıntılar 108
5.2.2.2 Geleneksel yapı kültürü 108
5.2.3 Doğal değerler 110
5.2.3.1 Bitkisel materyal 110
5.2.4 Alan yorumu ve tasarım önerileri 111
5.2.4.1 Ziyaretçi merkezi 111
5.2.4.2 Donatı elemanları 113

5.2.5 Turizm **120**
KAYNAKLAR **122**
ÖZGEÇMİŞ **127**

KISALTMALAR DİZİNİ

AIEST	Uluslararası Turizm Uzmanları Birliği
ÇED	Çevre Etki Değerlendirmesi
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICAHM	Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Komitesi International Committee on Archaeological Heritage Management
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi International Council on Monuments and Sites
IFLA	Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu The International Federation of Landscape Architects
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu
KTVKYK	Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 Pamukkale – Hierapolis Koruma Amaçlı İmar Planı (http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com 04.02.2011)..... 28
Şekil 2.2 Kaş / Antiphellos Koruma Amaçlı İmar Planı (http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com 04.02.2011)..... 30
Şekil 4.1 Kütahya il haritası (http://tr.wikipedia.org 15.11.2010) 43
Şekil 4.2 Çavdarhisar ilçe planı (Google earth programı 2010) 44
Şekil 4.3 Kütahya deprem haritası, (http://www.depremhaber.com 10.07.2008)..... 45
Şekil 4.4 Charles Texier tarafından yapılmış olan Aizanoi köprü ve Zeus Tapınağı'nı gösteren gravür. (Anonim 2003)..... 47
Şekil 4.5 Çavdarhisar – Aizanoi kent planı (Google earth prohramı 2010)..... 48
Şekil 4.6 Aizanoi mevcut yapı kalıntıları planları ve geleneksel doku (Rhon 2008) 49
Şekil 4.7 Aizanoi, Erken Bronz Çağı ve Helenistik Dönem rekonstrüksiyon çizimi (Rheidt 2009) 50
Şekil 4.8 Çavdarhisar – Aizanoi I. Derece arkeolojik sit alanı 51
Şekil 4.9 Zeus Tapınağı ve diğer yapılar arasındaki ilişki (Hoffann 1989)..... 52
Şekil 4.10 Zeus tapınağı kuzeybatı yönünden bir bakış (Orijinal 2010)..... 53
Şekil 4.11 Yer altı odası genel görünüş (Osseman 2008) 54
Şekil 4.12 Zeus Tapınağı batı alınlığı, akant dalları ve yapraklar arasında tanrıça Kybele (Orijinal 2010) 55
Şekil 4.13 Tapınağı çevreleyen sütunlu hol 56
Şekil 4.14 Arşitrav ve sütun birleşimleri..... 56
Şekil 4.15 Odeon genel görünüş (Rheidt ve Ateş 2007)..... 57
Şekil 4.16 Odeon giriş kapısı (Orijinal 2009) 57
Şekil 4.17 Agora, Hereon ve Dor sütunlu avlu şematik planı (Hoffann 1989)..... 59
Şekil 4.18 Bugün köy evlerinin arasında kalmış Dor sütunlu avluya ait izler (Orijinal 2010)..... 60
Şekil 4.19 Zeus Tapınağı'nın güneydoğusunda bulunan agoraya ait sütun ve geleneksel konutlar (Orijinal 2010) 60
Şekil 4.20 Hamam planı (Hoffann 1989)..... 61
Şekil 4.21 Büyük hamam frigidarium (sıcaklık) kısmından genel görünüş (Orijinal 2010)..... 62

Şekil 4.22 Tiyatro ve stadium mevcut durumu (Rhon 2008) 63
Şekil 4.23 Tiyatro ve sahne binası mevcut durumu, rekonstrksiyonu (Rhon 2008) 65
Şekil 4.24 Tiyatro – stadion genel görünüş (Orijinal 2010) 66
Şekil 4.25 Hamam planı (Numann ve Hoffmann 1985) 67
Şekil 4.26 Hamam genel görünüş (Orijinal 2010) 67
Şekil 4.27 Hamam içinden genel görünüş (Orijinal 2010) 68
Şekil 4.28 Yuvarlak yapı (Macellum) (Orijinal 2010) 69
Şekil 4.29 Yuvarlak yapı, sütunlu cadde ve çevresi (Rheidt 1993) 70
Şekil 4.30 Sütunlu cadde şematik kesit (Rheidt 1993) 71
Şekil 4.31 Geç antik sütunlu cadde (Orijinal 2010) 72
Şekil 4.32 Dört numaralı, Zeus tapınağının kuzeydoğusundaki beş kemerli köprü (Orijinal 2006) 74
Şekil 4.33 İki numaralı, Zeus tapınağının güneydoğusu ile yuvarlak yapı (marcellum) arasında bulunan köprü (Orijinal 2010) 74
Şekil 4.34 Kapı biçimli mezar taşları, solda kadın mezar taşı üzerinde yapağı bulunan sepet, sağda erkek mezar taşı üzerinde kartal figürü bulunmaktadır (Orijinal 2010) 75
Şekil 4.35 Kütahya müzesinde bulunan Amazon lahiti (Orijinal 2006) 76
Şekil 4.36 Meter Steunene alanında bulunan kurban çukuru (bothroi) olduğu düşünülen yapı kalıntısı (Orijinal 2010) ve Kybele figürini (Rheidt ve Ateş 2007) 78
Şekil 4.37 Aizanoi arkeolojik sit alanı ile iç içe geçmiş olan geleneksel doku (Orijinal 2011) 79
Şekil 4.38 A.Özcan Caddesi üzerinde bulunan geleneksel konut ön cephe (Orijinal 2010) 80
Şekil 4.39 A.Özcan Caddesi üzerinde bulunan geleneksel konut arka cephe (Orijinal 2010) 81
Şekil 4.40 Araştırma alanı içinde bulunan ahşap cumbalı geleneksel mimari örneklerinden biri (Orijinal 2010) 82
Şekil 4.41 Devşirme malzeme kullanımı (Orijinal 2010) 82
Şekil 4.42 Pencerelerde ahşap kafes (Orijinal 2010) 82

Şekil 4.43 Araştırma alanı içinde bulunan geleneksel mimari örnekleri (Orijinal 2010)..... 83
Şekil 4.44 Hamam yapısından tiyatro yönüne genel bir bakış, mısır tarlası (Orijinal 2010)..... 84
Şekil 4.45 Bendir deresi kenarı su bitkileri (Orijinal 2010)..... 85
Şekil 4.46 Tiyatrodan Zeus Tapınağı yönünde genel bakış, alan geneli bitki örtüsü (Orijinal 2010)..... 85
Şekil 4.47 Hamam yapısı önünden tiyatro yapısına giden yolda meyve ağaçları vişne, erik (Orijinal 2010)..... 86
Şekil 4.48 Türkiye haritası (http://tr.wikipedia.org 15.11.2010) 87
Şekil 4.49 Çavdarhisar ve Aizanoi antik kent planı (Orijinal 2011)..... 88
Şekil 4.50 Kütahya ili şematik turizm haritası..... 91
Şekil 4.51 Egeplan Planlama Ltd. Şti tarafından hazırlanan Aizanoi - Çavdarhisar I. derece arkeolojik sit alanı koruma amaçlı imar planı 2010 96
Şekil 5.1 Dor sütunlu avlunun doğusunda bulunan geleneksel mimari örnekleri (Orijinal 2010)..... 109
Şekil 5.2 Aizanoi arkeolojik sit alanında ziyaretçi merkezi bulunmamaktadır. (Orijinal 2006)..... 112
Şekil 5.3 Çalışma alan içerisinde bulunan asfalt ve stabilize yollar (Orijinal 2010) 113
Şekil 5.4 Zeus Tapınağı önünde bulunan panolar (Orijinal 2010)..... 114
Şekil 5.5 Çalışma alanında bulunan aydınlatma armatürü (Orijinal 2010)..... 117
Şekil 5.6 Zeus Tapınağı aydınlatma armatürü (Orijinal 2010) 117
Şekil 5.7 Hamam yapısı üst örtüsü (Orijinal 2010)..... 119

ÇİLGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1 Arazi kullanımı (Anonim 2005)..... 92
Çizelge 4.2 Tarla bitkileri ve arazinin dağılımı (Anonim 2005)..... 92
Çizelge 4.3 Sebze ekimi ve üretim miktarları (Anonim 2005)..... 93
Çizelge 4.4 Meyve veren ağaç sayıları ve üretim miktarları (Anonim 2005)..... 93
Çizelge 4.5 Meyve üretim miktarları (Anonim 2005)..... 94
Çizelge 4.6 Büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığının dağılımı (Anonim 2005)..... 94
Çizelge 4.7 Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlardan elde edilen süt miktarı (Anonim 2005)..... 94
Çizelge 5.1 Aizanoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresi olanaklar ve sorunlar tablosu (Orijinal 2011)..... 104

1. GİRİŞ

Yerleşmeler insan yaşamının sürdüğü yaşamsal çevrelerdir. Çevre kaynaklarını kullanan ve toplumsal gereklere cevap verecek biçimde gelişen kentler, doğa-insan-mekân ilişkilerinin mekâna ve fiziksel çevreye yansıması ile ortaya çıkan oluşumlardır. Tarihi süreç içinde belli dönemlerin izlerini taşıyan arkeolojik sit alanları uygarlıkların kültür, yaşam biçimi ve çevre oluşumlarının göstergesidir (Erdoğan 2006).

Önceki uygarlıkların izlerini taşıyan arkeolojik alanları geçmişten geleceğe birikimi aktaran alanlar olarak insanlığın ortak miras alanı kabul edilmektedir. Bu ortak miras alanları bulundukları çevre ile birlikte değerlendirildiği ölçüde geniş eğitim, kültür ve ekonomik gelir fırsatları sunmaktadır. Bu aktarımın sürekliliğinin sağlanmasında da koruma olgusunun gelişmesi ve toplumun her kesimi tarafından benimsenmesi gerekmektedir.

Arkeolojik alanların sorunlarının belirlenmesinde bilimsel kazı ve araştırma çalışmaları sonucunda edinilen malzeme, teknik veya teknolojiye ait bilgiler, yapı ya da yapıların kullanıldığı dönem, yapı kalıntılarının yüzyıllar boyunca içinde bulundukları çevre şartlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. (Madran ve Özgönül 2005). Bu değerlendirmeler ise farklı meslek disiplinlerinin bir arada uyum içinde çalışması ile mümkün görülmektedir. Dolayısıyla, bulundukları çevre ile bir bütün olarak değerlendirilmesi gereken arkeolojik alanlarda koruma çalışmaları yalnızca yapı ve kalıntılar ile ilgilenen arkeoloji, mimari, restorasyon bilim dallarına mensup uzmanlardan oluşan ekipler ile değil aynı zamanda peyzaj mimarları, şehir plancıları, inşaat mühendisleri, sosyologlar vb farklı pek çok disiplinden uzmanların katılımları ile çok daha etkin ve başarılı olacaktır.

Geçmişin izlerini taşıyan arkeolojik alanlar her dönemde insanlığın ilgi odağı olmuşlardır. Seyahat olanaklarının geliştiği sanayi devriminden itibaren insanların ulaşabilecekleri alanlar fazlalaşmış, kendi geçmişlerine olan meraklarının yanı sıra farklı kültürlere ve bu kültürlerin geçmiş izlerini taşıyan tarihi ve arkeolojik çevrelere olan ilgileri sayesinde de arkeolojik alanlar birer odak noktası konumuna gelmiştir.

Turizm aktiviteleri için önemli görülen bu alanlar, gelişen bilimsel araştırma ve teknolojik olanaklar yardımı ile çok daha anlaşılır bir biçimde bugün ilgili izleyicilere sunulmaktadır.

Turizm olanakları ile korunması oldukça önemli olan arkeolojik alanların kullanımı artmaktadır. Kullanımın artması ile oldukça hassas yapıdaki bu miras alanlarının da tahribatı kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla bir alanın aynı anda hem ziyaretçiler tarafından izlenmesi / kullanılması, hem de alanın mevcut değerlerinin korunması için koruma – kullanma dengesinin kurulması gerekmektedir. Bu dengenin kurulması ve sürdürülmesi için de alanın mevcut tüm potansiyellerinin tespit edilerek alan genelinde sorun – olanakların belirlenmesi ve acil önlem / müdahale planlarının hazırlanması önemlidir.

Bu araştırmada arkeolojik alanların korunarak kültürel sürekliliğinin devam ettirilmesinde ve kentsel tasarım ve kentsel peyzaj tasarımın önemi Kütahya ili, Çavdarhisar ilçesi sınırları içinde bulunan Aizanoi arkeolojik sit alanı örneğinde ortaya konmuştur. Çalışma alanı olarak Aizanoi Antik Kenti'nin seçilmesinin en önemli nedenlerinden biri; arkeolojik yapı kalıntılarının özgün mimari özellikleri ve bu mimari ile iç içe geçmiş olan eski Çavdarhisar yerleşiminin bir bütün olarak daha önce irdelenmemiş olmasıdır. Bugün, Aizanoi antik kentine ait tanımlayıcı tek imge Zeus Tapınağı'dır. Oysaki kentte mevcut durumda izlenebilen ve en az Zeus Tapınağı kadar ilgi çekici durumdaki diğer yapılar hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Doğal ve kültürel peyzaj açısından önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen Çavdarhisar ilçesinde turizm faaliyetleri gelişmemiştir. Mevcut potansiyelin değerlendirilerek alanın canlandırılması için; Aizanoi gibi önemli bir kültürel değerin tanıtımının ve turizme yönelik olarak alanda yapılacak düzenlemelerin büyük katkısı olacağı düşünülmektedir. Alanın arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açılması, tanıtımının sağlanması, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarının çözülmesi, alanın ihtiyaçlarının çağdaş, teknolojik donatılarla giderilmesi, ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak, kentsel peyzaj tasarımının önemi irdelenmiş ve arkeolojik miras alanının daha iyi korunması, değerlendirilmesi ve yaşatılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir. Bu amaçlara ulaşabilmek için belirlenen

yöntemin izlenmesiyle gerçekleştirilen araştırma çalışması genel anlamda değerlendirildiğinde beş ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, çalışmanın temel amacı, araştırma alanı olarak Kütahya ili Çavdarhisar ilçesi Azianoi arkeolojik sit alanının seçilme nedeni açıklanmıştır.

İkinci bölümde, konuyla ilgili kuramsal açıklamalara yer verilmiş ve çalışmanın amaçları kapsamında tarihi çevre kavramı, kültür varlığı, koruma, korumanın önemi ve gelişim süreci, planlama, turizm ve arkeolojik alanlarda planlama ve turizm kavramları ile gelişim süreçleri, koruma, planlama ve turizmin sürekliliğinin sağlanmasının önemi irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılan ve değerlendirilen materyal belirtilmiş ve araştırmada izlenen yöntem tanımlanmıştır.

Dördüncü bölümde, araştırma bulgularına yer verilmiştir. Bu kapsamda, Kütahya ili Çavdarhisar ilçesi Azianoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresinin doğal ve kültürel özellikleri ile araştırma alanının genel yapısı belirlenmiştir.

Beşinci ve son bölümde ise, araştırmanın amacı kapsamında gerçekleştirilen literatür verileri ve yerinde yapılan arazi etüt ve analiz çalışmalarının sonuçları değerlendirilmiş, Kütahya ili Çavdarhisar ilçesi Azianoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresinin kültürel sürekliliğinin sağlanması ve aynı zamanda koruma kullanma dengesi korunarak alanın düzenlenmesine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

1.1 Literatür Özetleri

Ahunbay (2004) "Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon" isimli eserinde, koruma düşüncesinin gelişimi ve kuramsal temeller, korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri, anıtlarda bozulmaya neden olan etkenler, restorasyon öncesinde yapılan çalışmalar, restorasyon projesinin hazırlanması, restorasyon teknikleri, tarihi çevre koruma, kültür varlıklarının korunması ile ilgili örgütlenme, yasalar ve uluslararası tüzüklere yer vermiştir.

Ahunbay ve İzmirligil editörlüğünde 2002 yılında yayınlanan "Management and Preservation of Archaeological Sites" isimli eserde, Türkiye'de arkeolojik sit alanlarında yapılan ve yapılmakta olan koruma ve araştırma çalışmaları irdelenmiştir.

Asatekin (2004) "Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız" isimli eserinde, kültür ve doğa varlıklarının neler olduğu, değerleri, koruma bilincinin oluşturulmasının gerekliliği, koruma konusunda yöntem ve içerik, kültür ve doğa varlıkların tehdit eden tehlikeler, korumanın nasıl yapılacağı ve bu konu ile ilgili uluslararası belgelere değinilmiştir. Uluslararası platformda Türkiye'nin kültür varlıklarının konumu, Türkiye'de kültür ve doğa varlıklarının koruması ile ilgili yasal çerçeve, sivil örgütlenme ve uluslararası koruma kurum ve kuruluşları ile ilişkilerine değinerek, konu ile ilgili eğitim yaklaşımları irdelenmiş ve önerilere yer verilmiştir.

Cros ve McKercher (2002), "Cultural Tourism – The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management" isimli eserlerinde, turizm, sürdürülebilir turizm, alan yönetimi, soyut ve somut mirasın korunması ve turizm ilişkiler, planlama, kültürel mirasın yönetimi ve sunumuna yönelik araştırma bilgilerine yer verilmiştir.

Çelik (2004) "Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmasının Peyzaj Mimarlığı Açısından Araştırılması: Beypazarı Örneği" konulu doktora tez çalışmasında, tarihi çevre koruma ve yenileme çalışmaları, tarihi binaların bahçeleri ile beraber ele alınması, tarihsel dokularda peyzaj çalışmalarının gerekliliği, kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı meslek disiplinleri arasındaki ilişki vurgulanarak, Beypazarı örneğinde kentsel peyzaj tasarım ilkeleri ve yönetim modeli geliştirilmiş ve önerilere yer vermiştir.

Madran (2002) "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler" isimli eserinde Osmanlı İmparatorluğu'nun batılılaşma sürecinde kültür varlıkları ve korumaya tutum ve düzenlemeler ile Cumhuriyet'in ilk 30 yılında (1920 – 1950) koruma alanının örgütlenmesi ve yasal düzenlemeler ele alınmıştır.

Madran ve Özgönül (2005) “Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması” isimli eserlerinde, Cumhuriyet Dönemi’nde kültür varlıklarının korunmasına ilişkin tutum ve düzenlemeleri, kültürel – doğal varlıkların neler olduğunu ve neden korunduğunu, kültürel – doğal varlıkların sorunlarını ele alarak konu ile ilgili yasal düzenlemeleri, ilgili ulusal ve uluslararası kurumları, korumanın finansmanını ve sürecini irdelemişlerdir.

Tapan (2007), “Soru ve Cevaplarla Koruma” isimli eserinde, Tapan korumayla ilgili görüşlerini aktararak ‘Örgün ve yaygın eğitimin korumada rolü nedir? Ülkemizde doğa ve kültür varlıklarının istenen düzeyde korunamamasının nedeni nedir? Bir yapının kültür varlığı olmasını sağlayan özellikleri nelerdir? Korumaya neden gereksinme vardır? Sürdürülebilirlik ve koruma ilişkisi nedir? Koruma bölge kurulları, koruma yasaları ve yönetmelikler sağlıklı bir koruma için yeterli mi? Kaliteli koruma nedir?’ vb sorulara tartışmaya açılmıştır.

Yazgan ve Erdoğan (1992) “Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama” isimli eserlerinde, çevre, koruma, kentsel koruma ve tarihi çevrelerde peyzaj planlama ilkeleri kavramlarını irdeleyerek tarihi çevrelerde peyzaj planlama proje örneklerine ver vermişlerdir.

2. KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde araştırmanın ana konusu olan arkeolojik sit alanlarında "peyzaj mimarlığı ve turizm" ile ilgili olarak temel anahtar kavramlar olan "tarihi çevre", "koruma", "planlama" ve "turizm" kavramları incelenmiştir.

2.1 Tarihi Çevre Tanımı ve Kavramsal Gelişimi

İnsanoğlu varoluşundan bugüne yeni koşullara uyum sağlayarak, yeni kültürler geliştirmişlerdir. Bu kültürleri birbirinden ayırmak, genel tanımlarla somutlaştırmak için insan topluluklarının içinde yaşadıkları doğal çevre ve ekolojik koşullara bağlı olarak meydana getirdikleri bütün maddi ve manevi öğeler yani bugün "tarihi çevre" olarak tanımlanan değerler ortaya çıkmıştır.

Kuban'a (2000) göre, geçmiş uygarlıklardan kalan yapılar / eserler tarihi çevreyi oluşturmaktadır. Kuter (2007) ise tarihi çevreyi; kendi başlarına anıt olmayan, fakat bir arada tarihi, geleneksel, görsel değerler taşıyan kasabaların, kentlerin kendilerine özgü karakterlerini yaratan tüm öğelerin bir arada değerlendirilmesi şeklinde tanımlamaktadır.

1976 yılında Nairobi'de yapılan UNESCO genel kurulu on dokuzuncu toplantısında 'tarihi ve mimari alanlar' , arkeolojik, mimari, tarih öncesi ve tarihi dönemler, estetik veya sosyo-kültürel açıdan bütünlükleri ve değerleri kabul edilmiş yapı grupları, yapılar, arkeolojik ve paleontolojik sitler de içinde olmak üzere, açık alanlar olarak tanımlanmıştır.

Tarihi çevre kavramı ile maddi ve manevi öğelerin bir arada bulunduğu bir çevre ifade edilmektedir. Kavram içinde yer alan manevi öğeler toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlardır. Maddi öğeler ise fiziksel olarak hala mevcut olan anıtlar, yapı ya da yapı toplulukları, sitler vb adlarla sınıflandırılan ve aynı zamanda "kültür varlığı" olarak da adlandırılan alanlarıdır.

2.1.1 Kültür varlığı

Kültür mirası, kültürel miras ya da kültürel değer olarak farklı şekillerde de kullanılan bu kavram "Avrupa Kültürel Mirasının Envanteri (1990)" çalışmasına göre "doğal ya da kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünlerdir."

UNESCO tarafından 1972 yılında Paris'de düzenlenen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Toplantısı sonucunda kabul edilen kararlarda kültürel ve doğal mirasın parçalarının istisnaî bir öneme sahip olduğunu ve bu nedenle tüm insanlığın kültürel ve doğal mirasının Dünya mirası olarak koruması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı toplantıda kültürel miras; anıtlar, bina grupları ve sit alanları olarak üç ana gruba ayrılarak değerlendirilmiştir.

- Anıtlar; tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan seçkin ve göze çarpan evrensel değere sahip mimari eserler, anıtsal heykel ve resim çalışmaları, arkeolojik doğaya ait eleman ve yapılar, yazıtlar, mağara yerleşimleri ve ek bileşenleri,

- Bina grupları; mimari, homojen dağılımı veya bulunduğu alan içindeki konumu itibarı ile tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan seçkin ve göze çarpan evrensel değere sahip ayrı veya birbirine bağlı bina grupları,

- Sit alanları; Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan seçkin ve göze çarpan evrensel değere sahip insan veya insan – doğa tarafından oluşturulan eserler, ve arkeolojik sahalar olarak sınıflandırılmıştır.

2.1.2 Sit alanı

Camillo Boito'nun 1883 yılında açıkladığı ve çağdaş restorasyon / koruma kuramının temeli kabul edilen görüşlerinden biri 'anıtların çevre dokularıyla birlikte korunmaları' gerekliliğidir. Boito'nun bu görüşü ile birlikte tarihi çevrede ilk defa alan / sınır kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar 1900' lü yılların ilk yarısına kadar devam etmiş ve 1964 yılında Venedik Tüzüğü'nde (1964) "Kültür varlığının bulundukları yerler,

bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınıp, yaşanır şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir" görüşü benimsenmiştir. Bu görüşle net bir alan tanımı yapılmasa da kültür varlığının çevresi koruma alanı olarak kabul edilmiş bulunmaktadır (Ahunbay 2004).

1978 yılında ICOMOS V. Genel Toplantısı'nda Türkiye'nin de aralarında bulunduğu pek çok ülkenin katılımlarıyla sit alanı kapsamına arkeolojik alanlar, tarihi parklar ve bahçeler de eklenmiştir (http://www.international.icomos.org 08.02.2011)

Sit alanı; 1985'de topografik olarak tanımlanabilecek derecede belirgin ve homojen özelliklere sahip, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik bakımlardan dikkate değer alanlar olarak Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'nde yer almıştır (http://www.avrupakonseyi.org.tr 08.02.2011).

Türkiye de kabul edilen sit alanı tanımı; tarih öncesinden bugüne kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan şehir ve şehir kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar olarak 2863 sayılı KTVKK'nunda yer almaktadır (http://teftis.kulturturizm.gov.tr 08.02.2011).

Bir yerin sit alanı olabilmesi için evrensel değere sahip olması, doğa ve/veya insanın ortak eserlerinin bulunması, arkeolojik alan olması, topografik özellikleri, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapmış olması gibi oldukça geniş içeriklidir. Bu durum sit olarak adlandırılan alanların tam olarak tanımlanabilmesine bir anlamda yeterli olmadığı için tanım kendi içinde alt kategorilerde değerlendirilmiştir. Kısaca genel olarak yapılan sit kavramının alt bileşenleri olarak ören yeri/arkeolojik sit, doğal sit, tarihi sit, kentsel sit, kırsal sit ve son yıllarda tarımsal sit ve karmaşık sit kavramları ortaya çıkmıştır.

2.1.2.1 Doğal sit

Doğal sitler "jeolojik devirlerle, tarih öncesi / tarihi devirlere ait, ender olma niteliğini barındıran, yer üstünde, yer ve su altında bulunan korunması gerekli alanlar" olarak tanımlanmaktadır (http://teftis.kulturturizm.gov.tr 08.02.2011).

Türkiye'nin en büyük milli parklarından biri olarak tescillenmiş olan "Munzur Vadisi" içinde bulunan Munzur Dağları'nın üzerinde 2000-3000 metrede yer alan krater gölleri ve Ovacık Dülüğü'nde kaynayan gözeler vadi boyunca devam eden şelaleleri ile doğal sit alanıdır.

Türkiye'de KTVKYK tarafından doğal sitler koruma ve kullanma koşulları 659 sayılı ilke kararı ile belirlenmiştir. Bu ilke kararına göre doğal sit alanları üç dereceye ayrılmıştır.

- I. derece doğal sit alanı; bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından korunması gerekli olan alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında zorunlu hallerde teknik altyapı hizmetleri gerçekleştirilebilmektedir.

- II. derece doğal sit alanı; doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı göz önüne alınarak kullanıma açılabilecek alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda konut yapılamayacağı ancak turizm ve hizmete yönelik uygulamalar yapılabileceği öngörülmüştür. Bu uygulamalar, koruma amaçlı imar planı doğrultusunda gerçekleştirilebilmektedir.

- III. derece doğal sit alanı; doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de göz önünde tutularak konut kullanımına da açılacak alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda da koruma amaçlı imar planı yaptırılması esas alınmış, bunun yanı sıra koruma kurulunun onayı ile her türlü kullanımın gerçekleştirilebileceği alanlar olarak belirlenmiştir.

2.1.2.2 Tarihi sit

Milli tarih ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlar olarak tanımlanmaktadır. Başkomutanlık Meydan Savaşı'nın başlatıldığı Kocatepe, tarihi sit için bir örnektir. (http://tr.wikipedia.org 15.11.2010)

19.04.1996 tarih ve 421 sayılı KTVKYK ilke kararına göre tarihi sit alanlarında bitki örtüsünü, topoğrafik yapıyı, siluet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik eylemler ile önceden süregelen tarımsal faaliyetle ile bağ ve bahçecilik devamı dışında getirilecek yeni kullanımlar gerçekleştirilemeyecektir. Bu alanların korunması için Çevre düzenleme planı hazırlanması gerekmektedir

2.1.2.3 Kırsal sit

2863 sayılı KTVKK'nunda kırsal sit, yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapıların türü ve yapım tekniği, malzemesiyle köy, bağ, yazlık niteliği taşıyan yerler olarak tanımlanmaktadır.

Madran ve Özgönül (2005) kırsal sit için; içerdikleri geleneksel nitelikli yapılar bunlarla beraber kullanılan avlu ve bahçe nitelikli özel alanlar, kamusal nitelikli açık alanlar (köy meydanı, mezarlık, mera vb) tanımını yapmışlardır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Rize – Pazar kırsal sit için iyi bir örnek oluşturmaktadır.

2.1.2.4 Tarımsal sit

Tarım arazileri, toprak ve topografik özellikleri bitkisel üretim için uygun olup, ekim – dikim yapılan veya yapılmaya uygun olan araziler olarak tanımlanmaktadır. Tarım arazileri, tarıma göreli uygunlukları açısından I – VIII arasında değişen arazi kullanım yetenek sınıflarına ayrılırlar. Bu sınıflandırmaya göre orman alanları dışında kalan ve kültür bitkileri yetiştirilen veya çayır, mera olarak kullanılan I., II., III. ve IV. sınıf araziler toprak işlemeli tarım arazileri, V., VI., VII. sınıflar ise toprak işlemesine uygun olmayan araziler şeklinde belirlenmiştir (http://www.ankara-tarim.gov.tr 15.12.2010).

Tarım alanlarının amacı dışında kullanımlarını önlemek amacıyla sulama yapılabilen alanlarda I., II., III. ve IV. sınıf arazileri ve yağışa bağlı tarımda kullanılan I. ve II sınıf arazileri tarımsal sit alanı olarak tanımlanmaktadır.

2.1.2.5 Kentsel sit

Madran ve Özgönül (2005), kentsel ve yöresel nitelikleri ile mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin, dönemin sosyo-ekonomik, sosyo – kültürel yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtan ve doku bütünlüğü gösteren alanları kentsel sit olarak tanımlamıştır.

19.04.1996 tarih ve 419 sayılı KTVKYK İlke Kararı, Kentsel Sitler Koruma Kullanma Koşulları başlığı altında 'geçiş dönemi yapılaşma koşulları temel ilkeleri' ve 'kentsel sit alanlarında uygulama ve denetleme' konularında ilkeler getirmiştir. Yüksek kurul ilke kararında geçiş dönemi yapılaşma koşulları, kentsel sit alanının niteliklerine bağlı olarak belirlenmesini, bu süreçte doku özelliklerine bağlı olarak yoğunluk, kütle, konum, yükseklik, mimari özellikler, yapı malzemesi, renk vb. koşulların tanımlanması gerekmektedir.

2.1.2.6 Arkeolojik sit

Arkeolojik sit bir başka ifade ile ören yeri, "insanlığın varoluşundan bugüne kadar ulaşan eski uygarlıkların yer üstünde, yer ve su altındaki ürünleri, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar olarak tanımlanmıştır (http://teftis.kulturturizm.gov.tr 08.02.2011). Tarih öncesinden (prehistorya) Endüstri Devrimi sonrasına kadarki döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlar olarak Arkeolojik Sitlerin KTVKYK'nun 5 Kasım 1999 tarihli ve 658 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ilke kararında arkeolojik sitler kendi aralarında derecelendirilmiş ve bu alanların koruma ve kullanma koşulları düzenlenmiştir.

I. Derece Arkeolojik Sit: Bu alanlar, korunmaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlardır. Bu alanlar imar planında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenerek, kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilemeyecek ve bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamayacak alanlardır.

II. Derece Arkeolojik Sit: Korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenen, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlardır.

III. Derece Arkeolojik Sit: Koruma – kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verebilecek arkeolojik alanlardır.

2.1.2.7 Karmaşık sit

Kimi zaman bir sit alanı birden fazla sit özelliğine aynı anda sahip olabilmektedir. Örneğin çok ender bulunan bir doğal oluşum olarak tanımlanan travertenleri ve bu oluşumlarla iç içe yer alan antik Hierapolis kenti hem doğal hem arkeolojik sit alanı özelliklerini bir arada barındırmaktadır. Bu durum bu alanın karmaşık sit olarak sınıflandırılmasını getirmektedir.

2.1.3 Korumanın tanımı ve kavramsal gelişimi

Koruma, Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı Büyük Sözlükte; himaye etmek, sakınmak, bozulmasını önlemek amacıyla alınan önlemlerin tümü anlamlarına karşılık gelmektedir. Aynı sözlükte kent bilim terimleri açısından koruma; kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağ bilimsel (tarihsel) ve yapı tasarcılık (mimari) değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğa güzelliklerin gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı (zararlı) eylemler karşısında güvence altına alınması şeklinde tanımlanmaktadır.

Tarihi çevre koruma, geçmişten bugüne toplumların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerinin biçimlendirdiği fiziksel ve sosyal yapısının, bugünün gereksinimleri

nedeniyle tahrip edilmesinin engellenerek sürekliliğinin sağlanması olarak nitelendirilmektedir.

2863 sayılı KTVKK'nunda koruma; "Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, işlev değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir" şeklinde ifade edilmektedir (http://teftis.kulturturizm.gov.tr 08.02.2011)

2.1.3.1 Korumanın kavramsal gelişimi

İnsanların yerleşik hayata geçtikleri devirlerden bu yana kendilerinden önceki nesillerin yarattığı kültürel değerleri yaşatmak ve gelecek kuşaklara iletmek çabasıyla koruma kaygısını sürdürdüklerini çeşitli belge ve bulgularda görülmektedir (Avcı 2004). Erken dönemlerde öncelikle dini ve idari yapıların her zaman güzel görünmeleri ve varlıklarını / ihtişamlarını sürdürmeleri amacıyla yapılan koruma çabaları orta çağda daha kapsamlı olarak tartışılmaya başlanmıştır. 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi sırasında kimi anıtların yıkılması ve ardından uzun süre bakımsız kalması sonucunda gelişmeye başlayan yapıların / binaların herkesin malı olduğu ve korunmasının gerekliliği düşünceleri ile özellikle Orta Çağ yapılarının korunmasına yönelik bir ilgi başlamıştır. 1800'lü yılların ortalarında Viollet-le Duc Orta Çağ anıtlarının onarımı konusunda "XI – XVI Yüzyıl Fransız Mimarlığının Açıklamalı Sözlüğünü" yayımlamıştır. Bir yapının veya bir bölümünün yalnız görünüş olarak değil, strüktür olarak da ait olduğu dönemin üslubunda restore edilmesini kabul eden bu kuram "üslup birliğine varma" ilkesi olarak tartışılmaya başlanmıştır. 1850'den sonra Avrupa'da yapılmış olan pek çok koruma uygulamasında bu anlayış benimsenmiştir (Ahunbay 2004).

1877 yılında İngiltere'de Eski Eser Anıtları Koruma Derneği STAF adına Gluian Morris tarafından yayınlanan manifesto ile Duc'ün "üslup birliğine varma" görüşlerine karşı bir tez "romantik görüş" olarak adlandırılan kavram ortaya atılmıştır. Bu görüşün temelini "restorasyon yerine kültür varlığını olduğu gibi koruma" fikri oluşturmaktadır. Bu fikirle John Ruskin ve William Morris tarafından ilk defa klasik koruma kavramı ortaya atılmıştır (Alanyurt 2009).

19.yy'ın sonlarına doğru Camillo Boito korumaya ilişkin tartışılan düşüncelerden bir sentez oluşturarak koruma ile ilgili görüşler geliştirmiş ve bugün kabul gören restorasyon kurallarının temellerini oluşturacak olan ilkeleri ortaya koymuştur. Boito "anıtlar insanlık tarihinin belgeleridir ve bu nedenle onlara saygılı davranılması gerekmektedir" görüşünü benimsemiştir. Bu görüş çerçevesinde 1883 yılında bugünkü çağdaş restorasyon ilkelerinin temeli kabul edilen beş ilkeyi yayınlamıştır. Bu ilkelere göre;

- Anıtlar tüm insanlık tarihinin belgeleridir ve yanıltıcı sonuçlara yol açacak müdahaleler yapılmamalıdır.

- Yapıya en az müdahale en iyi uygulamadır.

- Yapısal problemler ya da güvenlik gibi nedenlerle yapıya ek ya da onarım yapılması zorunluysa, somut verilere dayanmalı, yapının görsel bütününe ve biçimine saygılı olunmalıdır.

- Farklı dönemlerde yapılmış olan ekler korunmalıdır.

- Yapılan her müdahale çizim, fotoğraf ve raporlarla belgelenmelidir (Ahunbay 2004).

Boito'nun 1883 yılında açıkladığı ilkeler Carta Del Restauro (restorasyon kuramları) olarak, 1931'de Atina'da toplanan Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenler Kongresi'nde benimsemiştir (Ahunbay 2004). Bu toplantının sonuç bildirgesinde tarihi anıtların çevrelerine de saygı gösterilerek özellik gösteren yapı kümelerinin ve peyzajın korunması gerekliliğinden de söz edilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında yok olan tarihi çevrenin yeniden ele alınması, karşılaşılan koruma sorunlarına 1931'de kabul edilen Atina Konferansı maddelerinin yetersiz kalması sonucunda 1957'de toplanan Paris Kongresi, kültür mirasının bütün insanlığa ait olduğu konusunu netleştirerek tarihi çevre açısından "kent içindeki tek anıt" kavramından "anıt olarak kent" kavramını ortaya koymuştur (Avcı 2004).

Bu tarihten itibaren koruma kavramı uluslararası katılımlarla ve disiplinler arası bir yaklaşım ile değerlendirilmeye başlanmıştır.

1957 yılında "Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri I. Kongresi" Paris'te toplanmıştır. Bu kongre, ilk defa konusunda gerçekten uzmanlaşmış olan kişilerin toplanmasına olanak sağlaması açısından çok önemli olarak nitelenmektedir. 1957 Paris Kongresi sonuç ve tartışmaları mimari koruma açısından önemli konuları o yılların gündemine getirmiştir. Anıtlar restorasyonu açısından bu kongre Venedik Tüzüğü'nün hemen bütün temel ilkelerini olgunlaşmamış ve sistematik hale getirilmemiş bir biçimde içermektedir. Tarihsel kent merkezleri veya tarihi çevre açısından ise 1957 Paris Kongresi "kent içindeki tek anıt" kavramından "anıt olarak kent" kavramına doğru bir kaymanın başlangıcına da sahne olmuştur.

1964'de toplanan II Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimarlar ve Teknisyenler Kongresi'ne Paris Kongresi'nde tartışılmış olan konular temel oluşturmuştur. Toplantı sonunda kabul edilen Venedik Tüzüğü'nde tarihi kültür varlığı tanımlanmış, koruma ve onarım çalışmaları için ilkeler belirlenmiştir.

Tüzüğün ilk maddesinde yer alan tanımda kültür varlığı kavramı sadece bir mimari eseri değil, belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsamaktadır. Kültür varlıklarının bir sanat eseri olduğu kadar, tarihi bir belge olarak da korunması / onarılması ve bu tutumun sürekliliğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Korumadaki bu sürekliliğin sağlanabilmesi için mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olacak bilim ve tekniklerden yararlanılması gerekliliği ilk maddelerde açıkça belirtilmiştir.

1972 yılında koruma alanında çalışan meslek gruplarının bir araya gelmesiyle imzalanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'de kültürel ve doğal mirasın tanımı "tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserleri, doğa ve insanın ortak eserlerini ve arkeolojik alanları" kapsayacak şekilde gelişmiş ve korunması açısından istisnaî bir öneme sahip oluğunu ve bu nedenle tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak muhafaza edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Avrupa Konseyi tarafından 1975 yılında düzenlenen kongre sonrasında yayınlanan Amsterdam Deklarasyonu ile de "bütünleşik koruma" konusu ele alınmıştır. Bu deklarasyonda mimari mirasa sadece tek yapı ölçeğinde değil, kent ve çevreden oluşan bir bütünlük içinde bakılmalıdır görüşü ele alınmıştır ve korunma için tarihsel bilinç yaratılmasının önemi üzerinde durulmuştur (Anıl 2007).

1976 yılında Nairobi'de UNESCO genel kurulu on dokuzuncu toplantısında koruma, tarihi veya geleneksel alanlar ve çevrelerinin tanımlanması ve yeniden canlandırılması olarak tanımlanmıştır. Aynı toplantıda "her tarihi alan ve çevresi, özel karakteri ve dengesi ile bir bütün olarak ele alınmalıdır" yaklaşımı kabul edilen ilkelerden biri olmuştur. Aynı yıl ICOMOS tarafından Belçika'da düzenlenen Çağdaş Turizm ve Hümanizm Uluslararası Semineri sonucunda kültürel miras alanlarının turizm açısından kullanımları ele alınmış ve 'Kültür Turizm Şartnamesi' kabul edilmiştir. Bu şartnamede turizmin geri dönüşümsüz sosyal, insani, ekonomik ve kültürel bir gerçeklik olduğu kabul edilmiş olup, son derece güçlü bir şekilde gelişen turizm aktivitelerinden doğrudan etkilenen miras alanlarının korunmasını sağlamak, teşvik etmek ve bu tutumun devamlılığını sağlamak için tutarlı, evrensel ve etkin çaba göstermenin gerekliliğini vurgulanmıştır. Miras alanlarının korunması ve sürekliliğinin sağlanmasında turizm bir araç olarak kullanılması gerekliliği beyan edilmiştir.

1979 yılında ICOMOS kültürel öneme sahip alanların korunması ve bu korumanın sürekliliğinin sağlanması için yönetilmesi ile ilgili tartışmaların sonucunda Burra Tüzüğü olarak kabul edilen bir şartname yayınlamıştır. Bu tüzük, kültürel değere sahip alanların yöneticileri, müdürleri ve mal sahipleri gibi kişilerin bu yerlere dair kararlar vermesi ve uygulaması için yapılmış olup, bu alanların korunmasının yönetim görevinin ayrılmaz bir parçası ve daimi sorumluluğu olduğunu belirtmiştir. Burra Tüzüğü miras alanlarının, bugün ve yarınlar için en iyi şekilde korunmalısı gerekliliğini vurgulamıştır. Koruma – kullanma dengesinin vurgulandığı bu tüzükte bilimsel, sosyal ve yaşamsal değerleri bakımından bugünkü ve gelecek nesiller için doğal değerlerin, ekosistemlerin, biyolojik ve coğrafi çeşitliliğin önemi tanımlamıştır (http://tr.wikipedia.org 15.11.2010).

1982 yılında "bir anıt olarak, tarihi bahçelerin muhafaza edilmelisi" görüşü ICOMOS - IFLA Uluslararası Tarihi Bahçeler Komitesi tarafından benimsemiştir. Bu doğrultuda

tarihi bahçelerin muhafaza edilmesi, onların tanımlanmasına ve listelenmesine bağlı olarak sürdürme, koruma ve onarımı yapılması, Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmesi için bu yaşayan anıtların korunmasına yönelik kuralları belirlemiştir (http://www.icomos.org 08.02.2011).

"Tarihi kent ve kentsel alanların korunması" deyimi 1976 yılında UNESCO tarafından organize edilen Nairobi toplantısı kararında ve başka birçok uluslararası belgede ortaya konmuştur. 1987 yılında Washington'da toplanan ICOMOS kurul üyeleri tarafından tarihi kent ve kentsel alanların yasal koruma altına alınması, bakımı ve restorasyonu için gerekli adımların yanı sıra, bu alanların geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli uyarlamaları da kapsayan ilke ve hedefleri belirlenerek ve bu doğrultuda yöntem ve amaçlar tarif edilmiştir. Tarihi kentlerin ve diğer tarihi alanların korunması için tutarlı, ekonomik ve sosyal gelişme politikalarının ve her düzeydeki kent ve bölge planlamanın ayrılmaz bir parçası olması gerekliliği vurgulanmıştır. Söz konusu alanların korunması orada yaşayanları doğrudan ilgilendiren bir konudur ve başarısı, yöre halkının katılımı ve görev almalarıyla mümkün olabilir; bu nedenle 'halkın katılımı desteklenmelidir' görüşü ortaya konmuştur (http://www.icomos.org 08.02.2011).

1990 yılında ICOMOS tarafından oluşturulan Arkeoloji Komitesi (ICAHM) tarafından arkeolojik mirasın incelenmesi, yorumlanması için korunması ve doğru yönetiminin gerekliliğinin vurgulandığı Washington Tüzüğü yayınlanmıştır. Bu tüzükle koruma politikalarının güncel tutulması, bu anlamda uluslararası, ulusal ve yerel düzeydeki planlama politikaları ile korumanın bütünleştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (http://www.icomos.org 08.02.2011).

Dünya Mirası Sözleşmesi çerçevesinde Japonya'nın Nara kentinde gerçekleştirilen bir konferansta, kültür mirasının korunması konusunda gelenekselleşmiş kavramlar tartışılmış ve koruma uygulamalarında kültürlere ve kültürel mirasın çeşitliliğine daha fazla saygı gösterilmesinin sağlaması amacıyla tüm ülkelerin kültürel ve toplumsal değerlerine saygılı bir özgünlük kavramı ortaya konmuştur. Nara Özgünlük Belgesi (1994) olarak yayınlanan bu bildiride, bir anıtın ya da sitin doğasına ve kültürel bütünlüğüne bağlı olarak; özgünlük yargısının çok çeşitli bilgi kaynaklarına bağlı olduğu kabul edilmiştir. Bu kaynaklar; tasarım ve biçimi, malzeme ve nesneyi, kullanım

ve işlevi, gelenek ve teknikleri, konum ve yerleşimi, ruh ve anlatımı, ilk tasarım ve tarihsel evrimi içermektedir. Bu noktada bilgi kaynaklarının yapıtın bünyesinde olabileceği gibi, dışında da olma olasılığı belirtilmiş ve kaynakların kullanımını, kültür mirasının, sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarıyla tanımlanmasına olanak vermesi açısından gerekli görmüştür (http://web.deu.edu.tr 16.10.2007).

2.1.3.2 Türkiye'de korumanın tarihsel gelişimi

Madran (2002) Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde imar sisteminin bireysel olduğunu buna karşın onarım süreci söz konusu olduğunda kamusal bir yaklaşımla hareket edildiğini vurgulamaktadır. Vakıf kurumları bağlı oldukları yapının / yapıların sürekli bakım onarımlarını sürdüren geleneksel yapıdadırlar ve bu onarımlar için gelirleri yetersiz kaldığı durumlarda hazineden destek almışlardır. Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar onarımlar vakfiyelerde belirlenen koşullara uygun olarak yapılmış ancak Tanzimat'ın ilanından sonra bu durum değişmiştir. 1869, 1874 ve 1884'de yürürlüğe giren Âsâr-ı Atika Nizamnameleri ile anıtsal eserlerin çevreleri açılarak tek başlarına korunması ve müzelerle ilgili faaliyetler belirlenmiştir. 1906 yılında yürürlüğe giren son Âsâr-ı Atika Nizamnamesi 67 yıl kullanılmış ve Osmanlı Devleti'nden kalan en eski mevzuatlardan biri olmuştur.

1951 yılında 5805 sayılı yasa ile kurulan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, hem ilke koyan hem de uygulamaya yönelik karar alan ve yasa ile oluşturulmuş ilk kurumdur. 1957 yılında çıkarılan 6785 sayılı İmar Yasası'na kadar, sadece taşınmaz eski eserlerle ile ilgili görevleri olan kurula, bu yasa, çevre ölçeğinde de bazı yetkiler vermiştir. (Kejanlı vd. 2007)

1964 Venedik Kongresi ve 1965 yılında Uluslararası ICOMOS'un kurulmasının hemen sonrasında Türkiye'de GEEAYK bir kararla Venedik Tüzüğü'nü kabul etmiş ve tüzük metni 1968 yılında ilk defa Vakıflar Dergisi'nde yayınlanmıştır (Madran 2002).

1973 yılında kabul edilen ve Cumhuriyet tarihinin ilk koruma mevzuatı olma özelliğini taşıyan 1710 sayılı "Eski Eserler Yasası" ile koruma kavramı ölçeği genişletilerek sit

alanı ölçeğine ulaşmış, Türkiye'deki taşınmazların saptama, belgeleme ve tescil işlemleri yapılmaya başlanmıştır (Kejanlı vd. 2007)

Türkiye uluslararası alanda kısa adı ICOMOS olan, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'ne (International Council on Monuments and Sites) katılmış ve 1974 yılında ICOMOS Türkiye ulusal komitesi kurulmuştur. Bunun yanı sıra Atina, Venedik, Amsterdam Sözleşmeleri TBMM kararları ile yasallaşmıştır. 1975 yılında gerçekleştirilen "Avrupa Mimarî Miras Yılı" etkinlikleri ve bu etkinlikler sonucunda kabul edilen "Amsterdam Deklarasyonu"nda belirlenen ilkeler, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde, "Tespit ve Tescil" ve "Koruma Plânlaması" birimlerinin kurulmasını gerektirmiştir (Alanyurt 2009).

1980'li yıllarla birlikte planlama ve korumada aktif rol üstlenecek kurumsallaşma başlamış, kentsel koruma ölçeğinde akademik çevreler bilimsel olarak uygulamaya katılmış ve dolayısıyla, koruma çalışmaları uluslararası çalışmalarla paralellik göstermeye başlamıştır. 1983 yılında 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası" çıkarılmış ve 1987 yılında bu yasanın bazı maddelerindeki değişikliğe ilişkin düzenlemeleri içeren 3386 sayılı yasa ile Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı ön plana çıkarılarak sit alanlarının ayrı bir plan kapsamında yönlendirilerek korunması sağlanmıştır.

2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi yeni tanımlamalar oluşturulmuş, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır.

2.2 Arkeolojik Sit Alanları ve Planlama Yaklaşımları

Bu bölümde planlama kavramının tanımı yapılarak kavramsal gelişimi ve arkeolojik sit alanlarında planlama yaklaşımlarına yer verilmiştir.

2.2.1 Planlamanın tanımı ve kavramsal gelişimi

Planlama, en genel anlamda, yerleşmelerin değişiminde etkili olabilecek mekansal, sosyal, demografik, ekonomik ve teknik verilerle estetik, kültürel (tarihi – arkeolojik), doğal etmenleri birlikte değerlendirerek geleceğe yönelik amaç ve hedeflerin belirlenmesi, uygulama araçlarının ve süreçlerinin tanımlanması, alternatif önerilerin oluşturulması olarak tanımlanmaktadır. Şehir planlama, ülke düzeyinden yerel ölçeğe kadar her türlü yerleşmede fiziksel / mekansal gelişmelerin bir plan / düzen çerçevesinde biçimlenmesidir.

Planlama, ölçeğe dayalı nitelik farklılaşmasının yanı sıra, kentsel işleve ya da yerleşmeyi karakterize eden sosyo – ekonomik faktörlere göre niteliğe dayalı olarak da metropoller, sanayi kentleri, turizm merkezleri şeklinde farklılaşmaktadır. Bu alanlara yönelik planlama çalışmaları ise niteliklere bağlı olarak kent bütünü planı, metropoliten alan bütünü planı, koruma planı, turizm, sanayi, vb. sektörel planlamalar şeklinde adlandırılmaktadır (http://tr.wikipedia.org 15.11.2010)

2.2.2 Koruma amaçlı imar planı

Kentsel, tarihi, doğal ve arkeolojik sit alanlarının korunmasının, özellikle sit alanlarının korunması "koruma planlaması" kapsamında ele alınan konulardır. Koruma planları bir kentte karşılaşılan sit alanı sınırını ve bu alanda gerçekleştirilecek tüm eylemleri betimlemektedir (Özcan 2006).

Türkiye'de 2863 (değişiklik 5226) sayılı Kültür Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu uyarınca, sit alanı statüsündeki koruma alanlarına yönelik planlama çalışmaları "koruma amaçlı imar planları" olarak tanımlanmaktadır. Kanuna göre Koruma Amaçlı İmar Planları, sit alanlarının korunmaları ve bu alanlarda uyulması gereken koşulların ayrıntıda belirlenmesi amacı ile hazırlanmaktadır (http://teftis.kulturturizm.gov.tr 08.02.2011). Aynı kanunda koruma amaçlı imar planları "kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo – ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma

verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hâlihazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlar" olarak tanımlanmıştır.

Koruma alanlarında yapılan planlama çalışmaları, planlama tekniği ve içeriği yönünden diğer alanlarda yapılan planlama çalışmaları ile temel nitelikler açısından aynı olmakla birlikte, kapsamlarındaki detay ve uygulama aşamalarında farklılıklar göstermektedir. Bu planların, kentin diğer alanlarından kopuk olmaması, sürdürülebilir ve işlevsel olmaları, tarihsel dizgeyi yok etmeden yörede yaşayanların sahiplenmelerini sağlayacak nitelikte olmaları da ayrıca önemli görülmektedir (Belge 2004). Bu gerçek tüm planlama sürecinde koruma ilkesinin öne çıkartılmasını gerektirmektedir. 2863 (ile değişiklik 5226) sayılı KTVK Kanunu'nun 17 numaralı maddesinde sit alanlarında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile koruma amaçlı imar planları hazırlanmasına yönelik ilkeler belirlenmiştir. Bu kapsamda;

- Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plan uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim çevresine ilişkin varsa 1/25.000 ölçekli plan kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanmaktadır.

- Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plandan etkilenen hemşehrilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar planını hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. İki yıl içinde koruma amaçlı imar planı

yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar durdurulmaktadır.

- Bu iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca bu süre bir yıl daha uzatılabilmektedir.

- Koruma bölge kurulunda görüşülen ve uygun görülen koruma planları onaylanmak üzere ilgili idarelere gönderilir. Koruma amaçlı imar planının yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ayrıca karar almaya gerek kalmadan ortadan kalkmaktadır.

Koruma amaçlı imar planları ile korunması gerekli tarihi, doğal ve kültürel mirasın fiziksel ve sosyal durumu yanı sıra ekonomik açıdan da korunması ve yaşatılması planlanmaktır. Bu olgu sürdürülebilir planlama yaklaşımlarını gündeme getirmektedir. Planlama kapsamında sürdürülebilirlik kavramı, bir toplumun, ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımla tüketmeden ya da sistemin yaşama bağlı olan ana kaynaklarına aşırı yüklenmeden sürdürebilmesi yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Her neslin bir önceki dönemden edindiği kültürel değer ve göstergeleri, diğer kültürlerle etkileşime girerek, onlara yenilerini ekleyerek yeni nesillere aktarmak görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Bu da kültürel süreklilik olarak tanımlanmaktadır (Cebeci ve Çakılcıoğlu 2002).

2.2.3 Çevre düzenleme projesi

Arkeolojik sit / ören yerlerine yönelik olarak hazırlanan "çevre düzenleme projesi" ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Kültür Bakanlığı tarafından belirlenen koşullarda, ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş donatılarla gidermek amacıyla, ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanan 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekteki projeleridir (http://teftis.kulturturizm.gov.tr 08.02.2011).

Koruma amaçlı imar plânları; müellifi şehir plâncısı olmak üzere; alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından uzmanların katılımlarıyla hazırlanmaktadır.

2.2.4 Sürdürülebilir planlama kavramı

Sürdürülebilir planlama, mevcut kaynakların tüketilmeden kullanımına karşı geliştirilen bir planlama anlayışıdır. Bu doğrultuda, sadece koruma amacıyla değil, sağlıklaştırma ve yenilemeyi de içeren planlama ve projelendirme çalışmalarını içermektedir.

Sürdürülebilirlik, bir toplumun, ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımla tüketmeden ya da sistemin yaşama bağlı olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden sürdürebilmesi yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Cebeci ve Çakıoğlu 2002)

Cebeci ve Çakıcı'ya (2002) göre, sürdürülebilir kalkınmanın temelinde mevcut doğal ve kültürel kaynakların korunması ve geliştirilmesi bulunmaktadır. Bu kaynakların korunarak değerlendirilmeleri, koruma - kullanma dengesi aşılmadan kalkınmaya destek olabilmeleri, çevreyi koruyan kalkınma felsefesinin temelini oluşturmaktadır.

Uluslararası Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) tarafından 1980 yılında yayınlanan Dünya Korumacılığı Stratejisi, 1987'deki Brundtland Raporunda sürdürülebilirlik için ilkeler belirlenmiştir. Sürdürülebilirlik için gerekli görülen bub ilkeler;

- Bütüncül planlama ve strateji geliştirme,
- Temel ekolojik süreçleri koruma,
- İnsan mirasını ve biofarklılığı koruma,
- Verimliliğin uzun bir döneme yayılmasına ve gelecek kuşaklara ulaşmasına izin veren büyüme modelleri,
- Ekonomik büyüme ile doğal kaynaklar arasında denge

Sürdürülebilirlik kavramında bütüncül planlama yaklaşımı önemlidir. Tarihsel süreç ve deneyimlerle geleceğe dönük olarak ele alınması gereken planlama yaklaşımında bütünsellik yalnızca disiplinler arası bir çalışma olarak düşünülmemektedir. Sürdürülebilir planlama çalışmasında bütüncül yaklaşım yörede yaşayan halkı gerek tarihi gerek doğal çevre konusunda bilinçlendirerek, onların aktif olarak kaynakların korunması konusuna olumlu katkı ve katılımlarının sağlanması en önemli uygulama aracı olarak görülmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir planlama, koruma olgusunun daha geniş platformlarda tartışıldığı, uygulandığı bir kavram olarak gelişmektedir.

2.2.5 Türkiye'de planlama olgusu

Türkiye'de 3386 ve 5226 sayılı kanunlar ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarının korunması, değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarımı süreci koruma amaçlı imar planlamasını zorunlu hale getirmektedir. Farklı dönemler ve farklı uygarlıkların izlerini taşıyan zengin bir kültürel mirasa sahip Türkiye'de bütün sit alanları için tek bir koruma planının hazırlanması ve uygulanması bu alanların uygun olarak korunmasını mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla bu durum koruma planının hazırlanması ile ilgili, tanım, ilke, hedef, veri toplama, değerlendirme, sentez ve plan kararlarının oluşturulması gibi genel başlıkları içeren, aynı zamanda sit alanının kendine özgü nitelik ve özelliklerine göre, bu başlıklarda değişikliklerin ve ilavelerin yapılabileceği Koruma Amaçlı İmar Planı Teknik Şartname ile düzenlenmiştir.

Koruma amaçlı imar planı teknik şartnamede hedefler planlama teknikleri, çevresel kalite, işlevsel yeterlilik, ulaşım, sosyal - kültürel - mekânsal bütünleşme, sağlık ve konfor koşullarını iyileştirme, maliyete ve ekonomik destek, sosyolojik ve etnolojik kültür mirasının belgelenmesi, esneklik ve uygulanabilirlik başlıklarıyla belirlenmiştir (Anonim 2010g). Koruma amaçlı imar planlarının genel hedefleri kısaca:

- KAİP planları uluslararası anlaşmalar ve 3386 ve 5226 Sayılı Kanunlar ile Değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3194 Sayılı İmar Kanunu, 3621 Sayılı Kıyı Kanunu'na uygun olarak hazırlanmalıdır.

- Bir üst ölçek plan kararları ile birlikte değerlendirilmesi ve bu planların koruma ilkeleri açısından eksik yönleri revize edilerek bütünleşmesi sağlanmalıdır.
- Çevre ve yörenin doğal, kültürel, ekonomik ve estetik değerlerini koruyan, bu değerlere katkı sağlayan ve geliştiren, çevresel kaliteyi yükselten, sürdürülebilirlik ilkesine dayalı bir planlama anlayışını içermelidir.
- Koruma sürecinin sadece fiziksel boyutunu değil, ekonomik, yasal, sosyal, kültürel, yönetsel ve teknik boyutlarını da kapsamalıdır.
- Korunması gerekli unsurların, kültürel ve doğal varlıkların sağlıklaştırılarak olanaklar çerçevesinde çağdaş yaşam koşullarına uygun kullanımını ve ekonomik ve sosyal kaynak olarak değerlendirilmesini sağlayarak yöre halkının sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunmalıdır.
- Gerek sit alanı içinde, gerekse sit alanları ile diğer bölgeler arasında dengeli ve koruma ilkeleriyle uyumlu bir bütünleşme sağlarken sit alanlarının belde yaşamına en geniş ölçüde katılması sağlanmalıdır.
- Sit alanlarının ve çevresinin koruma ve gelişmesine olanak veren sektörlerin ve toplumsal dinamiklerin gelişmesine olanak sağlarken, korumayı engelleyen faktörleri ortadan kaldırmalıdır şeklinde belirlenmiştir.

2.2.6 Kültürel miras alanlarının planlama açısından değerlendirilmesi

Kültürel süreklilik, toplumların bir önceki dönemden edindiği kültürel değer ve göstergeleri, diğer kültürlerle etkileşime girerek, onlara yenilerini ekleyerek sonraki kuşaklara aktarması şeklinde tanımlanabilmektedir. Tüm insanlığın ortak kültür mirası olan arkeolojik varlıkların bulundukları yerde "in situ" korunmaları uluslararası anlaşmalarla kabul görmüştür (http://www.icomos.org 08.02.2011). Bu bağlamda ortaya çıkan sürdürülebilir koruma kavramı; çok disiplinli yaklaşımı, tüm ilgililerin katılımını ve etkin ortaklığını destekleyen; biyolojik, kültürel ve ekosistem faktörleri tarafından etkilenen türlerin, dinamiklerin ve çevresel koşulların çoğunluğunu paylaşan, doğal topluluk gruplarını içine alan küçük coğrafi alanlardaki biyolojik çeşitliliğin korunmasını içermektedir.

2.2.6.1 Planlamanın önemi

Korunması gerekli alanlara yönelik planlama çabalarının amaç ve beklentileri şöyle sıralanabilmektedir:

- Korunacak alanlar farklı tarihi dönemlerin, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin oluşturduğu bir bütün olarak ele alınmalı ve bu alanlarda yalnızca kültürel ve tarihi değerlerin değil, ekonomik ve sosyal niteliklerin de korunması gerekmektedir.
- Korunacak alanlar güncel kent dinamikleri ile birlikte ele alınmalıdır. "Bütünleşik koruma" olarak tanımlanan bu yaklaşımda koruma ve kent planlama hedefleri bir arada değerlendirilerek belirlenmelidir.
- Planlama çalışmaları ile çekiciliği azalarak terk edilen tarihi kent merkezleri ile yeni kentsel yaşam alanları arasında uyumun sağlanmasına yönelik hedefler belirlenmelidir.
- Kenti oluşturan yapısal öğelerin kalıcılığının yanında, toplumda yaşanan değişimler yapıların da eskimesine neden olmaktadır. Yine, kentin ekonomik yapısına bağlı olarak, özel ve kamusal sektör yatırımcıları ya da kullanıcıları tarafından yapılan etkiler kentsel mekanı biçimlendirirken, korunacak alanlar olumsuz yönde değişebilmektedir. Bundan dolayı, kamusal amaç ve hedeflerle, serbest piyasa kuvvetleri arasındaki bu çatışmanın giderilmesi için değişime yönelik eylemlerin kontrolünün sağlanması gerekmektedir (Yücel 2005).
- Koruma planlaması, mevcut dokunun analizi ve incelenmesine dayanan tanımlama çalışması ile başlamaktadır. Bu çalışma ile koruma alanının tüm potansiyelleri tespit edilerek korunması ve geliştirilmesi hedeflenmektedir.
- Korunması gerekli alanlara yönelik planlama çalışmaları çok disiplinli bir yaklaşım gerektirmektedir. Disiplinler arası bir çalışma ile hazırlanan planlama çalışmaları kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil inisiyatiflerin, yatırımcı ve girişimcilerin yanı sıra toplumun her kesiminin gündemine kazandırılarak ortak hedef ve idealler belirlenmelidir.

2.2.6.2 Türkiye'de yapılmış olan koruma planları

1970'li yıllardan beri uluslararası platformlarda yoğunlaşarak sürdürülen çabalarda Türkiye'de yerini almıştır. UNESCO' ya üye ülkelerle birlikte Türkiye'nin de 1983 yılında benimsediği "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi" hükümlerine göre taraf devletler toprakları içerisindeki kültür ve doğa varlıklarının korunmasını taahhüt etmiştir. Türkiye'den ise Pamukkale, Göreme, Kapadokya, İstanbul, Boğazköy, Nemrut Dağı, Xantos – Letoon, Patara ve Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası "Dünya Miras Listesi"ne alınmıştır (Tuncer ve İşbilen 2006).

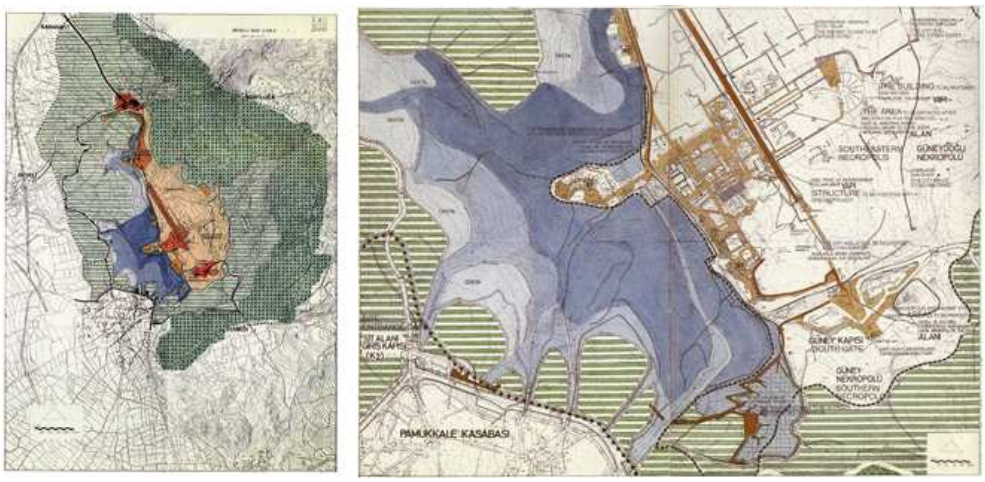
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası uyarınca, Kültür Bakanlığı tarafından 1970'li yıllardan itibaren arkeolojik ve geleneksel mimarlık örneklerinin bulunduğu alanlarda tespit – tescil ve yanı sıra bu alanların için gerekli sit sınırların belirlenmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Tuncer (2004), 1980'lerde Kapadokya, Pamukkale, Bodrum koruma amaçlı planlama çalışmaları dışında çalışma yapılmadığını belirtmiştir. 1980'lerin sonunda ise koruma amaçlı planlama çalışmaları KTVKK'nunda yapılan bir değişiklik ile yerel yönetimlere bırakılmıştır. Bu tarihten itibaren yerel yönetimler tarafından Koruma Amaçlı İmar Planı ihaleleri yapılmakta ve projelendirme süreci tamamlanan alanlar içinde uygulama çalışmaları devam etmektedir.

- **Pamukkale / Hieropolis Koruma Amaçlı İmar Planı**

Pamukkale / Hierapolis 1980 yılında "Birinci Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı" olarak ilan edilmiş ve bu alan 1987 yılında UNESCO'nun Dünya Kültür Miras listesine alınmıştır.

1950'li yıllarda yıllık ziyaretçi sayısı yaklaşık olarak 10 bin kişi olan Pamukkale'de bu sayı 1990'lı yıllarda büyük oranda artmaya başlamış ve 2000'li yıllarda 1,5 milyon kişiye ulaşmıştır (http://www.mo.org.tr 17.02.2011). Bu artışın yarattığı olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirilerek alanın bir bütün olarak korunması, geliştirilmesini sağlamak amacıyla 1991 yılında "Pamukkale – Hierapolis Koruma Amaçlı İmar Planı" hazırlanmış ve aynı yıl onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Pamukkale Koruma Amaçlı İmar Planı 1100 Ha bir alanı içine alan ve giriş kapıları, seyir ve bakı terasları, Pamukkale ören yeri özel toplu taşıt yolu vb kentsel tasarım ve mimari projelerinin de bulunduğu bir takım çalışmayı içermektedir (Şekil 2.1). Bu çalışmalar için 1/25 000 Plan Revizyonu, 1/5000, 1/1000 – 1/500… ve 1/1 ölçekli proje çizimleri ve plan raporu hazırlanmıştır (Denizli Valiliği vd. 1992).

Şekil 2.1 Pamukkale – Hierapolis Koruma Amaçlı İmar Planı
(http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com 04.02.2011)

Koruma Amaçlı İmar Planının hedefleri arasında koruma ve kullanma dengesinin kurulması, arkeolojik araştırmaların diğer düzenlemelerle eşgüdüm içinde yürütülmesi, travertenlerin görsel ve yapısal olarak güçlendirilmesi, restorasyon çalışmaları için önceliklerin saptanması, travertenlere zarar veren konumda bulunan mevcut konaklama tesislerinin kaldırılması, termal su dağıtım sisteminin sağlıklaştırılması, ziyaretçilerin travertenlere girmesinin engellenmesi ancak onların "su" ile buluşmasının sağlanması amacıyla rezerv kullanım alanlarının oluşturulması, alan yönetim planının hazırlanması, gibi hususlar bulunmaktadır (http://www.mo.org.tr 17.02.2011).

1991 yılında onaylanan Koruma Amaçlı İmar Planının uygulama çalışmalarına 1992 yılında başlanmıştır. Uygulama çalışmalarının devam ettiği süreç içerisinde, 2002 yılında Plan çalışmasında bir hedef olarak da belirtilmiş olan "Pamukkale / Hierapolis Sit Alanı Yönetim Planı" hazırlanmıştır. "Türkiye'nin Kültür Mirası Projesi" kapsamında hazırlanan bu Plan'ın hedefleri "Pamukkale / Hierapolis sit alanı için bir yönetim sisteminin oluşturulması, koruma – geliştirme ve sunum hedeflerinin

operasyonel – yönetsel ve parasal alt yapıları oluşturularak bu finansmanın sürekliliğinin sağlaması, sit alanının etkili bir şekilde anlatılabilmesi için yeni bir bakış açısı yaratılması ve yerel toplumun tüm bu sürece katılımının sağlaması" şeklinde belirlenmiştir. Yönetim planı aynı yıl onaylanarak uygulama çalışmalarına başlanmıştır.

25 - 26 Kasım 2006 tarihlerinde, Denizli – Pamukkale'de toplanan, Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği, Mimarlar Odası 40. Dönem, 1. Merkez Danışma Kurulu, Pamukkale / Hierapolis sit alanına ilişkin gözlemlerde bulunmuştur. Uygulama çalışmaların hâlihazırda devam ettiği 2006 yılında Mimarlar Odası tarafından yayınlan bir bülten ile yapılan çalışmalar değerlendirilerek söz konusu Koruma Amaçlı İmar Planı ve Yönetim Planı projelerinin hayata geçirilmesinde, malzeme seçimi, işçilik ve projeye uygunluk gibi konularda eksiklikler olduğu ve yapılan uygulamaların, Pamukkale / Hierapolis sit alanının gerektirdiği nitelik, duyarlılık, ölçekte olmadığı vurgulanmıştır (Anonim 2006) .

- **Kaş / Antiphellos Koruma Amaçlı İmar Planı**

Arkeolojik, doğal ve kentsel sit özelliklerini bir arada barındıran Antalya ilinin Kaş ilçesi sit sınırları 1978 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu kararı belirlenmiştir. Aynı kararda Koruma Planı yapılıncaya kadar geçerli olacak "Antalya İli - Kaş İlçesi - Plan Koruma Kararları" yürürlüğe girmiştir. 2002 yılında Kaş Belediyesi tarafından "Antalya İli Kaş İlçesi Merkez Yerleşmesi Kentsel, Doğal ve Arkeolojik Sit Alanları Koruma Amaçlı İmar Planı" adı ile ihalesi yapılmış ve plan çalışması tamamlanarak Antalya Koruma Kurulu tarafından onaylanmıştır. Kurul tarafından onaylanan Plan'ın uygulama çalışmaları devam etmektedir (http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com. 04.02.2011).

Koruma Planı'nda Kaş ilçesinin kentsel mekan oluşumu, tarihi gelişim süreci ve kentin fiziki yapısı incelenerek, arkeolojik buluntular ve geleneksel mimari dokusunun korunmasına yönelik geliştirilen kararlar proje çizimlerinde 1/1000, 1/500 ve 1/200 ölçeklerde ve plan raporlarında belirlenmiştir (Şekil 2.2). Koruma Amaçlı İmar Planı'nda sit alanı 9 alt proje bölgesine ayrılmış ve bu alanların her biri için Koruma Amaçlı İmar Planı kararları doğrultusunda 1/500, 1/200… ve 1/1 ölçekli olarak

projelerin hazırlanması ve bu projelerin Koruma Kurulu tarafından onaylanarak uygulamaya geçilmesi koşul olarak belirtilmiştir.

Şekil 2.2 Kaş / Antiphellos Koruma Amaçlı İmar Planı
(http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com 04.02.2011)

Kaş / Antiphellos kentsel, doğal ve arkeolojik sit alanlarına ilişkin ulaşım, yapılaşma ve doğal çevreye ilişkin sorun ve olanaklar değerlendirilerek bu sorunların giderilmesi amacıyla Koruma Amaçlı İmar Planı'nda geliştirilen kararlardan bazıları;

- Kaş / Antiphellos arkeolojik sit alanı ile ilgili olarak rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması ve uygulanmasının öneminin vurgulandığı plan kararlarında alan için "Yönetim Planı"nın ve "Sunum Planı"nın hazırlanmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır.
- Kentsel sit alanı genelinde geleneksel sokak dokusu, sokak isimleri ve cephe hatlarının aynen korunarak bu silueti bozan yapılaşmaların önüne geçilmek üzere yapılaşma koşuları belirlenmiştir.
- Koruma Planı'nda Kaş ilçesinin ulaşım olanakları ele alınmış, taşıt ve yaya güzergahları belirlenmiş ve alanın yayalaştırılmasına yönelik kararlar alınmıştır.
- Mevcut bitki dokusunun korunması, yaya bölgesi olarak belirlenen alanlarda ve yollarda iklim şartlarına ve yörenin bitki türlerine uygun yeşil doku oluşturulmasına yönelik olarak peyzaj tasarımının yapılmasına yönelik alt proje alanları belirlenmiştir.

- Kaş ve çevresindeki turizm potansiyeli değerlendirilerek kentsel, doğal ve arkeolojik sit alanları üzerindeki etkilerini en aza indirmek amacı ile alanda sürdürülebilir koruma ve ilçenin turizm açısından gelişimini gözeten alt ölçekli gerek mimari ve kentsel tasarım projelerinin gerekse alt yapı projelerinin hazırlanması gerektiği şeklindedir.

2.3 Arkeolojik Sit Alanları ve Turizm Yaklaşımları

Bu bölümde turizm kavramı tanımlanarak, turizm türleri, gelişimi ve kültürel miras alanları ile turizm arasındaki ilişki irdelenecektir.

2.3.1 Turizm tanımı ve kavramsal gelişimi

Turizm, dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla yapılan geziler ve bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır (http://tr.wikipedia.org 15.11.2010).

Bu kavramı ilk defa 1905 yılında kullanan E. Guyar-Freuler turizmi "giderek artan dinlenme ve hava değişimi ihtiyacına, doğal güzelliklerin aranmasına ve duyulan zevke, ticaretin ve endüstrinin gelişmesine, ulaştırma araçlarının mükemmelleşmesi sonucu olarak insan topluluklarının çeşitli ilişkiler kurmalarına dayanan, çağımızın önemli bir olayı" olarak değerlendirmiştir (Bulut 1999).

1955 yılında yürürlüğe giren Turizm İşbirliği Tüzüğü'nde, yerleşmek niyeti olmaksızın hava tebdili yapmak, tedavi edilmek, eğlenip dinlenmek gibi maksatlarla kültür ya da sanat hareketleri nedeniyle toplu ya da tek olarak yapılan seyahatler olarak tanımlanmaktadır (Bulut 1999).

Uluslararası Turizm Uzmanları Birliği (AIEST - 1980) turizmi "yabancıların geçici ya da devamlı asli kazanç elde etme faaliyeti için yerleşmeye dönüşmemek şartıyla konaklamalarından doğan ilişkilerin ve olayların bütünüdür" şeklinde tanımlamaktadır. (Erdoğan 2003)

Farklı kaynaklarda çok değişik tanımları yapılan turizm kısaca, ana unsuru olan insanın yer değiştirme eylemi olarak tanımlanabilir. Bu yer değiştirme eylemi, yani kişinin bulunduğu / yaşadığı yerden belirli bir süre için uzaklaşması, dinlenme, eğitim, tedavi vb amaçların yanı sıra özellikle kişisel ilgi alanları ile şekillenmektedir. Dolayısıyla bugün farklı isimlerle alt başlıklara ayrılan turizm, kişisel ilgi alanlarının çeşitlenmesine ve buna bağlı olarak arz – talep ilişkisinin kurulması ile gelişmeye devam edecektir.

2.3.2 Turizm türleri

Ana unsurunu seyahat eden insanların oluşturduğu turizmin çeşitlendirilmesi, seyahat edilen yer, seyahat eden kişi sayısı, seyahatin amacı, seçilen zaman ve süre ve sosyolojik niteliklere bağlı olarak farklı alt başlıklarda değerlendirilmektedir. Katılımcı yaş grubuna, katılımcı sayısın, seyahatin yapıldığı yere / zamana göre ya da seyahat amacına göre turizm türleri sınıflandırılmaktadır. Bu çalışma kapsamında kullanılan sınıflandırma seyahat amacına yönelik turizm türleridir (Bulut 1999):

Dinlenme Turizmi: Dinlenme amacıyla yapılan seyahatler şeklinde tanımlanabilecek bu turizm türü " yaz turizmi", "kış turizmi", "deniz turizmi" ve "yayla turizmi" olarak mevsime ya da yöreye göre faklı adlarla çeşitlendirilmektedir.

Kültürel Turizm: Tüm kentsel, kırsal, doğal öğeler, arkeolojik, tarihsel kültür varlıkları, müzeler, ören yerleri, anıtsal yapılar, sivil mimari örnekleri, her türlü güncel sanat eserlerini kapsayan etkinlikler (resim, heykel, film, fotoğraf, mimari, vb), festivaller, konserler, sergiler, folklor, gastronomi (mutfak kültürü) gibi bir toplumun kültürel zenginliğini oluşturan özelikler bu tanımın içindedir.

Kültürel turizm, klasik turizm anlayışını oluşturan deniz – kum – güneş eksenli yaz turizmi ya da kar – kayak tatil olarak adlandırılan kış turizmi anlayışlarına karşılık mevsimlik olma özelliği taşımamaktadır. Dolayısıyla kültürel turizm doğa koşullarına bağlanmadan tüm yıla yayılmaktadır.

Zaman kısıtlaması olmadan yılın her döneminde yayılabilecek bu turizm etkinliği için kültürel değerlerin turistik popülaritesi oluşturulmalıdır. Bu popülaritenin

sağlanabilmesi ise iyi bir planlama, tanıtım ve organizasyon çalışmalarının yapılmasını gerektirmektedir. Etkin bir planlama çalışması ile turistik çekiciliği artan soyut ve somut kültürel değerlerden sağlanan maddi (ekonomik) kazanç da artmaktadır.

Ülke, bölge, yöre için bir reklâm aracı olarak değerlendirilebilecek olan kültürel turizmi ile ziyaret edilen çoğu dünyada tek ya da eşine az rastlanır özelliklere sahip olan kültürel değerlerin yıpranması, bozulması, değer kaybetmesi gerek bu değerlerin korunması gerekse turizmin sürdürülebilmesi açısından önemli olan bir olgudur. Bu durum da diğer turizm türlerinde de olduğu gibi arz – talep dengesi, bir başka deyişle koruma – kullanma dengenin sağlanması gerekmektedir.

Doğa Turizmi: Doğayla temas, keşif, bilgi, eğitim amacıyla yapılan "kuş gözlemciliği", "botanik turizmi", "yeşil turizm", "eko turizm" vb şekilde çeşitlenen turizm türü olarak tanımlanmaktadır.

Günlük yaşamın baskılarından kaçma, doğayı yok olmadan görme isteği, doğaya geri dönme arzusu yanı sıra bugün daha çok doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı vb özel ilgi alanlarına sahip turistler tarafından tercih edilmektedir.

Sosyal Turizm: Akrabaları ziyaret, balayı geçirmek vb. amaçlı seyahatlerdir.

Ekonomik Turizm: Fuar, sergi ve kongrelere katılmak veya ziyaret etmek amacıyla yapılan seyahatlerdir. Ekonomik turizm aktivitesi katılımcıları yapılacak olan fuar ya da kongre tarihinden önce seyahatlerini planlayan ve seyahatleri sürecinde de gittikleri yerlerde programlarına uygun olarak yöreyi tanımak amacıyla gezen turistler olarak değerlendirilmektedir.

Sektörel anlamda iletişimi kuvvetlendiren, yeni gelişimlerin takip edilebildiği ve düzenlendiği sektörün özelinde sorun ve olanakların tüm katılımcılar ile birlikte tartışıldığı fuar ve kongre organizasyonları ulusal ve uluslararası katılımcılara yönelik olarak farklı ölçeklerde düzenlenmektedir.

Spor Turizmi: Spora ilgi duyan kişilerin yanı sıra aktif olarak spor yapan kişi, grup ya da takımlar ile bunların idarecileri ve seyircilerinin turizme katılmalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü, şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak spor turizmini tercih eden kişileri sınıflandırmak mümkündür. Spor turizmine ilgi duyan turist;

- Spor yapmak için seyahat eden,
- Yaz / kış oyunları, turnuva, olimpiyat, vb farklı isimlerde ve farklı dönemlerde düzenlenen sportif etkinlikleri izlemek için seyahat eden,
- Sportif bir programa katılmak için amacıyla seyahat eden kişiler olarak üçe ayrılabilir.

Bugün spor turizmi yalnız etkinliğe katılacak kişiler açısından değil yapılacak olarak spor aktivitesi açısından da "av turizmi", "golf turizmi", "yat turizmi", "su altı dalış", "akarsu – rafting turizmi", "mağara turizmi", "hava sporları", "dağcılık" vb. gibi farklı türlere ayrılmaktadır. Bu kadar çok alt türe ayrılan spor turizminin gelişebilmesi için mevcut potansiyelin belirlenmesi ve buna uygun bir turizm planlaması yapılması gerekmektedir.

Dini Turizm: Kutsal yerlere dini amaçlarla yapılan seyahatlerdir. İlk çağlardan bugüne farklı medeniyetlerin kurulduğu Anadolu'da bugün farklı dinlerin çok sayıda önemli ibadet yapısı bulunmaktadır. Cami, kilise, sinagog ve diğer mabetlerle dini eğitim veren okul ve vakıfların bulunduğu yörelere gerçekleştirilen seyahatler mevcut durumda etkin bir turizm planlaması ile mevcut potansiyelin

Sağlık ve Termal Turizmi: Tedavi görmek amacıyla yapılan seyahatlerdir. Eski çağlardan beri bilinen ve kullanılan bir tedavi yöntemi olan jeotermal su banyosu, içme, inhalasyon (solunum yolu ile), çamur banyosu gibi çeşitli türdeki yöntemlerin yanı sıra fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, diyet gibi destek kürlerin birleştirilmesi ile yapılan tedavi uygulamalarını içermektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre Türkiye jeotermal kaynak zenginliği ve potansiyeli açısından Dünyada ilk yedi ülke arasında yer almakta olup, Avrupa'da birinci sıradadır.

Termal tedavi havuzları, sıra banyoları, lokal banyo aygıtları (yarım, oturma banyoları vb.), tedavi duşları ve egzersiz havuzundan oluşan tedavinin, konu ile ilgili uzman doktorun yönlendirmesi ve yetkili doktorun gözetiminde yapılması gerekmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı tarafından kontrol edilen termal turizm tesislerinde uygulanan kür günde bir veya iki defa ve tedavinin kapsamına göre bu kürlerin haftada 3 – 6 gün tekrar edilebileceği belirtilmiştir. Bakanlık verilerine göre bu tedaviler en az 2 en çok 6 hafta süre devam etmektedir. Dolayısıyla tedavi amacı ile termal tesisleri kullanan ziyaretçiler dinlenmek ve tesislerin bulunduğu yöreyi ziyaret etmek için oldukça esnek programa sahiptirler.

Sağlık ve termal turizm, kültürel turizm gibi zaman açısından herhangi bir kısıtlanmanın olmadığı yılın her dönemine yayılabilen bir turizm türü olarak değerlendirilmektedir. Bütün bir yıla yayılan turizm aktivitesi yörenin ekonomik olarak zenginleşmesine olanak sağlayacaktır. Dolayısıyla yıl boyunca devam eden bu hareketliliğin mevcut diğer turizm potansiyelleri açısından da değerlendirilerek bir bütün olarak ele alınması, bu kapsamda yerel / bölgesel / ulusal ölçeklerde bütünleşik plan ve stratejilerin geliştirilmesi oldukça önemlidir.

2.3.2.1 Türkiye'de turizm olgusu

Tarih, kültürel ve doğal değerlerin yanı sıra coğrafi ve iklim özellikleri ile Türkiye'de oldukça çeşitli turizm türleri ve buna bağlı olarak da geniş bir turizm sektörü bulunmaktadır. Kıyı turizmi, sağlık ve termal turizm, kültür turizmi, dini turizm, kış sporları dağ ve doğa turizmi, yayla turizmi, kırsal ve eko turizm, kongre ve fuar turizmi, kruvaziyer ve yat turizmi, golf turizmi, vb. Türkiye'deki diğer turizm türleri olarak nitelenebilmektedir.

Tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, tarihi ve kültürel eserler yönünden zengin bir konumda bulunan Türkiye kültürel turizm açısından oldukça zengin bir

potansiyele sahiptir. Bir Neolitik Çağ yerleşmesi olan Çatalhöyük'den, Helenistik Dönem başkenti olan Efes'e, Erken Dönemlerde Anadolu'da yerleşmiş farklı inançlara sahip topluluklara, Ortaçağ'ın görkemli eserlerinin bulunduğu tarihi İstanbul Yarımadasına kadar arkeolojik miras açısından oldukça farklı bir yelpazeye sahiptir. Bu zengin miras kültürel turizm için doğal bir çekim oluşturmaktadır.

2.3.3 Sürdürülebilir turizm kavramı

Turizmin önemli kaynaklarından birini oluşturan doğal, arkeolojik, tarihi, kültürel varlıkların zenginlik ve çeşitliliğinin korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesi özellikle son yıllarda tartışılmakta olan "sürdürülebilir turizm" kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dünya Turizm Örgütü sürdürülebilir turizmi; "kültürel birleşme ve özellikle ekolojik maddeler, biyolojik çeşitlilik ve yaşamsal sistemler desteklenirken ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanabileceği yollarda bütün kaynakların yönetilmesinin planlanmasıdır" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlamada sürdürülebilir turizm için doğal, tarihi, kültürel ve diğer kaynakların hâlihazırda toplum için getirisinin devamlılığı yanında gelecekte de kullanımı için korunması, yönetilmelisi ve planlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu tanımlamadan yola çıkarak sürdürülebilir turizm:

- Turizmin doğal, tarihi, kültürel ve diğer kaynakları hâlihazırda toplum için getirisinin devamı yanında gelecekte de kullanımı için korunmalıdır.
- Turizm gelişimi, turistik bölgede çevresel ve sosyo – kültürel problemlere yol açmayacak şekilde planlanmalı ve yönetilmelidir.
- İhtiyaç duyulan yerlerde genel çevre kalitesi sürdürülmeli ve geliştirilmelidir.
- Yüksek oranda bir turist doyumu, turistik destinasyonun pazarlanabilirliğinin ve popülaritesinin devam ettirilmesi ile sağlanmalı ve süreklilik kazandırılmalıdır.
- Turizmden elde edilen yarar, toplum içinde daha geniş kesimlere yaygınlaştırılmalıdır.

Turizmin sürdürülebilir kılınması için sürdürülebilir gelişme çerçevesinde ele alınması temel yaklaşım olmalıdır. Bu bağlamda turizm geliştirme planları ile bölgelerin taşıma kapasiteleri, insan ilişkileri ve yöresel özellikleri saptanmalı, yapılan planlara yerel yönetimin ve halkın katılımı sağlanmalıdır (Demir 2001).

Turizm açısından sürdürülebilirlik kavramı, turizmin kaynağı olan doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve estetik değerlerin korunup geliştirilerek çekiciliklerinin devamlılığının sağlanmasını ifade etmektedir

2.3.4 Türkiye'de turizm mevzuatı

Türkiye'de turizm sektörünü düzenlemek, geliştirmek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturmak amacı ile 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu yürürlüktedir. Bu kanun turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinin tespitine ve geliştirilmelerine, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin hükümleri kapsamaktadır (http://www.kultur.gov.tr 08.02.2011).

Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri Turizm Teşvik Kanunu'na göre belirlenen alanlardır. Bu alanların belirlenmesinde kanunu 4. maddesi gereği doğal, tarihi, arkeolojik ve sosyo – kültürel turizm değerleri ve diğer mevcut turizm potansiyeli dikkate alınmaktadır.

Turizm Teşvik Kanunu'nda Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri; tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve / veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen bölgeleri, turizm merkezleri de, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri içinde veya dışında, öncelikle geliştirilmesi öngörülen; yeri, mevkii ve sınırları bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen, turizm hareketleri ve faaliyetleri yönünden önem taşıyan yerleri veya bölümleri olarak tanımlanmıştır.

2.3.5 Kültürel miras alanlarının turizm açısından değerlendirilmesi

Kültürel miras alanları, turizm sektöründeki gelişmeler ile bugün odak merkezler haline gelmiştir. Bu alanların ve bulundukları çevrenin özgünlüğünün korunması için turizmin bir araç olarak kullanılması gerektiği bugün kabul edilmiş bir olgudur. Turizmin, büyük oranda yerel kimliğe ve özgünlüğe dayalı bir sektör olduğu düşüncesi ile miras alanlarında koruma ve kullanma dengesinin sağlanması gerekmektedir.

2.3.5.1 Koruma – kullanım dengesi ve önemi

Kültür mirasının yok olması halinde yerine tekrar konamayacak değerde olması bu kaynakların turizm nedeniyle kullanımı devam ederken gelecek nesiller tarafından da kullanılabilmesi güvenceye alınacak şekilde korunmasını gerektirmektedir. Bu durum da turizm ile doğal ve kültürel miras arasındaki ilişkiyi sürekli kılmaktadır. Sürdürülebilir turizm açısından doğal ve kültürel miras ile turizm arasındaki bu aktif ilişkide kimi zaman çelişkiler bulunmaktadır. Bir yandan korunması gereken değerler diğer tarafta yoğun kullanım alanları olabilmektedir. Bu ilişkinin olumlu yönde gelişmesi için doğal ve kültürel mirasın korunması, tanıtılması ile ilgili ilkelerin yer aldığı "Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü (1999)" ICOMOS tarafından yayınlanmıştır.

Tüzükte, yerel toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminde kültürel turizmin önemi belirtilmiş ve turizmin, kültürel varlıkları hangi ölçek ve nitelikte olursa olsun kullanmasından doğan gelirlerin korumaya yönelik kullanılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu bağlamda kültürel varlıkların korunması yerel yöneticiler, yerel halk, koruma uzmanları, kültür varlıklarının sahip ve kullanıcıları ile turizm sektörünün elemanlarının ortak sorumluluğu altındadır (Madran ve Özgönül 2003).

Yerleşim yerlerinin plansız dağılımı, sanayinin kontrolsüz gelişimi önemli sayıda turistik kaynağın yitirilmesine neden olmuştur. Turizmin sürdürülebilir bir yapıda geliştirilmesi için; turizmin gelişmesini yok etmeden çevrenin korunması ve alanların planlanması gerekmektedir. Planlama çalışmasında; merkezi, bölgesel ve yerel otorite

sorumlularının bir bütünlük anlayışı içerisinde olmaları, ulusal ve bölgesel düzeyde işbirliğinde bulunmaları başarının temel taşlarından biridir (Bulut 1999).

Turizmin geliştirilmesine yönelik iklim, kaynak ve ulaşımın planlanmasında; plan ilkeleri çevreyi bozmayacak şekilde belirlenerek bu kapsamda düzenlenmeler gerçekleştirilmelidir. Kaynakların en uygun kullanımı; bir yandan doğanın ve yeniden üretilmeyen varlıkların korunmasını, diğer yandan bunların rasyonel kullanımını bir arada dengeli bir biçimde içermesi gerekmektedir. Turizmin geliştirilmesi planlanan yerde; tarım, sanayi ve ticaret de plan ölçeği içerisinde çevreye zarar vermeden geliştirilmelidir. Turizm etkinlikleri nedeni ile kültürel ve doğal değerler korunmuş, canlandırılmış, gelecek kuşakların gereksinimlerine yatırım yapılmış olmakta, turizm faaliyeti ile birlikte proje alanında diğer faaliyetlerin de doğması kaçınılmaz olmaktadır.

2.3.5.2 Koruma – kullanım dengesini sağlamaya yönelik öneriler

Kültürel ve doğal değerler turizm sektörünün en önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Turizmin, kültürel ve doğal değerler açısından zengin yörelerde daha yoğun olarak izlendiği bugün kabul edilmiş bir olgudur. Dolayısıyla turizm aktiviteleri nedeniyle tahribata açık olan bu oldukça hassas ve yenilenemez yapıdaki alanların etkin bir biçimde korunabilmesi için kullanım dengesinin de gözetilmesi son derece önemli görülmektedir. Koruma – kullanma dengesinin sağlanması kültürel ve doğal değerlerin korunması ve bu korumanın sürdürülebilirliği açısından önemli olduğu kadar sürdürülebilir turizm faaliyetleri için de oldukça gerekli görülmektedir. Bu bağlamda Madran ve Özgönül (2005) söz konusu alanların koruma – kullanma dengesine yönelik öneriler geliştirmişlerdir. Bunlar;

- "Kültür varlıklarının nasıl bir turistik potansiyel taşıdığı belirlenmelidir,
- Turizm olgusunun kültür varlıklarını kısa / orta / uzun vadede nasıl etkilediği araştırılmalıdır,
- Ziyaretçi kapasiteleri hesaplanmalı ve bunların hangi ölçülerde herhangi bir olumsuz etkide bulunmayacağı belirlenmelidir,
- Turizm / kültür varlıkları ilişkilerini belirleyecek koruma ve gelişme plan ve projelerinde koruma uzmanları, kültür varlıklarının sahip ve kullanıcıları, turizm

sektörünün uzmanları, yerel yöneticiler ve yerel toplum örgütleri ortak bir çalışma içinde olmalıdır" şeklindedir.

Koruma – kullanma dengesinin kurulması Mardan ve Özgönül'ün de belirttiği gibi çok disiplinli bir yaklaşım gerektirmektedir. Sürdürülebilir koruma açısından oldukça önemli görülen bu dengenin kurulması yalnız farklı meslek gruplarından konu ile ilgili uzmanların çalışmaları ile değil toplumun da doğal ve kültürel mirasın korunması konusunda bilinçlendirilmesi ile mümkündür. Dolayısıyla koruma – kullanma dengesinin yaratılması ve yaşatılmasında doğal ve kültürel miras ile bir arada yaşayan toplumun alan ile ilgili planlama, projelendirme sürecine etkin olarak katılımının sağlanması önemlidir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Kütahya ili, Çavdarhisar ilçesi sınırları içinde bulunan Aizanoi I. derece arkeolojik sit alanı ve yakın çevresi oluşturmaktadır. Yanı sıra alan ile ilgili olarak yapılmış arkeolojik araştırmalar, kazı sonuç raporları, alana ilişkin literatür verileri, ilgili belge ve alana ilişkin harita, plan ve görsel malzeme araştırmanın ana materyali olarak değerlendirilmiştir.

3.2 Yöntem

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde kullanılan yöntem üç aşamalıdır. Kapsamlı bir literatür taraması, arazi etüd – analiz çalışmaları ve bu verilerin sentezlenerek değerlendirilmesi aşamalarını içeren olan çalışma sonunda Kütahya – Çavdarhisar Aizanoi I. derece arkeolojik sit alanı ile ilgili öneriler geliştirilmiştir.

Özgün ve çok müdahale edilmemiş bir yer olan Aizanoi arkeolojik sit alanının belgelenerek bir envanter oluşturulması, alanın ulusal ve uluslararası koruma ilkeleri doğrultusunda değerlendirilerek kültür turizmi çerçevesinde sorun ve olanakların saptanması, ileri dönük turizm açısından bir süreklilik oluşturulması ve Aizanoi arkeolojik sit alanının peyzaj tasarımına yönelik önerilerin geliştirilmesini amaçlayan bu araştırmada, araştırmanın temel içeriğini oluşturan tarihi çevre, koruma, kentsel tasarım, kentsel peyzaj tasarım kavramları, tarihi çevre koruma yaklaşımları, arkeolojik alanların korunması konularında yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için;

- Araştırma alanı olarak seçilen arkeolojik sit alanının tarihi ve mekansal gelişim sürecini gösteren kroki, harita, plan, fotoğraf ve raporlardan,
- Araştırma alanında çekilen fotoğraf, görsel inceleme ve izlenimlerden,
- Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, A.Ü. Peyzaj Mimarlığı Bölümü ve Mimarlar Odası Kütüphaneleri ile Kültür Bakanlığı Kültür ve

Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu dokümantasyon biriminden sağlanan literatürler ve konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan,

- Çavdarhisar Aizanoi Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmalarını yürütmekte olan Egeplan Planlama Ltd. Şti. verilerinden,
- Araştırma alanına ilişkin daha önce yapılmış tez, araştırma, makale ve kitaplardan,
- Konuyla ilgili internet taramaları sonucunda elde edilen verilerden,
- Araştırma alanında gerçekleştirilen arazi – etüt çalışması sonucunda elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

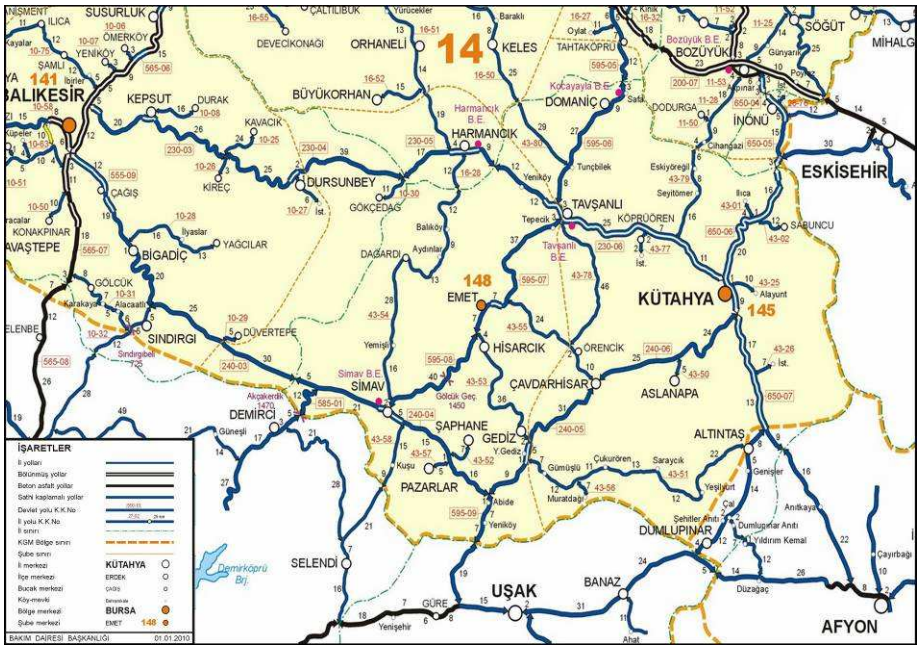
4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1 Kütahya İli, Çavdarhisar İlçesi Aizanoi Arkeolojik Sit Alanı Doğal Özellikleri

Bu bölümde Aizanoi arkeolojik sit alanının içinde yer aldığı Kütahya ili, Çavdarhisar ilçesinin doğal, kültürel ve mimari özellikleri, sosyo-ekonomik yapısı, bölgesel ekonomik faaliyetleri incelenerek Aizanoi antik kenti ve yakın çevresinin fiziki yapısı ile sosyo-kültürel yapısı ortaya konmuştur.

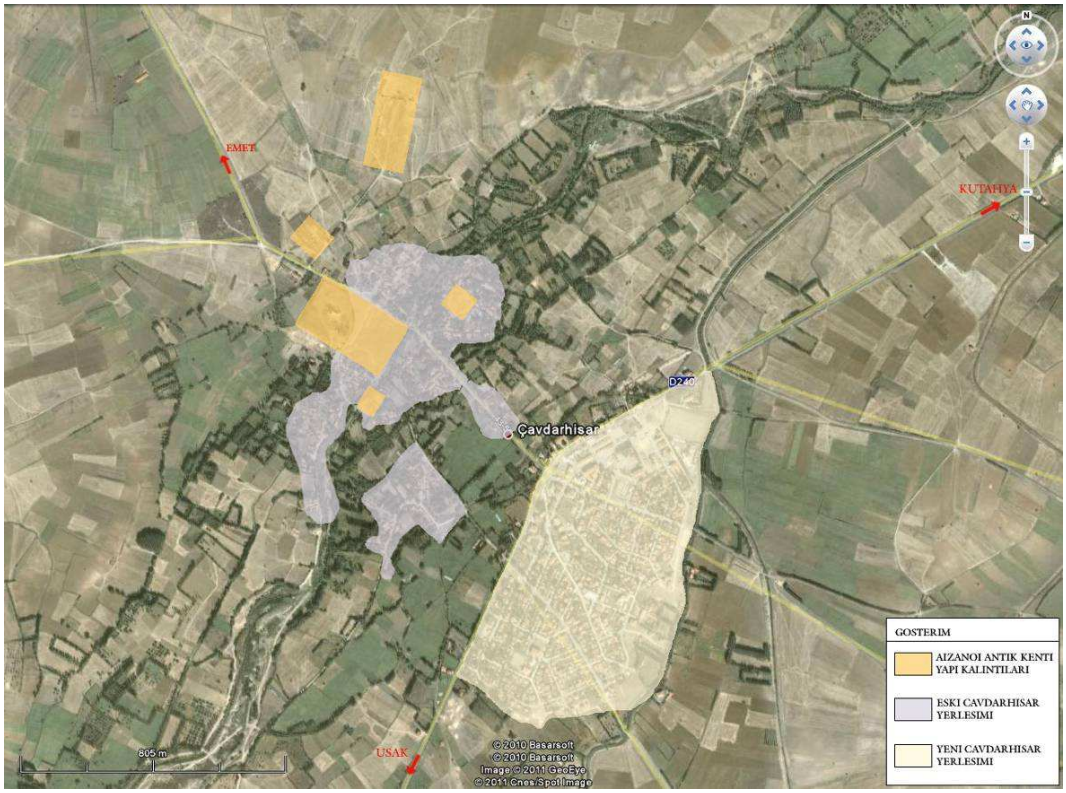
4.1.1 Topoğrafik ve jeolojik yapı

Kütahya ili Çavdarhisar ilçesi; 39 derece 12 dakika 11 saniye kuzey enlemi ile 29 derece 36 dakika 35 saniye doğu boylamı arasındadır. İlçenin doğusunda Aslanapa, batısında Emet, kuzeyinde Tavşanlı, güneyinde ise Gediz ilçeleri bulunmaktadır (Şekil 4.1). Yüz ölçümü 330 km², rakımı 1.004 m. dir (http://www.cavdarhisar.gov.tr 02.02.2011).

Şekil 4.1 Kütahya il haritası (http://tr.wikipedia.org 15.11.2010)

Çavdarhisar 1967 yılında Belediye olmuş bir yerleşim yeridir. 1970 yılında meydana gelen depremde sonrasında imar planı yapılmış ve ilçe sınırları içinde yer alan Aizanoi antik kenti kalıntıları bulunan alan birinci derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir (Anonim 2005).

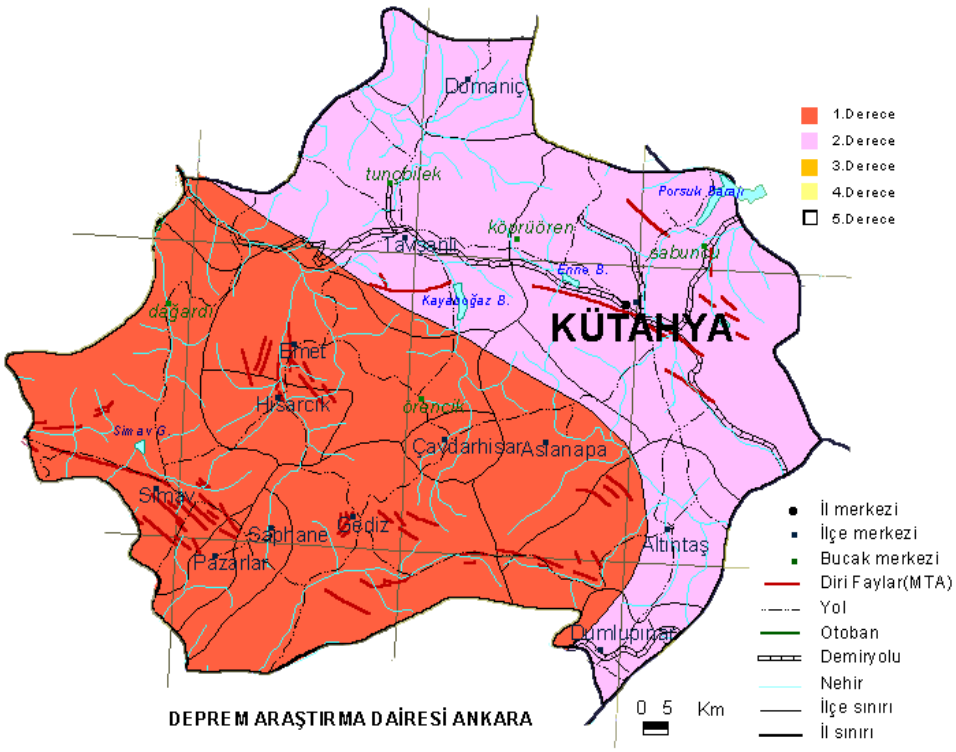

Şekil 4.2 Çavdarhisar ilçe planı (Google earth programı 2010)

MTA verilerine göre Çavdarhisar ovaları genç alüvyon yapısındadır. Çavdarhisar ovası ve buna paralel olarak Kütahya – Gediz şosesi boyunca aralarındaki Neojen ve Mezozoik kalkerlerinin meydana getirdikleri setlerle münavebeli sıralanan diğer ovalar, şakuli hareketlerle meydana gelen hafif depresyon havza veya çukurlarıdır (Akkuş 1962).

Çavdarhisar 1. derece deprem bölgesinde bulunmaktadır (Şekil 4.3). 1970 yılında merkez üssü Gediz olan 7.2 büyüklüğünde bir depremden sonra zaman zaman küçük şiddette depremler görülmektedir. Son olarak Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü verilerine göre 26.09.2010 tarihinde

merkez üssü Çavdarhisar olan ve 3.1 büyüklüğünde ve yüzeyden 5 km derinlikte bir deprem meydana gelmiştir.

Şekil 4.3 Kütahya deprem haritası, (http://www.depremhaber.com 10.07.2008)

Çavdarhisar'ın içinden geçen Kocaçay güneybatı – kuzeydoğu yönünde akmaktadır. İklime bağlı, yağışlar ve kar erimeleri miktarı ile orantılı olarak su debisi değişen derenin ortalama debisi 0.178 m3/s' olarak tespit edilmiştir. Üzerinde bulunan Çavdarhisar Baraj Gölü içme ve sulama amaçlı kullanılmaktadır (Anonim 2005).

4.1.2 İklim

Çavdarhisar ve çevresinin iklimi Ege, Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri arasında bir geçiş iklim tipine sahiptir. Diğer bir ifade ile iklim bakımından her üç bölgenin de özelliklerini taşımaktadır. Bu bölgelerden birine doğrudan doğruya bağlanamayacağı gibi, bunlardan bağımsız olarak da düşünülemeyecek bir iklime sahiptir (http://www.cavdarhisar.gov.tr 02.02.2011).

Sıcaklık şartları daha çok İç Anadolu Bölgesi özelliklerini taşımaktadır. Doğudan İç Anadolu'ya açık oluş, kış mevsiminde İç Anadolu'nun karasal etkisini altına girmesine neden olmaktadır (Anonim 2005).

Mevsimlik yağışlar bakımından kış ayları en yağışlı aylar olurken yaz ayları kurak geçmektedir. Kış aylarında, sıcaklığın düşük ve yükseltinin fazla olması nedeniyle yağışlar, genellikle kar şeklinde, diğer mevsimlerde yağmur şeklinde olmaktadır. (Anonim 2005).

4.2 Kültürel Özellikler

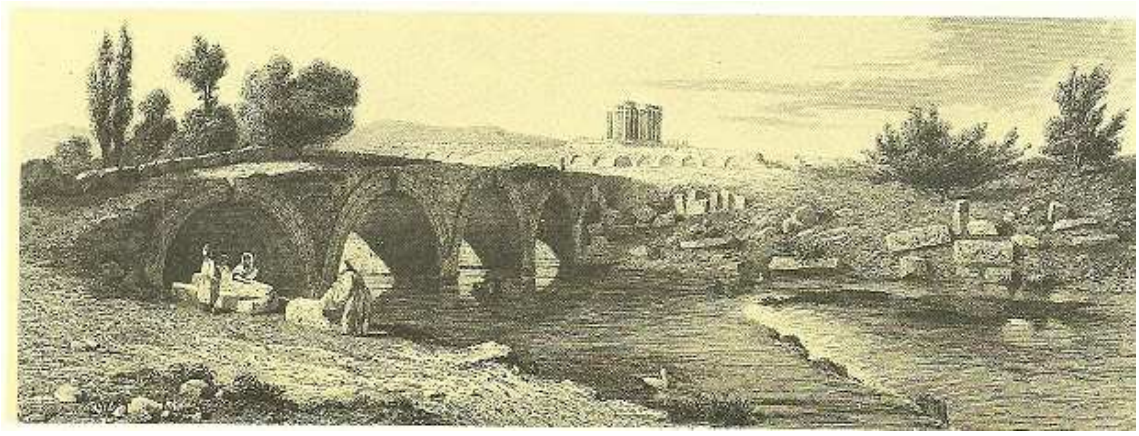
Bu bölümde araştırma alanının konumu, teknik altyapı ve donatı elemanları, mekânsal yapısı, mevcut bitkisel materyal, araştırma alanında görülen fiziksel anlamda bozulmalar ve sorunlara yer verilmiştir.

4.2.1 Aizanoi kenti

Kütahya ili, Çavdarhisar ilçesiinde yer alan Aizanoi, isminin Kocaçay (Penkalas) Irmağı'nın yukarı kesiminde, Tanrıça Meter Steunene'nin kutsal mağarası civarında yaşayan ve Frigya'ların öncülü olarak antik kaynaklarda adı geçen Azan adlı mitoloji kahramanından, Su Perisi Erato ile efsanevi Kral Arkas'ın birleşmesinden ortaya çıktığı sanılmaktadır. Aizanoi, antik Frigya'ya bağlı olarak yaşayan Aizanitis'lerin ana yerleşimidir (http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010)

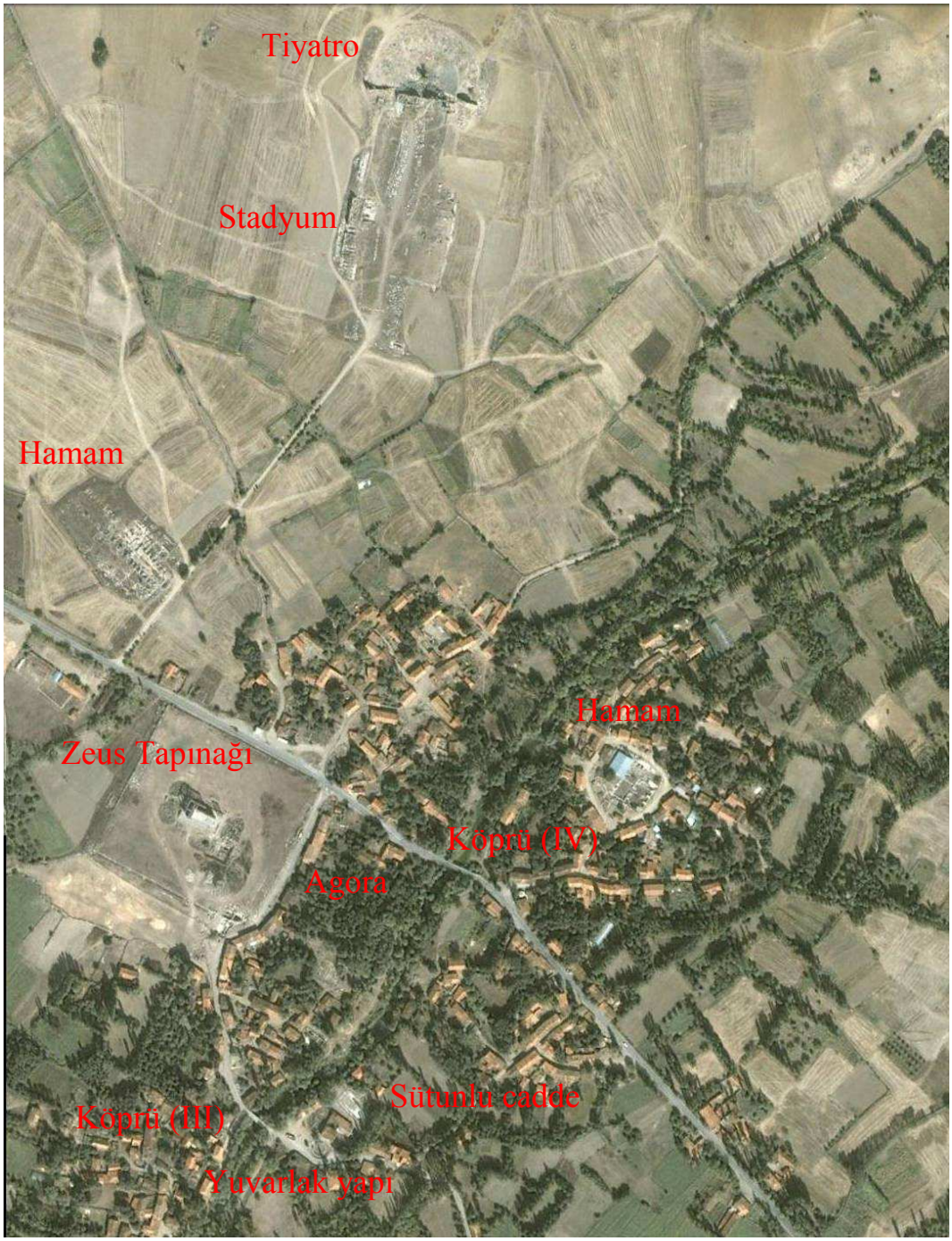
Aizanoi kentinin varlığı ilk kez, M.Ö 3. yüzyıldan 2. yüzyıla geçişte Yunan coğrafyacısı Strabon'un (M.Ö 64/63 – M.S 19/24) yapıtında ortaya çıkar. Strabon'a göre Bithynia ve Pergamon krallıkları arasında paylaşılamayan bir kent olan Aizanoi, M.Ö 216-213'te Phrygia Epiktetus I. Attlos tarafından Pergamon'a eklenmiş; daha sonra M.Ö 197'de ise Bithynia yönetimine geçmiştir. M.Ö 188'de iki krallık arasında yapılan Apameia barışından sonra tekrar Pergamon denetimine giren bölge, M.Ö 156 – 154 Bithynia – Pergamon savaşlarından da etkilenmiştir. Roma Dönemi'nde İmparator Agustus zamanında; tahıl ekimi, şarap ve yün üretimi sayesinde zenginleşen kent; İmparator Hadrianus Dönemi'nde ise (M.S 117 – 138) diğer Anadolu kentleri gibi en parlak

zamanını geçirmiştir. Bu dönemde yeniden kurulan Zeus Tapınağı ile Zeus Kültü M.S 3. yüzyıla kadar bölgede önemini korumuştur (Anonim 1997).

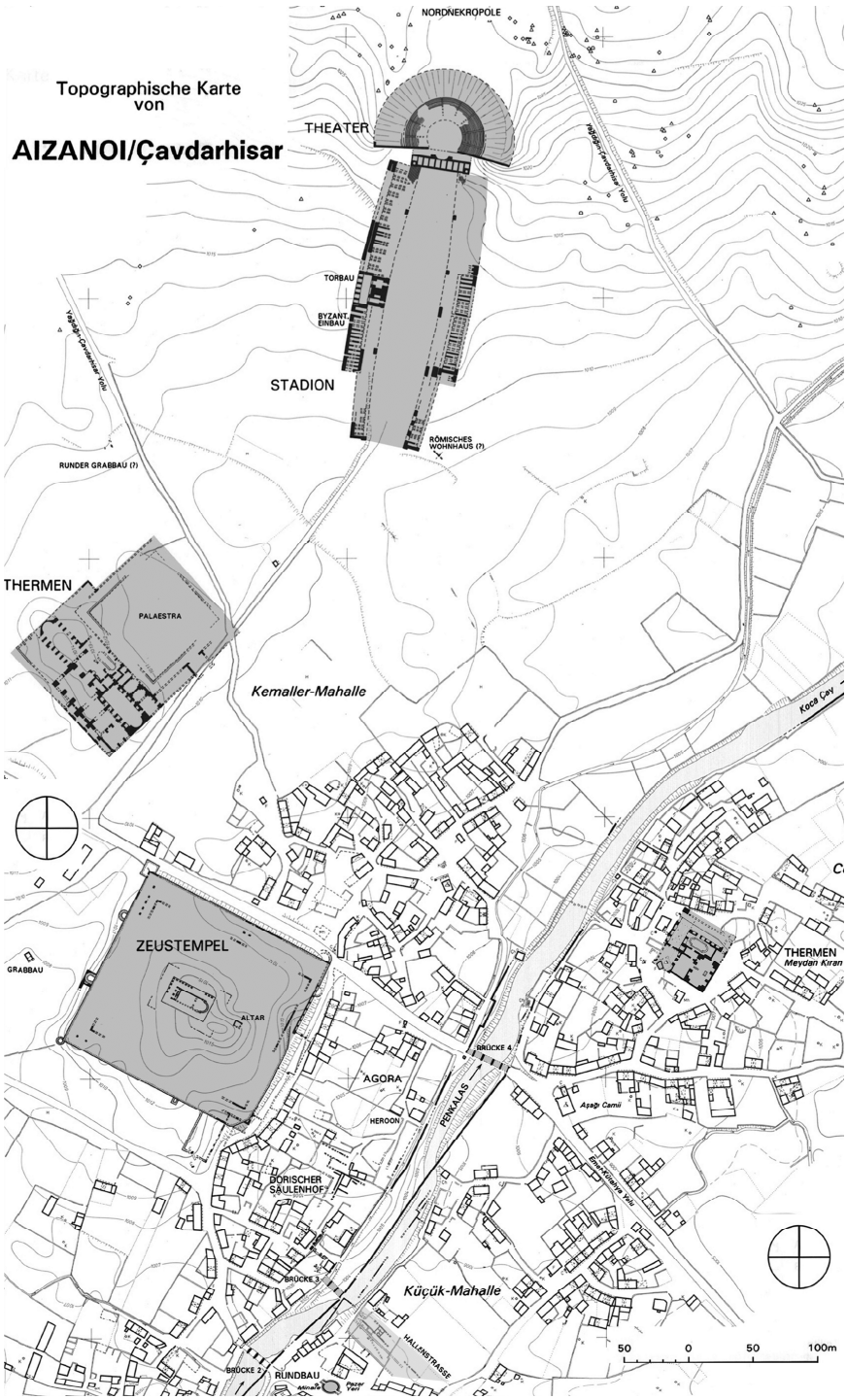
Şekil 4.4 Charles Texier tarafından yapılmış olan Aizanoi köprü ve Zeus Tapınağı'nı gösteren gravür. (Anonim 2003)

Aizanoi antik kentine ait kalıntılar 1824 yılında Vicomte Saint Asaph tarafından yeniden keşfedilmiş, yazıtlara dayanarak da kentin adı Aizanoi olarak saptanmıştır. Fransız arkeolog ve gezgin Charles Texier (1802-1871), 1839'da bu kentle ilgili geniş bilgi vermiş, 1926 – 1928'deki M. Schede ve D. Krencker tarafından arkeolojik kazı çalışmaları yapılmıştır (Şekil 4.4). İlk onarım çalışmaları 1936 yılında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce yürütülmüş; 1970 depreminden büyük hasar gören yapıların onarımları aynı kurumla İstanbul'da bulunan Alman Arkeoloji Enstitüsü işbirliği ile Rudolph Naumann tarafından 1971'de başlatılmıştır (Anonim 1997). Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından 1926 yılında başlatılan kazı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığının izniyle Prof. Dr. Ralf von den Hoff başkanlığında halen devam etmektedir.

Şekil 4.5 Çavdarhisar – Aizanoi kent planı (Google earth prohramı 2010)

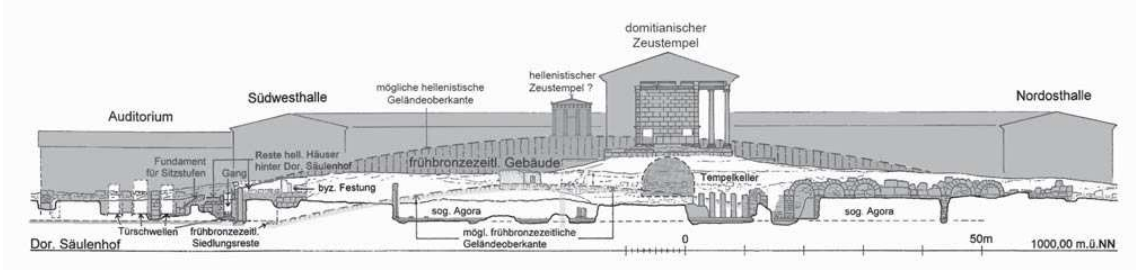
1926 yılından bu yana devam eden kazı ve araştırma çalışmalarında kentin çevresinde sur ve sur kapısı bulunamamıştır (Şekil 4.5). Yapıların yönleri ve planları kentin ortasından geçen Kocaçay (Penkalas) Irmağı'nın akış yönüne uygun düzenlenmiştir. Roma Dönemi'nde bu suyun üzerine yapılmış olan köprüler ve kıyı duvarları bugün de kullanılmaktadır.

Şekil 4.6 Aizanoi mevcut yapı kalıntıları planları ve geleneksel doku (Rhon 2008)

Irmağın batısında, kıyıya 200 m. uzaklıkta, Zeus Tapınağı bulunmaktadır. Hadrianus Dönemin'e tarihlenen tapınağın ekseni üzerinde bir sunak, anıtsal kapı (Propylon) ve agora yer almaktadır. Tapınağa ve agoraya batı yönünde bitişik olan Dor sütunlu avlu ve

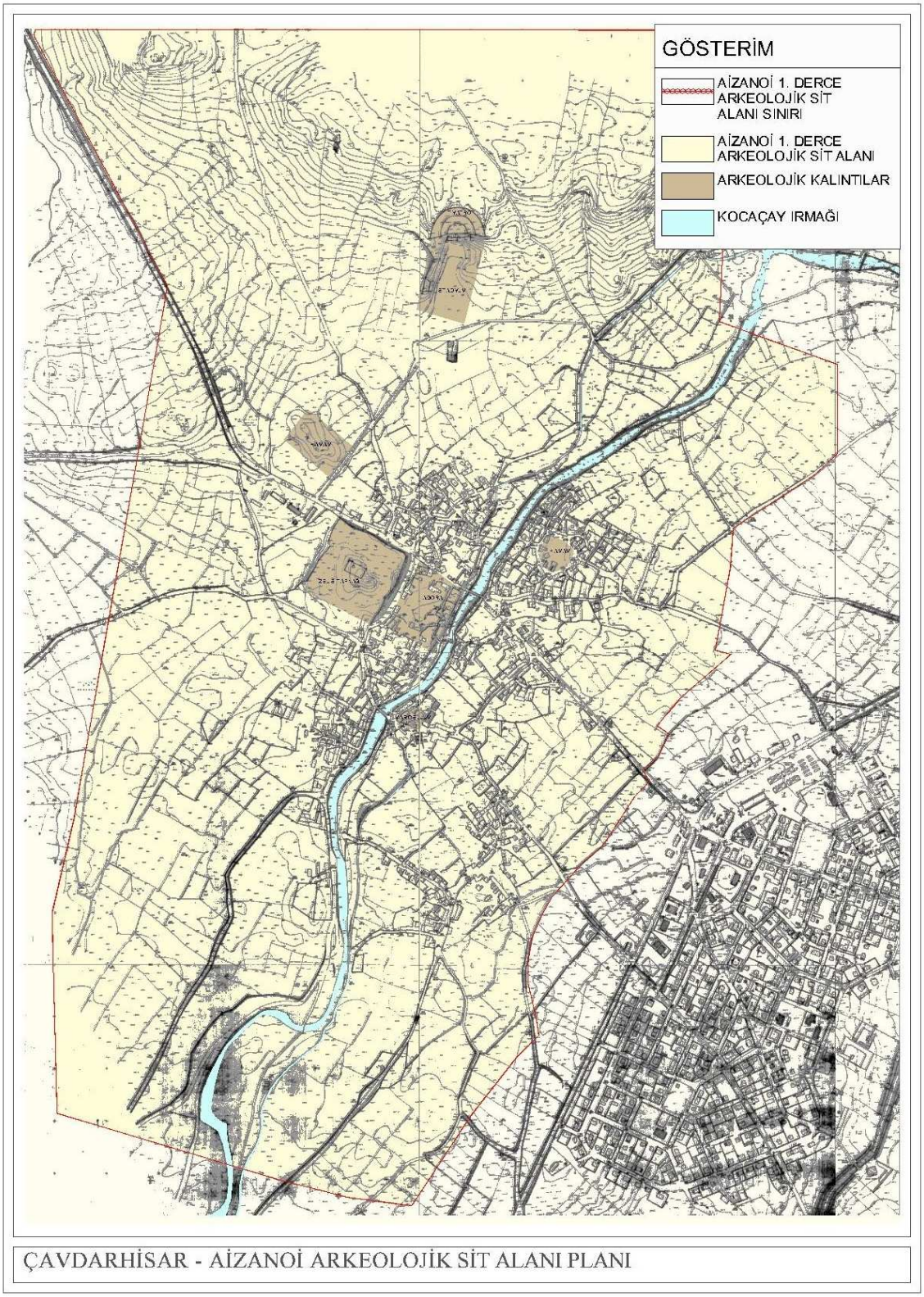
bunun arkasında da küçük bir tapınak olduğu sanılan kalıntılar bulunmuştur. Irmağın batısında gymnasium ve buna bağlı bir hamam, kuzeyde tiyatro ve stadium, kuzey, batı ve güneybatıda da nekropolis (mezar) alanları yer almaktadır. Irmağın doğu kıyısında M.S. 2. yüzyılın son yarısına tarihlenen, yuvarlak Cella'lı (ana oda) bir Peripteros (küçük planlı tapınak) ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.6), (Hoffann1989).

Şekil 4.7 Aizanoi, Erken Bronz Çağı ve Helenistik Dönem rekonstrüksiyon çizimi (Rheidt 2009)

Antik Dönem'den bugüne kalan yapı kalıntılarının büyük bir kısmı Roma İmparatorluk Dönemi eserleridir (Şekil 4.7). Kentte Zeus Tapınağı, borsa binası, sütunlu yol, stadyum, tiyatro, mozaikli hamam ve Roma hamamı yapılarının büyük bir bölümü ile bugün bile geçişe hizmet eden antik köprüler görülebilmektedir.

Aizanoi arkeolojik sit alanı sınırları, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 20.12.1975 tarih, 8845 sayılı kararı ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 06.12.1988 tarih, 60 sayılı kararı ile Arkeolojik Sit olarak tescil edilmiştir. Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 27.11.1988 tarih, 257 sayılı ve 22.4.1989 tarih, 488 sayılı kararları ile I. ve III. derece arkeolojik sit sınırları ve dereceleri belirlenmiştir (Şekil 4.8), (Egeplan Planlama Ltd 2010)

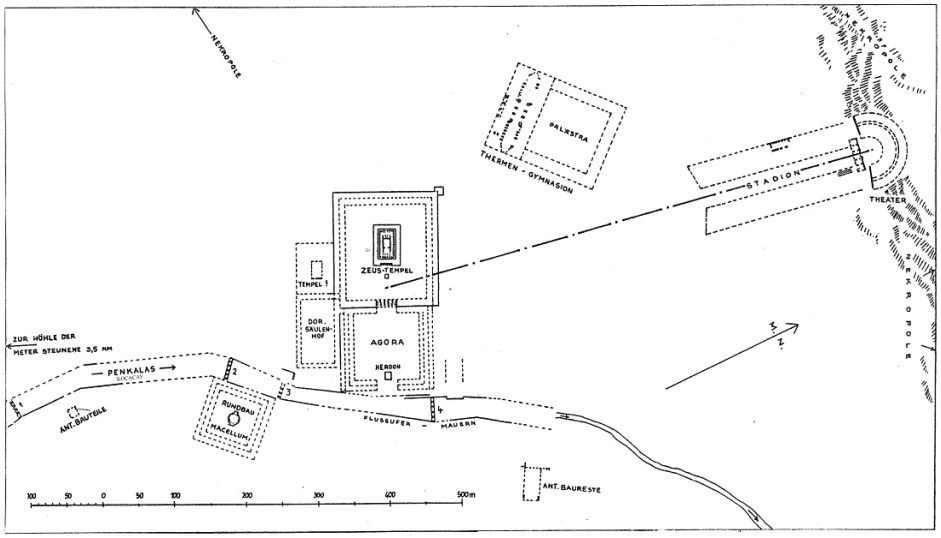

Şekil 4.8 Çavdarhisar – Aizanoi I. Derece arkeolojik sit alanı

4.2.1.1 Zeus Tapınağı

Penkalas (Kocaçay Deresi) Irmağı'nın batı yakasında Aizanoi kent merkezinde bulunan görkemli yapılara, Zeus Tapınağı'nın inşası ile başlanmıştır. Irmağın batısında bulunan tapınağın kıyıya uzaklığı 200 m.dir. Yapımına M.S. 2. yüzyılın 2. çeyreğinde başlanmış olan tapınağın çevresindeki dolgu alanda önceki döneme ait olan tabakalara ait molozlar kullanılmıştır. Anadolu'daki Roma mimarlık sanatında pek alışılmamış bir durum olan bu podyum üzerine yapılmış olan tapınak ile tonozlarla örtülü büyük bir alt yapı birleşiminin tam bir benzerine rastlanmamıştır. Tapınak podyumunun inşası sırasında çukurlar ve teraslama çalışmaları nedeniyle Erken Bronz Çağı II (M.Ö. 2800-2500) evrelerine ait tabakaların ortadan kaldırılmış olduğu, yapılan son kazılarda ortaya çıkmıştır (Şekil 4.9), (http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010).

Zeus Tapınağı, 130.5x112m. boyutlarında sütunlu galeri ile çevrili bir alanın ortasında 53 x 35 m. boyutlarında bir podyum üstünde 8x15 sütunlu pseudodipteros[1] plan şemasında inşa edilmiştir.

Şekil 4.9 Zeus Tapınağı ve diğer yapılar arasındaki ilişki (Hoffann 1989)

1
PSEUDODİPTEROS PLAN ŞEMASI; Tapınak planında kullanılan cella (ana mekan) etrafında iki sıra sütun ile oluşturulan dipteros planın şemasının, içte kalan sütun sırası kaldırılarak oluşturulan plan şeması olarak tanımlanmaktadır. Kaldırılmış olan sıraya rağmen dış sütunlar içe kaydırılmadan dipteros plan şemasındaki yerinde bulunur. Dolayısıyla tek sıra sütunla çevrelenmiş cella (ana mekan) duvarları ve sütunlar aras ındaki galeri daha geniş bir hale alır. Oluşturulan bu daha derin galeride ışık gölge oyunlarından faydalanılarak yapıda daha görkemli bir görünüme ulaşılmıştır. (Saltuk, 1993)

Altı basamaklı podyum üzerinde yer alan sütunlu holün kısa tarafında sekiz (8), uzun taraflarında onbeş (15) adet yivli sütun yer almaktadır (Şekil 4.10, Şekil 4.13, Şekil 4.14). Cella (ana mekan) ve opisthodomos (arka oda) önündeki sütunlar kompozit diğer sütunlar ise İon düzenindedir (Rheidt ve Ateş 2007).

Şekil 4.10 Zeus tapınağı kuzeybatı yönünden bir bakış (Orijinal 2010)

Pronaos, (giriş mekânı) önünde dört, Opisthodomos (arka oda) içinde iki sütun ve bir merdiven yuvası bulunmaktadır. Bu merdiven hem cellanın altında yer alan ve Phryg tanrıçası Meter Steunene'ye adanmış olan yer altı odasına hem de çatıya ulaşmaktadır. Beşik tonozlu bu yer altı odasının kuzey ve güney duvarları üzerinde üçer adet, doğu ve batı duvarında ise birer adet açıklık bulunmaktadır (Şekil 4.11) .

Şekil 4.11 Yer altı odası genel görünüş (Osseman 2008)

Anadolu'nun en iyi koruna gelmiş İon düzeni tapınaklarından bir olan yapının bezemelerinden özellikle Akroter[2]'leri ilgi çekicidir. Batı alınlığında orta akroter akant dalları ve yapraklar arasında tanrıça Kybele'nin (Kibele) büstüyle bezenmiştir (Şekil 4.12). Doğu alınlık akroterinde ise Zeus büstü bulunmaktadır. Anadolu'da Kybele kültüyle ilişkili Yunan ve Roma Tapınaklarının girişlerinde olduğu gibi Zeus Tapınağı'nda da giriş batı yönündendir.

2

AKROTER; Üçgen şeklinde olan tapınak alınlıklarının üst ve yan köşelerine yerleştirilen süsler olarak tanımlanmaktadır. Genellikle stilize bitki, ışık motifleri ve heykeller kullanılmıştır. Ölçüleri alınlık yüksekliğinin yarısına eşit yüksekliktir. Yunan ve Roma mimari sanatında görülen ilk örnekler, pişmiş topraktan yapılan ve renklendirilen hurma yapraklarıdır. Klasik ve helenistik dönemlerde akroter olarak, bitki motifinin yanı sıra tanrı, tanrıça ve mitolojik heykeller de görülmektedir. Akroterler, tapınak cephesini taklit eden bütün mimarî eserlerde, lahitlerde ve küçük sanat eserlerinde de üçgen alınlığın sert geometrik havasını yumuşatmak ve cephe estetiğini zenginleştirmek amacıyla yapılmaktadır. http://www.vik2.com/akroter/

Şekil 4.12 Zeus Tapınağı batı alınlığı, akant dalları ve yapraklar arasında tanrıça Kybele (Orijinal 2010)

Tapınağın cephesindeki arşitravlar[3] üzerinde bulunan izlerden burada bir yazıt olduğu saptanmıştır. Yazıt için kullanılan altın varaklı tunç harfleri tutturmak için arşitrav üzerine delikler açılmıştır. Tapınak daha önce, bezeme üslubuna dayanarak Hadrian Dönemi'ne tarihlenmiştir. Ancak yapılan son çalışmalarda tunç harfleri tutturmak için kullanılan kanalların yönü, her delik grubu için uygun harf biçimlerini sınırladığından, Yunan alfabesini kullanarak harflerin tanımlanması mümkün olmuş ve yazıtın tapınağı M.S. 92 yılında imparator ve tanrı Zeus'a adadığı anlaşılmıştır. Pseudodipteros üzerine yerleştirilmiş kireçtaşı kirişlerle inşa edilen bu gösterişli tapınak, Flavius Hanedanı imparatorluk kültü için Ephesus'ta inşa edilen yapıdan daha büyüktür (http://www.dainst.de 03.02.2011).

3
ARŞİTRAV: Antik Yunan ve Roma mimarisinde sütun başlıkları üzerine oturarak sütunları birbirine bağlayan ve üzerine gelen elemanların ağırlığının sütun başlıklarıyla sütunlara geçişini sağlayan yatay taş blokları olarak tanımlanmaktadır. Dor Düzeninde düz olan arşitrav, İon Düzende üç kademeli yüzeye sahiptir.

Şekil 4.13 Tapınağı çevreleyen sütunlu hol

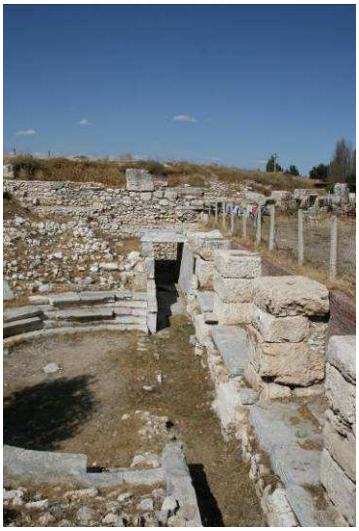
Şekil 4.14 Arşitrav ve sütun birleşimleri

4.2.1.2 Odeion

Zeus Tapınak düzlüğünün güneyi ile Dor Sütunlu Avlu arasında mermerden yapılmış oturma basamakları ile büyük bölümü Bizans döneminde tahrip olan Odeion'a ait kalıntılar bulunmuştur (Şekil 4.15, Şekil4.16).

Şekil 4.15 Odeon genel görünüş (Rheidt ve Ateş 2007)

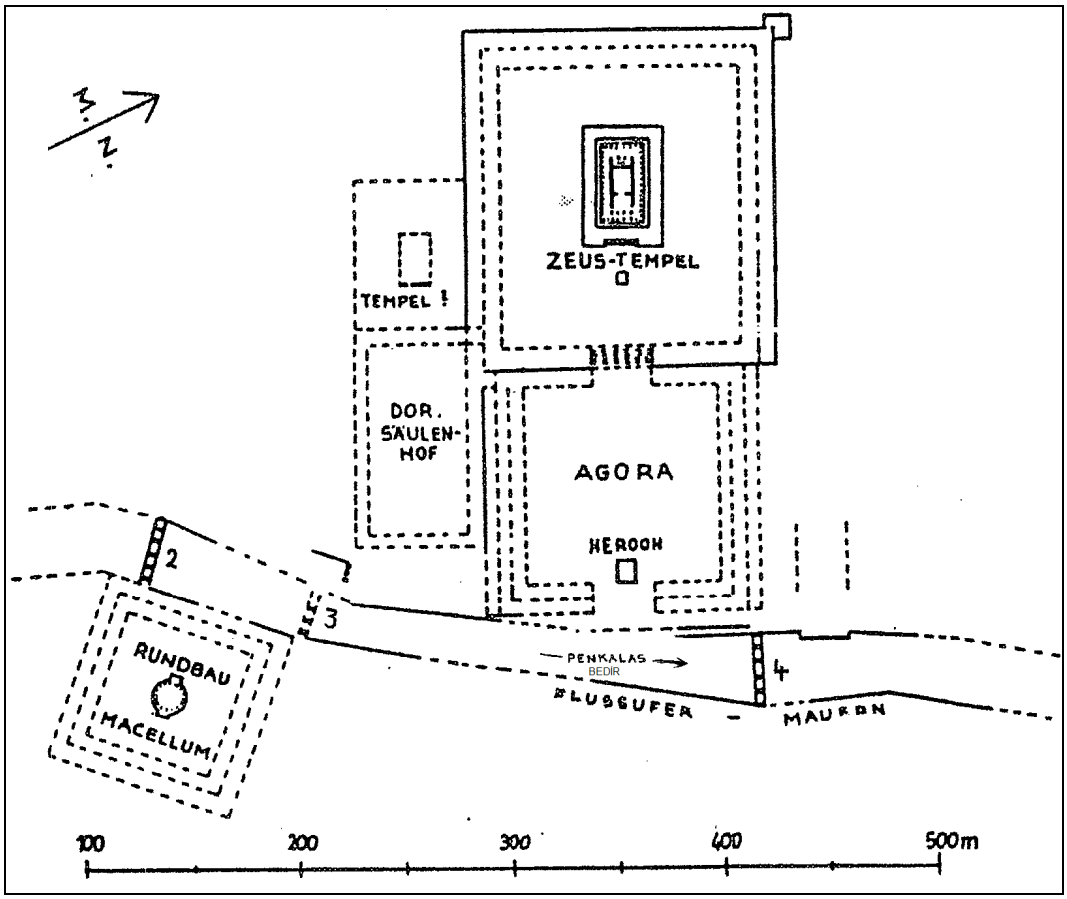

Şekil 4.16 Odeon giriş kapısı (Orijinal 2009)

Dor düzeninde sütunlarla çevrili avlunun kuzeybatısında, Zeus kutsal alanının Traian Dönemi'nde tesviye edilmesi sırasında inşa edildiği düşünülen bir bouleuterion ya da odeion yer almaktadır. Yapının giriş kapısı (paradosu), büyük olasılıkla daha önce burada yer alan bir tiyatrodan devşirme oturma yerleri (cavea) yeniden kullanılarak inşa edilmiştir. M.S. 3. yüzyılda, cavea bölümünün yenilenmesi sırasında orkestre tabanına güneydoğu yönüne doğru bir kanalla birlikte görülen bir atık su çıkışı eklenerek su oyunları için yeniden düzenlenmiş ve 4. yüzyılda, belki de odeion olarak kullanılmasına olanak vermek için bir sahne yapısı eklenmiştir (Rheidt 2003).

4.2.1.3 Agora, Heroon ve Dor sütunlu avlu

Zeus Tapınağı'nın doğusunda Penklas Irmağı ile tapınak arasında kalan kısımda, M.S. 2. yüzyılın ortalarında küçük bir tapınak olarak kabul edilen heroon ve etrafı galeriyle çevrelenmiş olan yaklaşık olarak kare plan şemasına sahip agora inşa edilmiştir (Şekil 4.17). Agoranın güneyinde Dor düzeninde sütunlarla oluşturulmuş bir galeri bulunmaktadır. Bu alanda yapılan kazı çalışmaları sonucunda bu galerinin, bugün Zeus Tapınağı çevreleyen sütunlu galeriden daha önce yapılmış olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yapılar köy ev ve bahçelerinin altında kalmış olup çok az bir kısmı bugün görülebilir durumdadır (Şekil 4.18).

Şekil 4.17 Agora, Hereon ve Dor sütunlu avlu şematik planı (Hoffann 1989)

Tapınak düzlüğünün güneydoğusundan geçen mevcut yolun hemen yanında, agoranın kalp biçimli bir köşe sütunu görülmektedir (Şekil 4.19). Üzeri kısmen Ortaçağ surlarının yatay sütunları, bir kısmı da diğer antik yapılardan devşirme olarak kullanılan mimari parçalar tarafından örtülmüş olan Dor sütunlu avluda tapınak yapısına doğru giden bir merdivenin izleri de kısmen görülebilmektedir.

Şekil 4.18 Bugün köy evlerinin arasında kalmış Dor sütunlu avluya ait izler (Orijinal 2010)

Şekil 4.19 Zeus Tapınağı'nın güneydoğusunda bulunan agoraya ait sütun ve geleneksel konutlar (Orijinal 2010)

4.2.1.4 Hamam ve yuvarlak yapının kalıntıları

Zeus Tapınağı'nın kuzey batısında, M.S. 2. yüzyılın 2. yarısına ait, önünde sütunlu avlusu ve zengin süslemeleri bulunan simetrik bir plan şemasına sahip hamam yapısı yer almaktadır (Şekil 4.20). Hamam mekânlarının zengin mermer kaplama zeminleri ile su ve ısıtma kanallarına ait kalıntıları, bugün hala mevcuttur (Hoffann 1989).

Şekil 4.20 Hamam planı (Hoffann 1989)

Hamam yapısına ait izlerden anlaşıldığı üzere, frigidarium (sıcaklık) ve caldarium (soğukluk) gibi esas yıkanma odaları yapının ortasında yer almaktadır (Şekil 4.21). Bu ana mekânlara iki yönden de çok sayıda yan oda açılmaktadır. Bu mekânların en büyüğünde bulunan apsis içinde Tanrıça Hygieia'nın mermerden bir heykeli yer almıştır (Http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010). Antik Dönem'de yapının kuzeydoğusunda, spor çalışmalarının yapıldığı kare planlı büyük bir palaestra (avlu) yer almakta iken bu avluya ait temel seviyesinde izler dışında bugün herhangi bir kalıntı mevcut değildir.

Palaestra yani spor çalışmalarının yapıldığı avlunun kuzeyinde bulunan tarlalarda büyük taş bloklar bulunmuştur. Bu taş bloklar yuvarlak bir planda bir araya getirilmiş olup içeriden dairesel, dışarıdan çokgen biçimlidir. Hangi işleve cevap veren bir yapılanma olduğu belirlenemeyen kalıntıların, bir mezar yapısına ait olabileceği arkeologlar tarafından düşünülmektedir (http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010).

Şekil 4.21 Büyük hamam frigidarium (sıcaklık) kısmından genel görünüş (Orijinal 2010)

4.2.1.5 Stadion ve Tiyatro

Zeus Tapınağı'nın kuzeyinde hamam yapısından daha ileride yer alan stadion – tiyatro birleşimi farklı plan tipiyle Anadolu'da benzersizdir. Aizanoi ile çağdaş olan diğer antik kentlerde olduğu gibi tiyatro ve stadion yapısı ayrı ayrı inşa edilmiş olmasına rağmen aynı aksta yer alan bu yapılar tiyatroya ait sahne binasının iki yapı tarafından ortak kullanılabilecek şekilde inşa edilmiştir (Şekil 4.22).

Şekil 4.22 Tiyatro ve stadium mevcut durumu (Rhon 2008)

Stadionda 1982-1990 yılları arasında yapılan araştırmalar, bu yapının inşasına M.S. 160 yılından sonra başlanıp, aralıklarla M.S. 3. yüzyılın ortalarına değin devam ettiğini ortaya koymuştur (www.kultur.gov.tr 02.12.2010). Hoffmann (1988), M.S. 1. yüzyılda Domitian Dönemi'nde, tiyatroda caveanın (oturma sıraları) toprak olduğunu ancak 2. yüzyılın ikinci çeyreğinde bu sıraların taş ile kaplandığını belirtmiştir. Tiyatro yapısının iki yanındaki merdiven kulelerinin yine aynı dönemde, Roma üslubunda yapıldığı da yapılan son araştırmalarla belirlenmiştir. M. S 2. yüzyılın ikinci çeyreğinde stadium ve tiyatro oturma sıralarına taş kaplanmasında Aizanoi'nin Atina'daki Pan Hellenion'un üyesi haline gelmesi etkili olduğu düşünülmektedir. O dönemde şehrin önemli

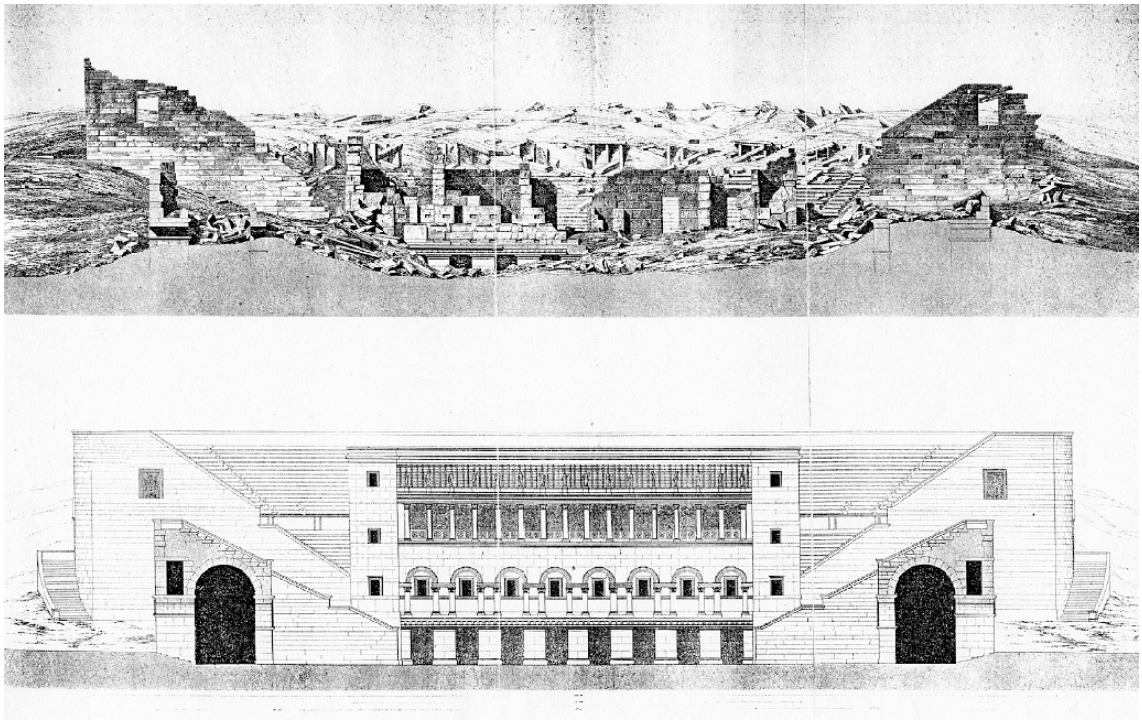
isimlerinden sayılan Herodes Atticus'un Atina'ya yapmış olduğu ziyaretinden sonrasında oradaki yapılardan etkilenerek kendi şehirdeki yapılarında daha görkemli hale gelmeleri için çalışmalar yaptığı yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır (Rheidt 2003).

Simetrik plan şemasına sahip olan stadionun oturma sıraları hafif çokgen biçimli olduğu için yapı ortada genişlemektedir. En geniş kesimde batı tarafta bir kapı binası bulunmaktadır. Bugün mevcut olan kalıntılar üzerinde yapılan araştırmalar ve kazı çalışmaları sonucunda stadiona farklı noktalardan giriş yapılabilmekte olduğu satanmıştır. Bu girişlerin düzenlenmesinde hiyerarşik bir yapı gözetilmiş olduğu da düşünülmektedir (Rhon 2008).

Rhon'a (2008) göre, yapının doğu ve batı yönlerdeki plan kurgusunun benzer şekilde geliştiği kuzey ve güney yönlerinde ise farklı olduğunu belirtmiştir. Batı yönünde zemin kat seviyesinde bir giriş binası, malzemesi ve büyüklüğüyle daha özel olduğu düşünülen 'VIP' mekânlar, odalar, odalardan daha büyük olduğu için salon olarak adlandırılan mekânlar ve koridorlar tespit edilmiştir.

Stadion'un tiyatroya bakan cephesi mermer kaplı bir duvarla sınırlıdır. Bu, aynı zamanda tiyatro sahnesinin de cephe kaplamasıdır. Bugün bu mermer kaplamaya ait parçalar stadionun kuzeyinde, zeminde yıkıntı halinde görülebilmektedir. Sahne binasına ait cephe duvarının alçak kaidesi Dor düzenindedir. Pencereli ilk kat üzerinde büyük kemer açıklıklı, arşitravla saçak silmesi arasında kalan tepe kornişi üzerindeki yüksek duvar şeridi (attika katı) gelmektedir.

Rohn (2008), tiyatronun antik kentin kuzeyinde bulunan kireçtaşı eşik üzerine yaslanacak şekilde inşa edildiğini belirtir. Tiyatro oturma sıralarının güneyinde stadionun kuzeyinde bulunan sahne binası 46,20 m uzunluğunda ve 9,20 m genişliğinde olup zengin mermer bezemelerle kaplanmıştır. Bu bezemeler yüzyıllar boyu süregelen çeşitli depremler yüzünden oturma basamaklarının ortasında yıkılmışlar ve bu şekilde kalmışlardır (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 Tiyatro ve sahne binası mevcut durumu, rekonstrksiyonu (Rhon 2008)

Sahne binasını süsleyen mermer yapılanmadaki bezemeler üzerine yapılan araştırmalar, yapının ilk dönemlerinde tek kat olduğunu ortaya koymaktadır. Daha sonra, stadionun genişletilmesi sırasında burada da yenileme çalışmaları yapılmıştır. Son dönemlerde yapılan kazı ve araştırma çalışmaları sonucunda sahne binasının bir asma kat olmak üzere toplam üç katlı olduğu yapılan saptanmıştır. Çok katlı bu yapıda üst katlara erişim için yapının her iki yanında merdivenler bulunmaktadır. Binanın zemin katında beş oda olduğu tespit edilmiş olup, stadium ve tiyatro arasında erişimin bu kattan sağlandığı düşünülmektedir. Rhon (2008), yapının birinci katının da zemin katta olduğu gibi beş odalı olduğu ve bu odalarında zemin katta bulunanlarla aynı özelliklerde ancak daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Araştırma çalışmaları sonucunda bu katta bulunan, dış cephe ile bir bağlantısı olmayan asma kata ait izler tespit edilmiştir. Sahne binasının mermer taş ve oldukça nitelikli bezemelerle kaplı olduğu bilinmektedir. Yapıya ait bezemeli ve bezemesiz taş bloklar yıkılmış ve halen yıkıntı durumunda bulunmaktadır (Şekil 4.24).

Arkeologlar tarafından kazı çalışmalarında bulunan çok sayıda seramik ve çatı tuğlası parçaları nedeniyle sahne binasının çatısının kiremit kaplı olduğu düşünülmektedir.

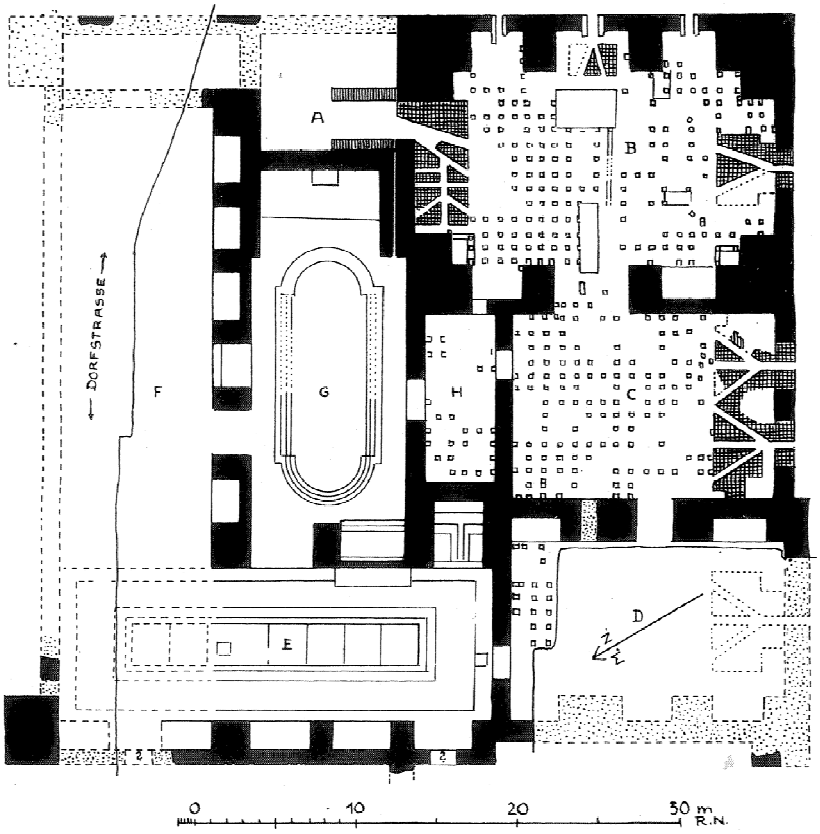
Aizanoi'daki stadion, Anadolu'daki çağdaşı stadionlardan alçak yer tribünleriyle ayrılmakta ve Olympia'daki Stadion'a benzemektedir.

Şekil 4.24 Tiyatro – stadion genel görünüş (Orijinal 2010)

4.2.1.6 Hamam

M.S. 3. yüzyılın 2. yarısında şehrin kuzeydoğusunda aslında var olan büyük kireçtaşı bloklardan oluşan bir bina içine ikinci büyük bir hamam inşa edilmiştir. Hamam mekânlarından birinde, ortada Satyr ve Menad betimli nitelikli bir mozaik taban bulunmaktadır (Şekil 4.25, Şekil 4.26, Şekil 4.27). M.S. 4. veya 5. yüzyıldan sonra bu hamamın ana mekânı düzenlenmiş ve Aizanoi'ni erken Hıristiyan cemaatinin yöneticiliğine atanan piskoposluk merkezi işlevini görmüştür (Http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010)

Şekil 4.25 Hamam planı (Numann ve Hoffmann 1985)

Şekil 4.26 Hamam genel görünüş (Orijinal 2010)

Şekil 4.27 Hamam içinden genel görünüş (Orijinal 2010)

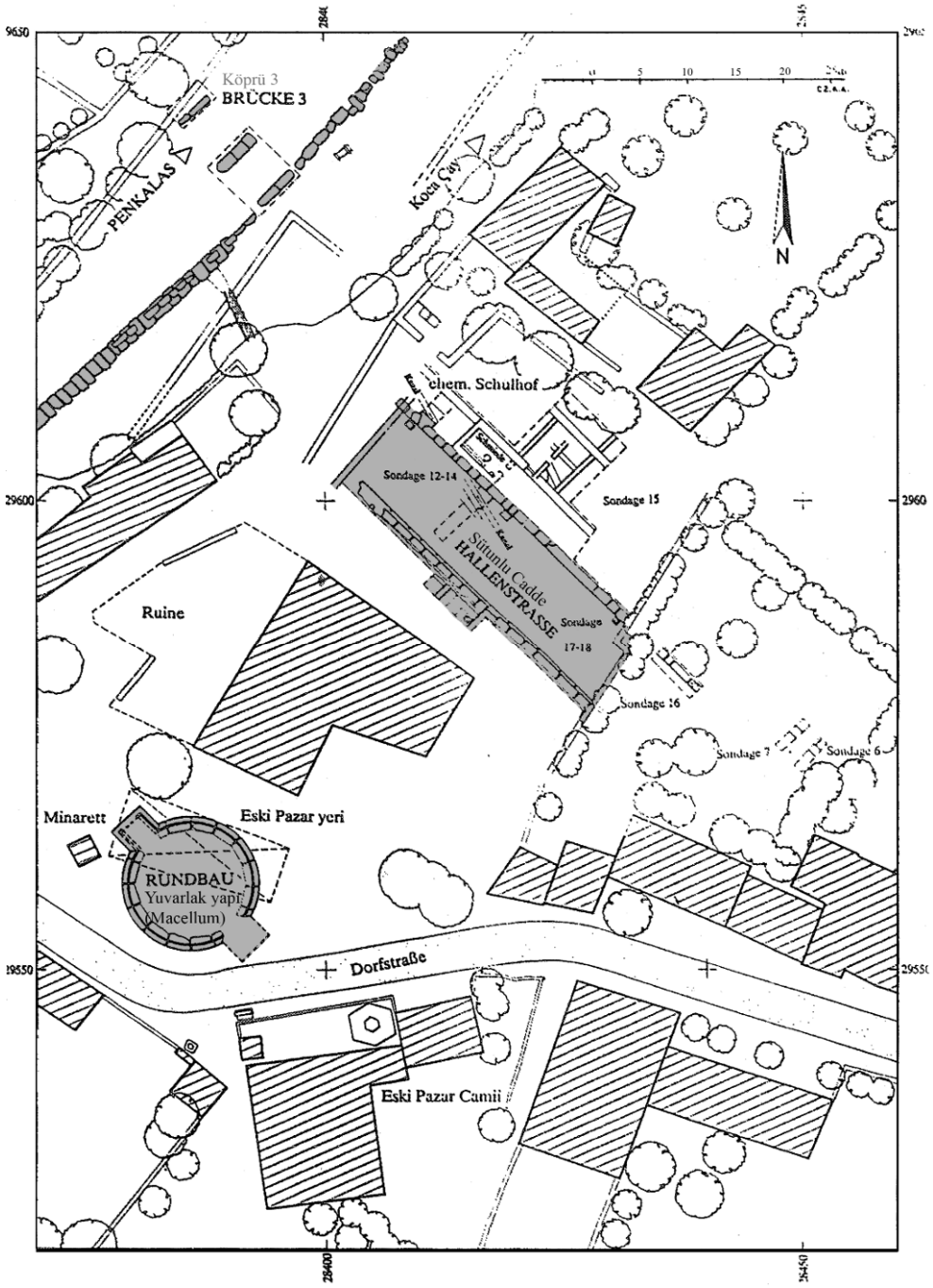
4.2.1.7 Yuvarlak yapı (Macellum)

Zeus Tapınağı'nın güneyinde M.S. 2. yüzyılın 2. yarısında, olasılıkla gıda pazarı olarak kullanılmış yuvarlak bir yapı (Macellum) vardır (Şekil 4.28). Burası 1971'de kazılmış ve kısmen onarılan duvarlarına, M.S. 4. yüzyılın başlarında İmparator Diocletian'ın 301 yılında enflasyonla mücadele için yaptığı ücret tespitlerinin bir kopyası konmuştur. Bu yazıtta, imparatorluk pazarlarında satılan tüm malların satış ücretleri yer almaktadır. Buna göre, örnek olarak; kuvvetli bir köle, iki eşeğin ücretine, yani 30.000 dinara; bir at ise üç köle ücretine eşittir (Http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010).

Şekil 4.28 Yuvarlak yapı (Macellum) (Orijinal 2010)

Yuvarlak yapının kuzeydoğusunda sütunlu galerilerle çevrili olan ve buluntulara göre M.S. 400 yıllarına tarihlenen bir cadde bulunmaktadır (Şekil 4.29). Sütun ve kiriş parçaları neredeyse bütünüyle ele geçtiğinden bir kısmı yeniden ayağa kaldırılan bu caddede malların satışa sunulduğu dükkânların girişi de bulunmaktadır. Sütunlu caddenin yapılması için, ortadan kaldırılan en önemli yapı Artemis Tapınağı'dır. Sütunlu cadde, 6. yüzyıla kadar varlığını korumuş olup bir deprem sonucunda yıkıldığı düşünülmektedir. (Http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010).

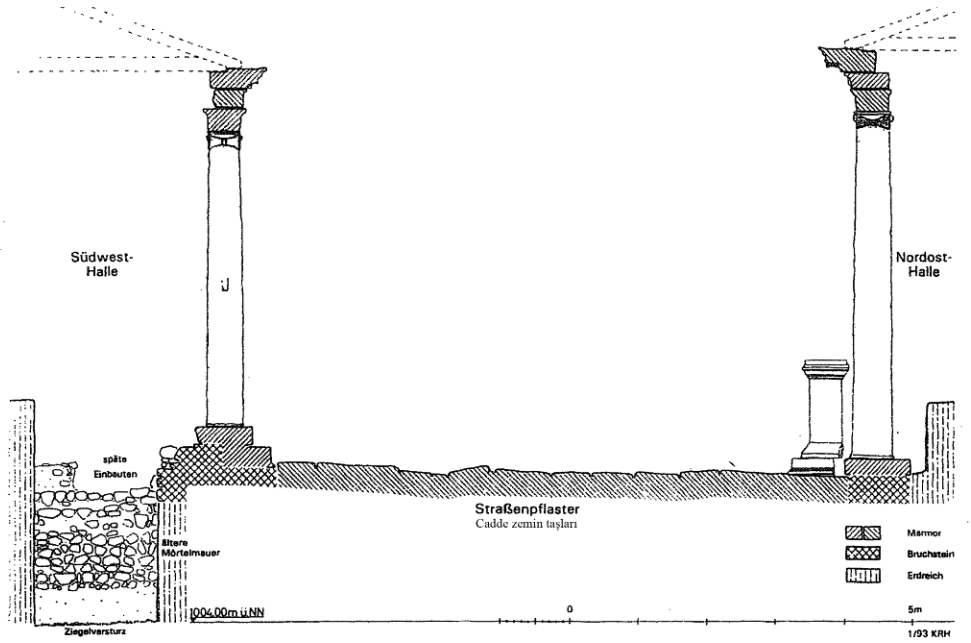
Şekil 4.29 Yuvarlak yapı, sütunlu cadde ve çevresi (Rheidt 1993)

4.2.1.8 Sütunlu Cadde ve anıtsal kapı

Aizanoi şehri yol sisteminin ana ekseni 1991 yılında çeşitli sondajlarla saptanmış 450 m. uzunluğundaki sütunlu yoldur. Bu sütunlu yol, ancak 1979 yılında kazılmış olup, köy bahçeleri içindeki, yolun güneybatı ucunu oluşturan anıtsal kapının kalıntıları

görülmektedir. Sütunlu Cadde, tapınaktan ana köprüden geçerek şehir dışındaki Meter Steunene kutsal alanına giden törensel yolun bir parçasıdır (Rheidt 1992).

Sütunlu Cadde'nin M. S. 2. yüzyılın ortalarından sonra inşa edildiği ve bu caddenin yapımında devşirme malzemeler kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 4.30). Bu alanda yapılan kazı çalışmaları sonucunda bulunan nitelikli işlenmiş İon başlıkları, yivsiz sütunlar ve başlıkların üzerine yerleştirilen arşitravlar ve gerek ölçüleri gerekse profilleri birbirine uymayan korniş malzemeleri üzerinde yapılan inceleme sonucunda bu malzemelerin M. S 1. yüzyılın 1. yarısına ait Artemis Tapınağı'ndan devşirme olduğu saptanmıştır (Şekil 4.31), (Rheidt 1993).

Şekil 4.30 Sütunlu cadde şematik kesit (Rheidt 1993)

Şekil 4.31 Geç antik sütunlu cadde (Orijinal 2010)

4.2.1.9 Köprüler

Penkalas (Kocaçay Deresi)'ın ilkbaharda yükselen sularından korunmak amacıyla her iki kıyıda da iri kesme taşlardan yapılmış koruma duvarları bulunmaktadır. Antik Dönem'de iki yakayı birbirine bağlayan dört köprü inşa edilmiştir. Antik şehrin kuzeydoğusunda yukarıda kalan alçak ahşap köprü yaya geçidi amaçlı kullanılmıştır. Bu köprülerden planlar üzerinde verilen numaralarıyla iki ve dört numaralı olanlar bugün halen kullanılmaktadır. Diğer köprüler ise zaman içinde yıkılmış durumdadır.

Dört numaralı köprü olarak planlarda gösterilen, Çavdarhisar ilçe merkezinden Emet ilçesine bağlanan yol üzerinde, Zeus Tapınağı'nın kuzeydoğusunda bulunan beş gözlü kemerli taş köprü 1990 yılında Aizanoi kazı çalışmaları kapsamında detaylı olarak incelenmiş ve belgelenmiştir. Kazı çalışmaları sırasında dere yatağına, köprü ayağına yakın bir yere düşmüş yazıtlı bir taş bulunmuştur. Bu taşın üzerindeki yazıt okunarak buradan köprünün yapımı hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Yazıttan, açılış töreninin M.S.

157 yılının Eylül ayında yapıldığı anlaşılmaktadır. Kabartmada, köprüyü bağışlayan M. Apuleius Eurykles'in deniz yolculuğu gösterilmektedir. Eurykles, İmparator Hadrian tarafından kurulan, Panhellenion denilen Hellen Birliği'nde, M.S. 153 ve 157 yılları arasında Aizanoi'yi Atina'da temsil etmiştir ve M.S. 157 yılının sonbaharında Aizanoi'e geri dönmüştür (Hoffmann ve Rheidt 1992).

Arkeologlar M.S. 157 tarihinde köprün duvarlarında ve taş kaplama malzemelerinde iyileştirme yapıldığını tespit etmiştir. Dolayısıyla söz konusu köprü bu tarihten öncede bulunmaktaydı. Hoffmann ve Rheidt (1992) Aizanoi'de Penkalas yani Kocaçay Deresi üzerinde bulunan köprülerin birkaç yapım evresi geçirmiş olduğunu ancak inşanın, şehrin kendisi gibi hiçbir zaman tamamlanmadığını belirtmiştir.

Yazıt ve kabartmalı iki korkuluk taşı bugün dördüncü köprünün önünde sergilenmektedir. Köprüye, karayolları tarafından 1990 yılında, kazı ve araştırma çalışmalarının tamamlanmasının hemen sonrasında yeni korkuluklar konmuş ve asfaltla yeniden kaplanmıştır (Şekil 4.32), (Http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010)

İki numaralı köprü olarak planlarda geçen, bugün Zeus Tapınağı'nın güneydoğusunda yuvarlak yapı (marcellum) ve sütunlu caddenin olduğu meydanla bağlantılı olan üç gözlü kemerli taş köprü üzerinde yakın dönemde yapılmış metal korkuluklar bulunmaktadır. Bu köprüde asfaltla kaplı olup araç geçişlerinde kullanılmaktadır (Şekil 4.33).

Şekil 4.32 Dört numaralı, Zeus tapınağının kuzeydoğusundaki beş kemerli köprü (Orijinal 2006)

Şekil 4.33 İki numaralı, Zeus tapınağının güneydoğusu ile yuvarlak yapı (marcellum) arasında bulunan köprü (Orijinal 2010)

4.2.1.10 Nekropoller

Şehirlerin ne kadar büyük olduğu, onları çevreleyen nekropollerin büyüklüğünden anlaşılmaktadır. Aizanoi antik kentinin kuzeyinde, batısında ve güney batısında bulunan nekropol alanları oldukça büyük bir kentin varlığının kanıtıdır. Bu nekropollerde bulunan lahitler, Frigya ve Aizanoi bölgesi için tipik olan kapı biçimli mezar taşları farklı tipteki mezar örneklerindendir.

Kapı biçimli mezar taşları, mezar mimarisinde öbür dünyaya geçişi sembolize etmektedir. Çoğu M.S. 2. yüzyıla ait olan bu taşlar üzerinde bulunan yazıtlarda kimin mezarı olduğu, ya da kimin vakfettiği yer almaktadır. Ayrıca mezar sahibini gösteren işaretler vardır. Kadın mezar taşları üzerinde yün, yapağı bulunan sepet ve ayna, erkeklerinkinde ise kartal, aslan ve boğa bulunmaktadır (Şekil 4.34), (Http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010).

Şekil 4.34 Kapı biçimli mezar taşları, solda kadın mezar taşı üzerinde yapağı bulunan sepet, sağda erkek mezar taşı üzerinde kartal figürü bulunmaktadır (Orijinal 2010)

1990 ve 1991 yıllarında yapılan kaçak kazılarda Aizanoi'nin 2 km. güneybatısında Meter Steunene kutsal alanına giden kutsal yolda, görkemli iki mezar yapısı ortaya çıkarılmıştır. İki mezar yapısından batıda olanı haçvari plana sahiptir ve içinde lahit koymak için yapılmış nişler bulunmaktadır. Burada bulunmuş olan Hellenler ile Amazonlar'ın savaşını gösteren lahit, bugün Kütahya Müzesi'nin ana salonunda sergilenmektedir (Şekil 4.35). İki mezar yapısından doğuda olanı dört kemerli yapıda olup (tetrapylon), 11. ya da 12. yüzyıla tarihlenen bir dönemde küçük bir Bizans şapeline dönüştürülmüştür. Kütahya Müzesi'nin bahçesinde sergilenmekte olan Eros betimli mermer lahite ait parçalar bu şapelde bulunmuştur. Bu iki mezar yapısında yapılan araştırma çalışmalarına göre lahitler ve dolayısıyla mezar yapıları M.S. 155 – 165 yıllarına tarihlenebilinmektedir (Http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010)

Şekil 4.35 Kütahya müzesinde bulunan Amazon lahiti (Orijinal 2006)

4.2.1.11 Meter Steunene kutsal alanı

Şehrin bilinen en eski kutsal alanı tanrıça Meter Steunene'ye ait kült yeri olan, işlenmiş kayalarla mağara ve bugün çökmüş durumdaki derin kaya inidir. Aizanoi aslında daha önceki dönemlerde dahi Kybele'ye ait bu kült mağarasıyla ünlüdür. Kybele'nin yerel

ismi burada Meter Steunene'dir ve bu mağara Pausanias tarafından antik dünyanın en ünlü mağarası olarak nitelendirilmiştir (Rheıdt ve Ateş 2007).

Antik kentin 2 km. dışında bulunan bu alanın o dönem için yerel olmasına rağmen, hem bölgedeki hem de bölgeler arası dinî cemaat için büyük öneme taşıyan bir kült merkezi olduğu düşünülmektedir. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda ele geçen pişmiş toprak kült figürinleri sayesinde arkeologlar bu alanı M.Ö. 1. yüzyıl ile M.S. 2. yüzyıl arasına tarihlemektedir. Son yıllarda yapılan araştırma çalışmaları Aizanoi kentinin ana caddesinin görsel hedefinin Meter Steunene mağarası olduğunu ortaya koymuştur. Caddenin bu kült mağarasına yöneltilmiş olması ise arkeologlar tarafından olasılıkla Frig döneminden kalan bu kutsal yerin gösterişli bir şekilde yeni şehirleşme planına dâhil edilmiş olduğu şeklinde yorumlamaktadır.

Frigya'nın kırsal kesimlerinde rastlandığı gibi burada da mağaranın üst tarafında basamaklı bir kaya tahtı görülmektedir. Kaya kesintisinin üstünde taşlardan örülmüş yuvarlak iki kurban çukuru (bothroi) da kutsal alanın daha erken dönemine ait olduğunu gösteren bir başka kanıt olarak değerlendirilmektedir (Şekil 4.36). Burada, o dönemki inanışa göre dağların ve doğanın hâkimi olan Anadolu'nun ana tanrıçası Kybele'ye ya da yerel ismi ile Meter Steunene'ye adaklarda bulunulmuştur. Burada yapılan araştırma çalışmalarında M.Ö. 2. yüzyıl ile daha geç dönemi kapsayan geniş bir zaman dilimine ait oldukları saptanabilmiş çok sayıda pişmiş toprak hayvan ve Kybele figürini bulunmuştur (Şekil 4.36). Rheidt ve Ateş (2007), Kybele figürinlerindeki betimin genel olarak bir rölyefi çağrıştırdığını, alışılmadık bir dizi ikonografik öğenin bir arada bulunması nedeni ile Kybele ikonografisinin dışında yeni bir tipin bulunduğunu belirtmiştir. Kybele ikonografisi araştırmalarında genel olarak tanrıçanın tahtta oturması Hellen etkisi olarak kabul edilmektedir. Frig Dönemi'nde ayakta duran tanrıça Klasik Dönem'den itibaren oturarak, daha sonra da en çok tanındığı tipiyle kucağında ya da tahtının iki yanında aslanlarla betimlenmeye başlanmıştır. Kybele burada ayakta, başında yüksek, silindirik bir başlık (polos) ve sağ elinde bir tören kabı (phiale) ile betimlenmiştir. Ayrıca Kybele'nin iki yanında iki oğlan çocuğu bulunmakta ve soldaki çocuk bir aslanın üzerinde yer almaktadır.

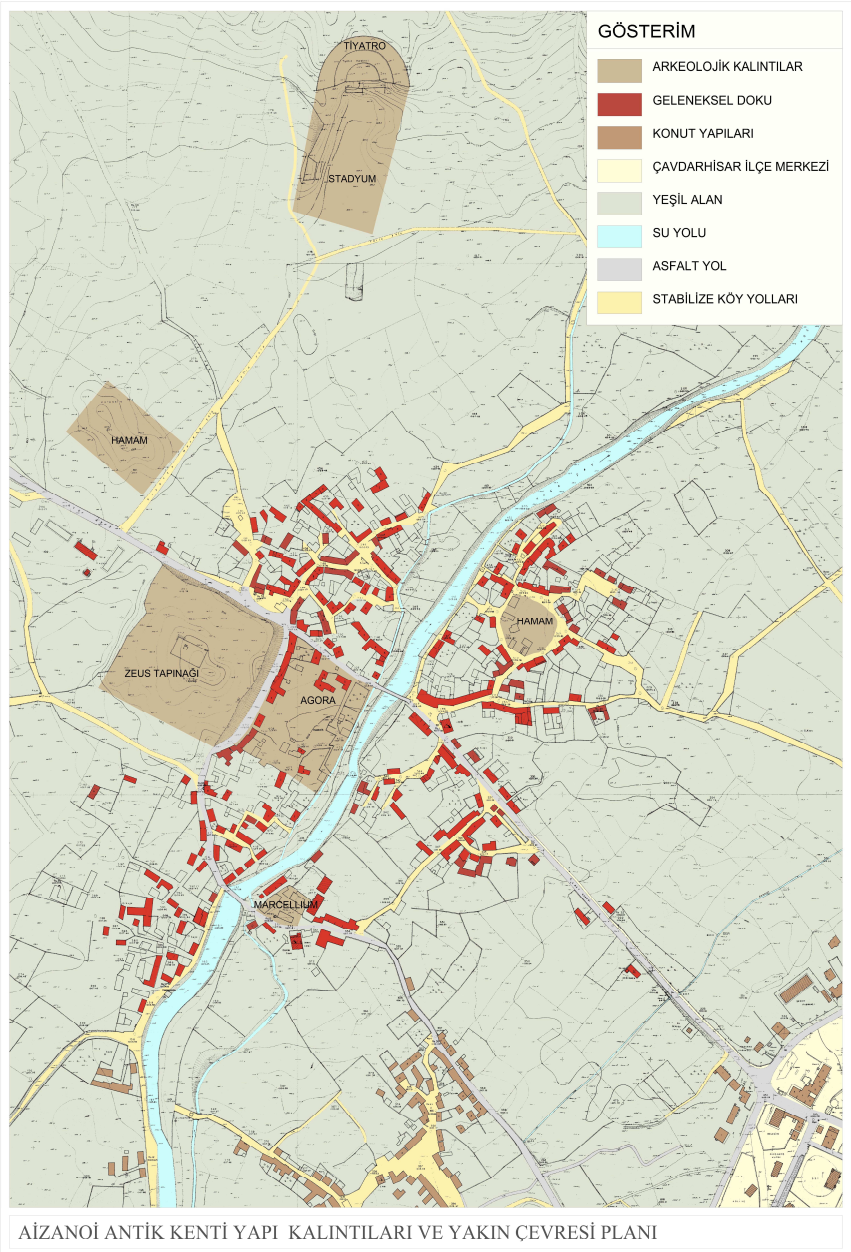
Şekil 4.36 Meter Steunene alanında bulunan kurban çukuru (bothroi) olduğu düşünülen yapı kalıntısı (Orijinal 2010) ve Kybele figürini (Rheidt ve Ateş 2007)

4.2.1.12 Baraj ve taş ocakları

Sel felaketinden korunmak için Penkalas Nehri (Kocaçay Deresi) üzerinde, iki evrede inşa edildiği anlaşılan baraj duvarı bugüne kadar korunabilmiştir. Bu iki yapı evresi, çoğu oturma basamağı olan devşirme mermer parçalarla birbirinden ayrılmaktadır. Baraj duvarının üst kesimlerindeki kayalıklarda, antik dönemde buranın taş ocağı olarak kullanıldığına işaret eden izler bulunmaktadır (Http://www.kulturvarliklari.gov.tr 02.12.2010)

4.3 Geleneksel Yapı Kültürü

Aizanoi antik kentine ait yapı kalıntıları ile iç içe geçmiş olan yöre yaşantısı alanın 1988 yılında 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmesine kadar devam etmiştir. Bu tarih itibariyle yerleşim sit alanı içinden bugünkü ilçe merkezine doğru kaymıştır (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 Aizanoi arkeolojik sit alanı ile iç içe geçmiş olan geleneksel doku (Orijinal 2011)

Aizanoi arkeolojik sit alanı içinde antik kentin yapı malzemelerinden de yararlanılarak inşa edilmiş geleneksel konutlar bulunmaktadır (Şekil 4.38). Genel olarak benzer özellikler gösteren bu yapıların yaklaşık olarak 1920'li yıllarda ve sonraki dönemde inşa edilmiş olduğu planlama çalışmalarını yürüten ekip tarafından belirlenmiştir.

Şekil 4.38 A.Özcan Caddesi üzerinde bulunan geleneksel konut ön cephe (Orijinal 2010)

Şekil 4.39 A.Özcan Caddesi üzerinde bulunan geleneksel konut arka cephe (Orijinal 2010)

Alan içinde yer alan konutlar mimari özellikler bakımından farklılık göstermemektedirler. Yöresel malzeme kullanılarak yapılan evler genellikle iki katlıdır. Bu evler, ahşap çatkılı taş yığma tekniği ile yapılmıştır (Şekil 4.39). Bazı evlerin kerpiç sıva ile sıvandığı gözlemlenmiştir (Şekil 4.40). Cepheleri genel olarak beyaz kireç badanalı olup pencerelerinde ahşap kafesler olduğu korunmuş bazı örneklerden izlenmektedir (Şekil 4.41, Şekil 4.42). Alt katları çoğunlukla ahır, depo, samanlık olarak kullanılan evlerin ana mekanlarının bulunduğu üst katlarında çıkmalar ve büyük çoğunlunda da ahşap cumbalar bulunmaktadır.

Şekil 4.40 Araştırma alanı içinde bulunan ahşap cumbalı geleneksel mimari örneklerinden biri (Orijinal 2010)

Şekil 4.41 Devşirme malzeme kullanımı (Orijinal 2010)

Şekil 4.42 Pencerelerde ahşap kafes (Orijinal 2010)

Şekil 4.43 Araştırma alanı içinde bulunan geleneksel mimari örnekleri (Orijinal 2010)

Araştırma alanı içinde yer alan konut yapılarından bazıları ayrık nizamda ve bazıları da bitişik nizamda inşa edilmişlerdir. İki farklı düzenin bir arada bulunduğu alan içinde konutların çatılarının da biçimlerine göre iki farklı tipte olduğu gözlenmektedir(Şekil 4.43). Bitişik nizamda inşa edilmiş konutlarda beşikçatı (iki yöne kırılan), ayrık nizamdaki konutlarda ise kırmaçatı (dört yöne eğimli olan çatı) görülmektedir. Çatı örtüsü ise genellikle marsilaya tipi kiremit veya alaturka kiremit olarak şeklindedir.

Mevcut durumda Aizanoi arkeolojik sit sınırları içinde kalan eski Çavdarhisar'da tescilli sivil mimarlık örneği bulunmamaktadır.

4.4 Bitkisel Materyal

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658 sayılı arkeolojik sit alanları hakkındaki ilke kararında; I. derece arkeolojik sit alanlarında hiçbir şekilde yeni ağaç dikimi ya da yeni tarımsal alanların açılması dahil olmak üzere, müdahaleye izin verilmemektedir. Mevcut alanların kullanımı da sınırlanmıştır.

Şekil 4.44 Hamam yapısından tiyatro yönüne genel bir bakış, mısır tarlası (Orijinal 2010)

Atalay (2002) ve Karagöz (2007)'de Kocaçay ırmağı etrafında taban su seviyesinin yüksek olduğu alanlarda kızılağaç (*Alnus glutinosa*), dişbudak (*Fraxinus excelsior*) ve çınar (*Platanus orientalis*) topluluklarının bulunduğunu tespit etmiştir. Ayrıca Kocaçay havzası ve çevresinde kavak (*Populus nigra*), sögüt (*Salix nigra*), kestane (*Castanea sativa*), titrek kavak (*Populus tremula*), ıhlamur (Tilia sp.) gibi ağaç türleri yetişmektedir.

Aizanoi sit alanı içerisinde tarımsal faaliyetlerinin devam ettiği alanların yanı sıra konutların bahçelerinde, Karagöz'ün (2007) de belirttiği gibi armut (*Pyrus communis*), elma (*Malus domestica*), ayva (*Cydonia vulgaris*), erik (*Prunus domestica*), vişne (*Prunus cerasus*), kiraz (*Prunus avium*), ceviz (Juglas sp.), asma (*Vitis vinifera*) gibi meyve ağaçları yanı sıra sırımbagı (*Daphne pontica*), sarı çiçekli orman gülü (*Rhododendron luteum*), hayıt (*Vitex agnus-castus*) böğürtlen (*Rubus sp.*), kuşburnu (*Rosa canina sp.*), kızılcık (*cornus mass*) gibi çalılar yetişmektedir. (Şekil 4.44, Şekil 4.45, Şekil 4.46, Şekil 4.47).

Şekil 4.45 Bendir deresi kenarı su bitkileri (Orijinal 2010)

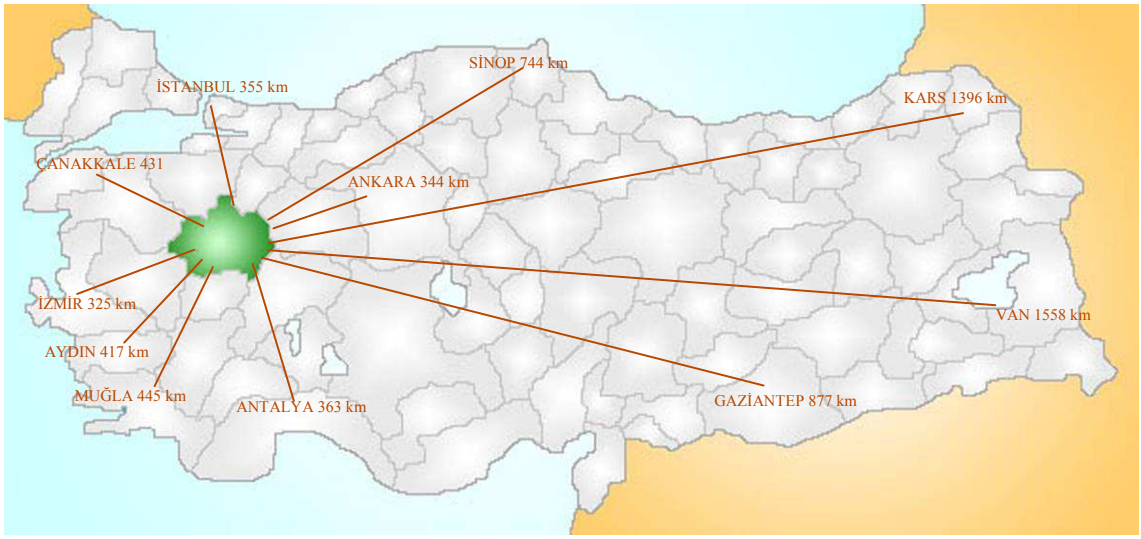
Şekil 4.46 Tiyatrodan Zeus Tapınağı yönünde genel bakış, alan geneli bitki örtüsü (Orijinal 2010)

Şekil 4.47 Hamam yapısı önünden tiyatro yapısına giden yolda meyve ağaçları vişne, erik (Orijinal 2010)

4.5 Ulaşım

Çavdarhisar ilçesi, Kütahya Merkez ilçenin 60 km. güneyinde, önemli bir kavşak noktasında yer almaktadır (Şekil 4.48). Aizanoi antik kentinin bulunduğu Çavdarhisar ilçesi D-240 karayolu ile İstanbul'u ve Marmara Bölgesi'ni Akdeniz'e bağlayan D-650 karayoluna bağlanmaktadır. D-650 karayolu, Bilecik – Bozüyük üzerinden gelip Kütahya'yı geçerek Afyon'a ulaşmakta, Afyon üzerinden Antalya'ya kadar devam etmektedir. Bu nedenle Çavdarhisar ülke ulaşım ağı üzerinde erişebilirliği yüksek, önemli bir noktada yer almaktadır.

Şekil 4.48 Türkiye haritası (http://tr.wikipedia.org 15.11.2010)

Çavdarhisar ilçe merkezinden Aizanoi arkeolojik sit alanı yaklaşık 850 m uzaklıktadır. Zeus Tapınağı'na, merkezden itibaren Emet yoluna bağlanan ve her iki yönde de konut yapılarının yer aldığı asfalt bir yoldan ulaşılmaktadır. Bu yol üzerinde tanımlı herhangi bir araç park alanı yoktur.

Zeus Tapınağı'nın kuzeyinden geçen Cumhuriyet Caddesi ve doğusundan geçen A.Özcan Caddesi asfalt kaplıdır. Tapınağın batısından hamam ve stadyum – tiyatro yapısına giden yol toprak, doğusundan, genel olarak geleneksel konut yapılarının arasından diğer kalıntılara giden yollar ise sıkıştırılmış toprak ve taş ile oluşturulmuş köy yollarıdır.

Şekil 4.49 Çavdarhisar ve Aizanoi antik kent planı (Orijinal 2011)

4.6 Sosyo-ekonomik Yapı

Bu bölümde Aizanoi antik kentinin de içinde bulunduğu Çavdarhisar ilçesine ait Devlet Planlama Teşkilatı, Kütahya Valiliği, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Çavdarhisar Kaymakamlığı, Çavdarhisar Belediyesi ve TURSAB tarafından yayınlanmış olan veriler değerlendirilmiştir.

4.6.1 Nüfus – demografik yapı

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre, ilçe merkezinde kesin nüfus 2400, bağlı kasaba ve köylerde 6600 olmak üzere Çavdarhisar'da 9000 kişi yaşamaktadır. İlçe merkezi 4 mahalleden ibaret olup, ayrıca 22 köy ve bir belde bulunmaktadır (http://www.cavdarhisar.gov.tr 02.02.2011).

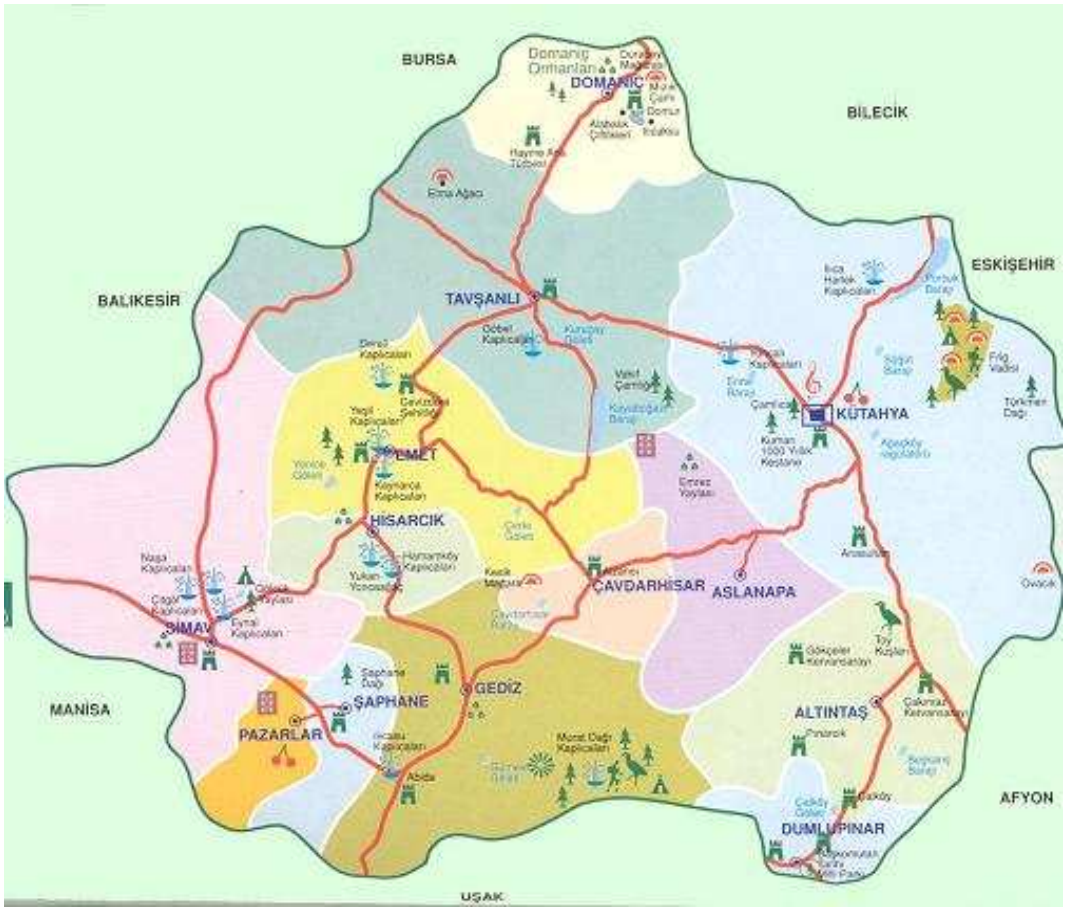
Devlet Planlama Teşkilatı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2004 yılında İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması çalışması yapılmış ve raporu yayınlanmıştır. Bu araştırmaya göre Çavdarhisar Türkiye'de bulunan 872 ilçe arasında altı farklı gelişmişlik düzeyinden dördüncü derece gelişmiş ilçeler grubunda ve 603 üncü sırada yer almaktadır.

İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması verilerine göre Çavdarhisar % 34,62 oranında şehirleşmektedir. Nüfus yoğunluğu Türkiye geneline oranla % 68 olan ilçede nüfusun artış hızı % 6,63 olarak tespit edilmiştir. % 84,31 oranında okuryazar olan ilçede nüfusun % 85,10'u tarım sektöründe, % 12,84'ü hizmet sektöründe, % 2,06'sı sanayi sektöründe çalışmaktadır. İlçede işsizlik oranı % 5,27 olarak belirtilmiştir.

4.6.2 Turizm

Aizanoi antik kentine ait yapı kalıntıları Çavdarhisar ilçesinde turizm faaliyetlerinin odak noktası durumundadır. Bugün fazla bilinmeyen bir ören yeri olan Aizanoi arkeolojik sit alanı anıtsal Zeus Tapınağı, özgün tiyatro – stadyum birleşimi ve dünyanın ilk borsası olarak tanımlanmış yapı kalıntıları ile turizm potansiyeli yüksektir. İlçe turizm faaliyetlerinin gelişmesi bakımından elverişli olmasına rağmen yeterli tanıtım yapılmadığı için turizm açısından fazla bilinmemektedir. Yerel yönetimler tarafından yörenin tanıtılması ve turizm açısından popülaritesinin arttırılması amacı ile her yıl Mayıs ve Temmuz aylarında yarışma ve festival etkinlikleri düzenlenmektedir. İlçeden ve ilçe dışından katılımların yüksek olarak belirtildiği yerel gazetelerde de haber olan bu etkinliklerden "Hacıkebir Rahvan At Yarışları" 2010 yılı Mayıs ayında onaltıncı "Çavdarhisar Kültür ve Turizm Festivali" ise aynı yıl Temmuz ayında sekizinci defa yapılmıştır.

Çavdarhisar ilçesine komşu olan Emet (42 km), Hisarcık (44 km) ve Gediz (35 km) İlçeleri mevcut termal turizm tesisleri ve konaklama seçenekleri bakımından oldukça geniş seçeneklere sahiptir (Anonim 2005). Bu özellikleri ile bölge deniz – kum – güneş eksenli klasik turizm anlayışına alternatif olarak gelişen sağlık turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir (Şekil 4.50). Dolayısıyla ilçenin Kütahya ili genelinde öne çıkan sağlık turizmi olanakları ile bir bütün olarak ele alınıp alternatif gezi güzergahları içinde dahil edilmeli ve bu durum il genelinde yerel yönetimler tarafından da desteklenmelidir.

Şekil 4.50 Kütahya ili şematik turizm haritası

Aizanoi arkeolojik sit alanını, Çavdarhisar Kaymakamlığı 2009 yılı verilerine göre yılda yaklaşık olarak 11000 yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir. İlçede daha önce turistlerin konaklayabileceği otel, motel, pansiyon gibi tesisler olmadığı için turizm hareketi günü birlik olarak yaşanmaktadır (http://www.cavdarhisar.gov.tr 02.02.2011).

TURSAB tarafından 2010 yılı Eylül ayında tamamlanarak hizmete 45 oda, 108 yatak ve 600 kişilik konferans salonu kapasitesine sahip olan TÜRSAB AIZANOI butik oteli açılmıştır. İlçe merkezinde bulunan otelin, turizm aktivitelerine hareket getireceği öngörülmektedir. Konaklama, yeme – içme, eğlence, alış – veriş, ulaşım, seyahat organizasyonu gibi hizmetlerin tümünü kapsayan ve hızla gelişen bir sektör olarak turizm, ilçe için önemli bir ekonomik araç olarak görülmelidir.

4.6.3 Tarım

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2005 yılı verilerine göre Çavdarhisar ilçesinin genel alanı 60.518 Ha. alan olup, bu alanın % 43'ü (26.604 Ha.) tarım alanı, % 44'sini (27.088 Ha.) orman ve fundalıklar, % 8'sini (4.806 Ha.) çayır- mera, % 3.5'sini (2.020 Ha.) de diğer araziler teşkil etmektedir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1 Arazi kullanımı (Anonim 2005)

	Ekilen Tarla	Nadas	Bağ - Bahçe Arazisi	Sebze Arazisi	Kullanılmayan Arazisi	Toplam Tarım Alanı	Çayır - Mera	Orman	Diğer Arazi	Toplam
Çavdarhisar	15.635	7.200	40	36	3.693	26.604	4.806	27.088	2.020	60.518
Kütahya	311.802	55.137	6.373	7.208	29.156	409.488	88.209	612.592	77.211	1.187.500

İlçenin mevcut 26,6 Ha.'lık tarım arazisinin 15.635 Ha.'lık kısmında tarla ziraatı, 36 Ha.'lık alanda sebze yetiştiriciliği, 40 Ha.'lık alanda bağ ve bahçecilik yapılırken 7,2 Ha.'lık alan nadasa bırakılmaktadır.

Çavdarhisar'da yoğun olarak hububat yetiştirilmektedir. Bunun yanı sıra yemeklik baklagiller, sanayi – yem bitkileri, sebze ve meyve yetiştirilmektedir. İlçede yetiştirilen tarla bitkileri ve buna bağlı olarak arazi dağılımı Çizelge 4.2' de Kütahya il genelindeki bulgularla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Çizelge 4.2 Tarla bitkileri ve arazinin dağılımı (Anonim 2005)

	Hububat	Sanayi Bitkileri	Yem Bitkileri	Yemeklik Baklagiller	Nadas	Kullanılmayan Arazisi	Sebze Arazisi	Bağ- Bahçe Arazisi	Toplam
Çavdarhisar	12.154	670	755	2.055	7.200	3.693	36	40	26.604
Kütahya	244.554	15.272	16.799	35.178	55.137	29.134	7.042	6.373	409.488

Lahana (*Barssica Oleraceae Var. Capitata*), marul (*Lactuva Sativa Var. Longifolia*), pırasa (*Allium Porrum*), hıyar (*Cucumis Sativus*) gibi sebze tarımı yapılan araziler ilçenin 36 hektarlık alanını oluşturmaktadır (Çizelge 4.3), (Anonim 2005).

Çizelge 4.3 Sebze ekimi ve üretim miktarları (Anonim 2005)

	Lahana Ha	Üretim Ton	Marul Ha	Üretim Ton	Pırasa Ha	Üretim Ton	Hıyar Ha	Üretim Ton
Çavdarhisar	7.0	140.0	1.0	20.0	1.0	15.0	6.0	120.0
Kütahya	195,6	3.023,70	201	1.636,80	380	5.614,00	293	4.641

Kütahya Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nce yapılmış olan Kütahya İl Çevre Durum Raporu verilerine göre Çavdarhisar'da 4250 adet meyve veren ağaç yetiştirilmektedir. Bu sayı Kütahya ilinde yetiştirilen meyve ağaçlarının % 20'sini oluşturmaktadır (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4 Meyve veren ağaç sayıları ve üretim miktarları (Anonim 2005)

	Yumuşak Çekirdekliler		Sert Çekirdekliler		Sert Kabuklular		Bağ Alanları
	Ağaç Sayısı	Üretim Ton	Ağaç Sayısı	Üretim Ton	Ağaç Sayısı	Üretim Ton	Üretim Ton
Çavdarhisar	2.920	81	6.630	59	700	13	2
Kütahya	714.830	29.140	1.220.106	36.632	251.160	6.149	12.256

İlçede yetiştirilen 4250 adet meyve ağacında armut (*Pyrus communis*), elma (*Malus domestica*), ayva (*Cydonia vugaris*), erik (*Prunus domestica*), vişne (*Prunus cerasus*), kiraz (*Prunus avium*), şeftali (*Prunus persica*), kayısı (*Prunus armeniaca*) ve ceviz (*Juglans regia*) gibi meyveler yetiştirilmektedir (Anonim 2005). Bu ürünlerin miktar olarak dağılımı Çizelge 4.5'de verilmiştir.

Çizelge 4.5 Meyve üretim miktarları (Anonim 2005)

	Armut (Adet)	Ayva (Adet)	Ceviz (Adet)	Elma (Adet)	Erik (Adet)	Kiraz (Adet)	Vişne (Adet)	Kayısı (Adet)	Şeftali (Adet)
Çavdarhisar	950	580	700	1.750	710	2.100	3000	230	600
Kütahya	173.780	30.535	52.440	504.965	157.090	230.570	739.150	12.620	30.525

Son yıllarda giderek yaygınlaşan organik tarım faaliyetleri Kütahya ili genelinde 728 çiftçi tarafından sürdürülürken Çavdarhisar'da 12 çiftçi organik tarım yapmaktadır.

4.6.4 Hayvancılık

Çavdarhisar'da halkın geneli tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Hayvancılık köylerde daha yaygınken ilçe merkezinde de küçükbaş hayvancılıkla uğraşanlar bulunmaktadır. Kütahya Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nce yapılmış olan Kütahya İl Çevre Durum Raporu verilerine göre Çavdarhisar'da 3642 büyükbaş 11345 küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 746 tavuk, 957 hindi 407, kaz ve 175 ördek ile ilçede kümes hayvancılığı da yapılmaktadır (Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6 Büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığının dağılımı (Anonim 2005)

	Sığır			Manda	Koyun	Keçi
	Kültür Irkı	Melez	Yerli			
Çavdarhisar	2.010	835	794	3	8.350	2.995

Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan aynı zamanda süt üretimi için de faydalanılmaktadır. Hayvan sağımı yoluyla elde edilen süt miktarı ve sağılan hayvan sayısı Çizelge 4.7'de verilmiştir.

Çizelge 4.7 Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlardan elde edilen süt miktarı (Anonim 2005)

	Koyun		Keçi		İnek		Manda	
	Sağılan H.	Süt Ton	Sağılan H.	Süt Ton	Sağılan H.	Süt Ton	Sağılan H.	Süt Ton
Çavdarhisar	4.348	87	2.450	49	1.862	5.590	3	2
Kütahya	133.333	2.667	45.734	915	58.766	162.711	520	416

Son yıllarda Çavdarhisar'da arıcılık faaliyetleri de başlamıştır. Kütahya ilinde kurulmuş olan Arıcılar Birliği ve Halk Eğitim İl Müdürlüğü iş birliği ile "Arıcılık Eğitimi" kursları düzenlenmektedir. Bu kurslar sonucunda başarılı olan çiftçilere sertifika verilmektedir. Çavdarhisar İlçesi'ndeki sertifika sahibi çiftçiler toplamda 40 adet ilkel, 420 adet fenni kovan ile arıcılık çalışmalarına ve bal üretimine devam etmektedirler.

4.7 Aizanoi Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Çalışmaları

Aizanoi Antik Kenti'nin içinde yer aldığı 1. derece arkeolojik sit alanına yönelik koruma amaçlı imar planı çalışması, 1/5.000 ve 1/1.000 ölçeklerde Egeplan Planlama Ltd. Şti. tarafından hazırlanmaktadır. Antik Kentin yanı sıra Çavdarhisar ilçesinin eski yerleşimi olma özelliğine de sahip olan alana yönelik hazırlanan koruma amaçlı imar planı önerisi, Koruma Bölge Kurulu'nda görüşülmüş, Kurul üyeleri tarafından belirtilen görüşler doğrultusunda müellif firma çalışmalarına halen devam etmektedir.

4.7.1 Aizanoi Çavdarhisar I. derece arkeolojik sit alanı koruma amaçlı imar planı genel özellikleri

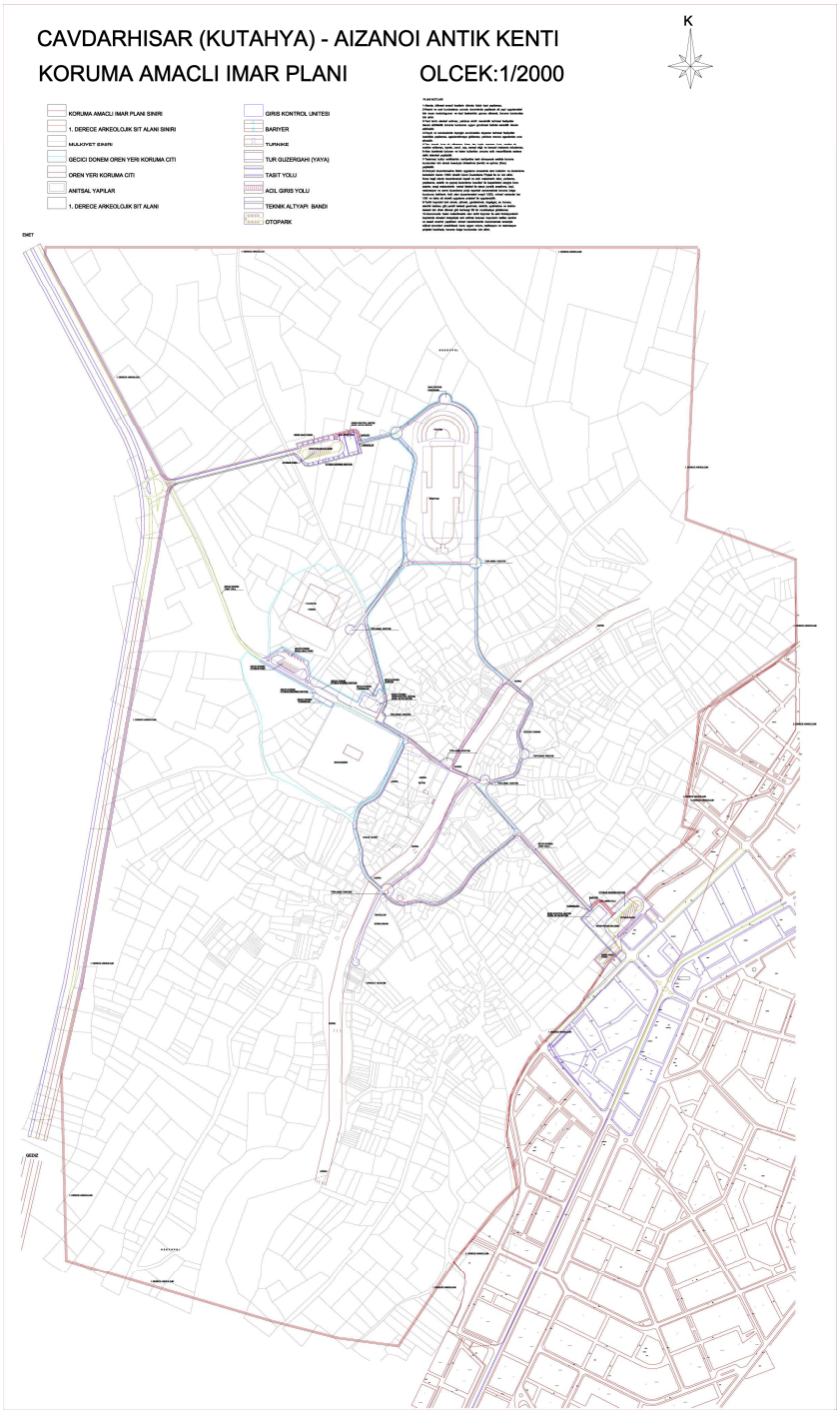
Bu bölümde yer verilen araştırma bulguları, Egeplan Planlama Ltd. Şti. tarafından devam eden planlama çalışmalarının verilerinden Planlama ofisinin izni ile alınarak araştırma kapsamında kullanılmıştır.

4.7.1.1 Genel çevre ölçeğinde korunacak doğal, tarihi ve görsel değerler ve bu değerlerin kullanımlarına ilişkin kararlar

Aizanoi Antik Kenti'nin uluslararası nitelikteki arkeolojik değeri, kentin gerek yakın çevresi, gerekse içinde bulunduğu Kütahya bölgesinin turizm potansiyeli açısından oldukça önemlidir. Kütahya bölgesinin sahip olduğu termal, tarihi ve arkeolojik değerler bölgede turizm açısından iyi değerlendirilmesi gereken unsurlardır.

Aizanoi antik kentinin sahip olduğu bu arkeolojik değerin iyi tanıtılması ile Türkiye'de bilinen alanlardan biri haline gelmesi ve uluslararası turizmde ziyaretçi bulması için yapılacak çalışmalar alanın korunması ve geliştirilmesinin önemli girdileridir. Bu amaçla, Aizanoi Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında I. Derece Arkeolojik Sit

alanlarında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658 sayılı İlke Kararı ile belirlenmiş koruma ve kullanma koşullarına uygun olarak, ziyaretçilerin alanda dolaşımlarını sağlayacak ve ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler yapılmıştır.

Şekil 4.51 Egeplan Planlama Ltd. Şti tarafından hazırlanan Aizanoi - Çavdarhisar I. derece arkeolojik sit alanı koruma amaçlı imar planı 2010

4.7.1.2 Değerlerin korunması, potansiyellerin işletilebilmesi için yerleşme ölçeğinde kararlar

Planlama alanı sınırlarını oluşturan I. derece arkeolojik sit sınırı içinde yer alan Eski Çavdarhisar yerleşimi sit ilanından önce inşa edilmiş yapılardan oluşmaktadır. Gelecekte ise bu alanda herhangi bir fiziksel gelişme eğiliminden söz etmek mümkün değildir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658 sayılı ilke kararında I. derece arkeolojik sit alanları korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlar olarak tanımlanmakta ve kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmemektedir. Bu nedenle Aizanoi Koruma Amaçlı İmar Planı'nda yeni yapılaşmaya izin verilmemiş, alanın mevcut yapılardan arındırılması hedeflenmiştir. Bunun için takas yöntemi kullanılacak, I. derece arkeolojik sit alanı içinde özel mülkiyetteki taşınmazların takas yöntemiyle bedeli ödenecektir.

Planlama alanı içinde yer alan arkeolojik potansiyele sahip alanda ise turizm aktivitesinin geliştirilmesi ve Aizanoi'nin tanıtımı amacıyla ziyaretçilerin alanda dolaşımını sağlayacak çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658 sayılı İlke Kararına göre I. derece arkeolojik sit alanlarında gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi üniteler koruma kurulundan izin alınması koşulu ile yapılabilmektedir. Buna göre Aizanoi Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında alan içinde bir gezi yolu güzergahı belirlenmiş, alan içinde sadece yaya yolları düzenlenmesine, mevcut durumda alanın içinden geçen Çavdarhisar – Emet Karayolu'nun araç trafiğine kapatılmasına karar verilmiştir.

Anıtsal yapıların ve arkeolojik kalıntıların yer aldığı alanda önerilen gezi yolu güzergâhı; alanın odak noktasını oluşturan Zeus Tapınağı'na, tiyatro'ya ve yanında bulunan stadion'a, stadion ve tapınak arasındaki alanda bulunan hamam ve palaestra'ya, tapınak ile çay arasında kalan agora'ya, çay kenarında düzenlenmiş rıhtım'a, çayın doğu yakasında kalan mozaikli hamam yapısına, yine antik kentin doğu yakasında kalan macellum – borsa yapısı'na, macellum yapısının kuzeydoğusunda yer alan sütunlu cadde'ye ulaşmakta ve ikisi halen kullanılmakta olan antik köprülerden geçmektedir.

Oluşturulan tur güzergâhına bağlantı, birincisi alanın batısından geçen Emet yolu üzerinden, ikincisi ise alanın doğusundan geçen Kütahya yolu üzerinden olmak üzere iki noktadan sağlanmıştır. Her iki girişte de giriş kontrol ünitesi, turnike ve otopark alanı düzenlenmesi önerilmiştir. Öneri projede güzergah üzerinde toplanma noktaları, mobil satış üniteleri, wc ve güvenlik birimleri yer almaktadır.

Alanın sahip olduğu potansiyel ortaya çıkarılarak, ziyaretçiler için çekici ve bilgilendirici bir yer haline getirilmesi ile ulusal ve uluslararası boyutta Aizanoi'nin tanıtılması, Aizanoi'ye yapılacak turların bölgedeki alternatif turizm faaliyetleriyle entegre edilmesi ve alana gelen ziyaretçilere, kaliteli açıklama ve eğitim malzemelerine erişim de dahil olmak üzere, güvenli ve bilgilendirici bir gezi alanı sunularak yörenin canlandırılması hedeflenmiştir.

4.7.1.3 Koruma stratejileri ve koruma ilkelerine ilişkin kararlar

Alan için belirlenen koruma stratejileri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658 sayılı İlke Kararı çerçevesinde belirlenmiş ve koruma ilkelerine bağlı olarak kararlar geliştirilmiştir.

İlke kararına göre I. derece arkeolojik sit alanları, kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmeden, imar planlarında aynen korunacak ve sadece bilimsel amaçlı kazılara izin verilecek alanlardır. Bu nedenle alanda uygulanacak koruma stratejisi; mümkün olan her yerde toprak üstü ve altında bulunan arkeolojik malzeme üzerindeki etkilerin en alt sınırında tutulması esasına dayanmaktadır.

Aizanoi Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında alanda kesinlikle yeni yapılaşma kararı getirilmemiş, alanın mevcut yapılardan arındırılması kararı getirilmiştir. Ayrıca arkeolojik alanın içinden geçen karayolunun trafiğe kapatılması, Emet yolunun planda belirlenen hattan geçirilmesi kararı alanın korunmasının sağlanması yönünde önemli bir koruma stratejisinin temelini oluşturmaktadır.

İlke kararı çerçevesinde belirlenen diğer bir strateji alandaki arkeolojik ve bilimsel değerleri tehlikeye sokmadan, mevcut ve yeni ortaya çıkarılacak kalıntıların uygun

şekilde korumasının, saklanmasının sağlanması ve ilke kararında izin verildiği şekilde alan içinde ziyaretçilerin dolaşımının sağlanmasıdır. Arkeolojik alanda yapılacak ziyaretlere ilişkin izlenecek strateji ilke kararı doğrultusunda oluşturularak, I.derece arkeolojik sit alanı içinde yaya yollarından oluşan gezi güzergâhının belirlenmesi ve alanda sadece mobil satış üniteleri ile güvenlik birimlerinin yer alması kararı getirilmiştir. Taşıt yolu ile sağlanan bağlantılar üzerinde de alanın sadece iki giriş noktasında otopark alanları düzenlenmesi öngörülmüştür.

Koruma çalışmalarının örgütlenmesi için geliştirilen strateji; Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere yerel halkın da dahil olduğu ve alanla ilgili tüm kuruluşların katıldığı bir sistem oluşturulmasıdır. Bu konuda getirilen kararlarda ise alanın genel kontrolü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ait olup, korumaya yönelik faaliyetlerde Çavdarhisar Belediyesi, Yerel Halk, Kütahya Müzesi, Karayolları Genel Müdürlüğü, Tarım Bakanlığı, TÜRSAB, Üniversiteler, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Sponsorlar, Kütahya İl Özel İdaresi, Çavdarhisar Kaymakamlığı ve sivil toplum kuruluşlarına da görev verilmiştir.

Ayrıca alanın izleme, değerlendirme ve denetleme çalışmalarında görev alacak bir kurul oluşturulacaktır. Bu kurul yönetim planı kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetlere katılacak tüm aktörlerin temsilcilerinden oluşacaktır.

4.7.1.4 Arkeolojik alan, doku, ada, açık alan ve sokaklara ilişkin kararlar

I. derece arkeolojik sit alanı sınırları içinde yapılan Aizanoi Koruma Amaçlı İmar Planı'nda yeni yapılaşma söz konusu olmadığından; yapılaşma düzeni, kat sayıları, cephe düzenlemeleri, yaklaşma mesafeleri, yol hizaları gibi konularda plan kararı getirilmemiştir. Doku, ada, sokak ölçeğinde de korunacak kültürel değerlere ilişkin bir plan kararı bulunmamaktadır.

Plan kapsamında arkeolojik potansiyele sahip alan içinde dolaşımın sağlanması amacıyla yaya ve taşıt ulaşımına ilişkin kararlar getirilmiş, otopark alanları belirlenmiş, tur güzergahı üzerinde satış üniteleri, güvenlik birimleri gibi elemanlardan oluşan açık alan tasarımları yapılmıştır.

4.7.1.5 Yapı ve parsellere ilişkin kararlar

Alan içindeki konutlar yaklaşık 1920'li yıllar ve sonrası dönemde yöresel malzemeler ile inşa edilmiş geleneksel konutlardır. Mevcut durumda Eski Çavdarhisar'da tescilli sivil mimarlık örneği konut bulunmamaktadır. Alanda yapılan arazi çalışmasında 9 adet yapı tek tek incelenmiş, bu yapıların genel olarak benzer özellikler gösterdiği belirlenmiştir. Alan içinde yer alan konutlar karakteristik olarak farklılık göstermemektedirler. Bu nedenle yapı ve parsel ölçeğinde korunması gerekli kültür varlığı tespit edilememiştir. Ayrıca alanda yapılaşma yasağı bulunması ve alanın var olan yapılardan da arındırılması gerektiğinden yapı ve parsellere ilişkin plan kararları bulunmamaktadır.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bulundukları bölgenin tarihine ve değişim sürecine tanıklık eden arkeolojik alanlar, sadece tarihi süreç bakımından değil kültürün, bilimin, ekonominin, hukukun, mimarinin, sanatın her dalının, sporun ve kısaca bugün içinde bulunulan Dünya'nın daha iyi anlaşılması için bir araçtır. Dolayısıyla ortak miras olarak kabul edilen bu alanların korunması ve yaşatılması için gerekli her türlü önlemin alınması sadece arkeolojik alanların bulunduğu ülkelerde yani ülkesel ölçekte değil dünya ölçeğinde değerlendirilmesi gereken bir sorumluluktur.

Türkiye taraf olduğu anlaşma ve sözleşmelerle, Dünya'nın ortak mirası olarak kabul edilen alanların bir sanat eseri olduğu kadar, tarihi bir belge olarak da korunması / onarılması ve bu tutumun sürekliliğinin sağlanması gerekliliğini kabul etmiştir. Bu kabulde, kültürel ve doğal miras alanlarının incelenmesine ve korunmasına yönelik olarak günün gereği olan çağdaş yaklaşımların, her türlü bilimsel ve teknolojik gelişmenin araştırılması, takip edilmesi ve hatta geliştirilmesi de bulunmaktadır.

Kültürel ve doğal miras olarak kabul edilen arkeolojik alanların her biri kendi iç dinamiklerine sahip ve kendi özelinde değerlendirilmesi gereken alanlardır. Bu alanların en iyi şekilde değerlendirilebilmesi öncelikle söz konusu alanın neden önemli olduğunun tanımlanması ile başlamaktadır. Tanımlamanın ardından disiplinler arası bir çalışma ile alan ile ilgili veriler toplanarak tespit ve değerlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Konusunda uzman kişi ve kurumlarca en doğru şekilde yapılması öngörülen bu çalışmalar kültürel ve doğal değerlerin korunması ve yaşatılması için nelerin yapılması gerektiğinin, alana ait sorun ve olanakların neler olduğunun tespiti açısından oldukça önemli bir süreçtir ve yapılan bu detaylı çalışmalar korumanın sürekliliğinin sağlanabilmesi için sağlam temellerin oluşmasını sağlamaktadır. Söz konusu alanların korunması bağlamında yapılan bu tespit çalışmaları uluslararası yaklaşımlar çerçevesinde çağdaş koruma kuramları bakımından ele alınarak gerekli bakım, onarım ve sağlamlaştırma uygulamalarının tanımlanması, bu uygulamaların uzmanlarca yapılması, modern sergileme ve sunum olanakları ile düzeni bakım şartlarının sağlanmasını içermektedir.

Arkeolojik alanların iyileştirilmesi için koruma olgusu kuşkusuz gerekli bir unsurdur. Uzun bir süreç isteyen ve kimi zaman arkeolojik kazılardan daha masraflı olan koruma olmadığında çoğu arkeolojik eserlerde son derece önemli tarihsel veri kaybı olmaktadır. Bu verilerin yalnız bugünkü bilimsel çalışmalar için değil, gelecekteki bilimsel çalışmalar için de belgelenmesi, korunması bir zorunluluktur. Koruma, ancak arkeolojik değerin mevcut tüm özelliklerinin muhafaza edilmesi ile mümkündür. Bunun için arkeolojik kalıntının boyutu ya da görüntüsü ne olursa olsun geriye dönüştürülebilir şekilde uygun yöntem ve malzeme tercih edilmelidir. Çünkü eser üzerinde yapılan uygulamanın gerekli hallerde geriye dönüştürülebilir olması bir bakıma eserin her durumda güvence altına alınmış olması dolayısıyla her şekilde korunuyor olması anlamındadır (http://nautarch.tamu.edu 04.10.2010)

Kültürel miras alanlarının yer aldıkları kente yeniden kazandırılmalarında gerek ulusal gerekse kentin yerel yönetiminin korumaya bakış açıları kadar burada yaşayan halkın bilinçlendirilmesi de önemli bir paya sahiptir. Bunun yanı sıra kültürel ve doğal miras alanları ancak yörede yaşayan halkın katılımıyla varlığını sürdürebilir ve halkın kalkınmasına katkıda bulunabilmektedir. Yöre halkının da katılımı ile bu tür alanlar turizm açısından önemli bir noktaya getirilebilmektedir.

Her biri kendi iç dinamiklerine sahip, kendi özelinde değerlendirilmesi gereken arkeolojik alanlarda yapılan koruma – onarım ve sergileme çalışmaları sonrasında bu alanlar turizm açısından daha cazip hale gelmektedir. Bu durum, arkeolojik alanlarının özellikle yakın çevresinde ekonomik kazancın artmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla arkeolojik sit alanına yapılan bilimsel ve çağdaş her müdahale alanın potansiyel kullanımı arttırmaktadır. Potansiyel kullanım artışı zamanla alanın herkes tarafından bilinirliğinin, popülaritesinin artmasına neden olmaktadır. Turizm aktiviteleri ile popülerliği artan bu alanların mevcut taşıma kapasiteleri üzerinde kullanılması durumunda ise tahribat kaçınılmaz olmaktadır. Bu noktada koruma – kullanma dengesi bakımından arkeolojik alanlarının kapasitelerinin tespit edilmesi ve gerekli durumlarda müdahaleler yapılarak tahribatın engellenmesi önem taşımaktadır.

Arkeolojik sit alanlarının sürdürülebilirliği açısından turizm, koruma ve planlamanın ayrılmaz bir parçası olarak görülmelidir. Çünkü yapılacak iyi bir planlama ile koruma

için harcanan finansmandan daha fazlası turizm gelirleri ile elde edilebilmektedir (Anıl 2007). Elde edilen bu gelir ile korumanın sürekliliği sağlanabildiği gibi, sit alanlarında artan kapasiteye karşı olası tahribatı en aza indirecek önlemler de hızlı ve gerçekçi bir şekilde ele alınabilecektir. Böyle bir yaklaşımla arkeolojik sit alanları yapılan bakım ve onarım müdahaleleri sonrasında kaderine terk edilmek yerine bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde izlenen, incelenen ve gerekli durumlarda basit onarımlar, levhalandırma, gezi yolları, vb şekillerde yenilenen alanlar olarak ilgi merkezi olmaya devam etmektedir.

Sürdürülebilir koruma ve turizm aktiviteleri doğrultusunda turizm ve koruma alanlarında yapılan çalışmalarının birbirine paralel olarak ilerlemesi, kültürel ve doğal miras alanlarında tahribatın en aza indirilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda yapılacak planlama çalışmalarında yalnızca korumanın nasıl ve kim tarafından yapılacağı gibi konuları değil, aynı zamanda söz konusu alan için öngörülen turizm aktiviteleri de dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda alana gelecek olan ziyaretçilerin konaklama süresi gibi profillerinin belirlenmesi ve her kullanıcı profilline uygun olarak konfor koşullarının planlanması gerekmektedir. Ziyaretçiler için yapılacak konaklama ya da dinlenme tesislerinin, yeme – içme, alış – veriş vb gibi nitelikli turizm – ticaret alanlarının tanımlanması dışında, alanın olanakları dahilinde alternatif aktiviteler de tanımlanabilmektedir. Bu durum kullanıcı profilinin çeşitlenmesine olanak sağlayacağı gibi, alanın farklı zamanlarda farklı yönlerinin ile ön plana çıkmasına da olanak sağlamaktadır.

Bu yaklaşımlardan yola çıkılarak Kütahya ili, Çavdarhisar ilçesi Aizanoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresinde gerçekleştirilen etüt çalışması ve literatür araştırmaları kapsamında elde edilen veriler değerlendirilmiş ve araştırma alanının özgün niteliğinin korunması, sosyo-kültürel sürekliliğinin sağlanması ve turizm açısından daha fazla bilinen bir yer olabilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

5.1 Aizanoi Arkeolojik Sit Alanı ve yakın Çevresi İçin Saptanan Sorunlar ve Olanaklar

Aizanoi arkeolojik sit alanında yapılan arazi etüt çalışması ve literatür araştırmaları sonucunda elde edilen veriler değerlendirilerek, araştırma alanı ile ilgili saptanan olanaklar ve sorunlar çizelge 5.1 de verilmiştir.

Çizelge 5.1 Aizanoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresi olanaklar ve sorunlar tablosu (Orijinal 2011)

Aizanoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresi	
Olanaklar	**Sorunlar**
Aizanoi arkeolojik sitalanı, Roma Dönemi'ne tarihlenen ve mimari form açısından Anadolu'da bulunan özgün örneklere sahip olan bir antik kenttir.	Sahip olduğu özgün arkeolojik değerlere rağmen bugün Türkiye'de hemen hemen hiç bilinmemektedir.
1824 yılında keşfedilen Aizanoi antik kentinde 1926 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığının izniyle Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından kazı ve araştırma çalışmaları devam etmektedir.	Uzun yıllardır devam eden kazı, araştırma ve onarım çalışmalarına rağmen kent kurgusuna ait anlaşılır düzeyde izlenebilen kalıntılar sınırlıdır.
Kültür Bakanlığı izni ile arkeolojik çalışmaları yürüten Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından Aizanoi antik kenti, şehir kurgusu ve yapıları ile ilgili olarak çoğunlukla Almanca olmak üzere Türkçe yayınlar yapılmaktadır.	Bu yayınlardan güncel olanları oldukça yeni olup yalnızca Almanca olarak ve yurtdışında yayınlanmıştır. Dolayısıyla alan hakkında bilimsel içerikli, güncel ve herkes tarafından kolay anlaşılabilir yeterli kaynak, harita, broşür, tabela vb malzeme mevcut değildir.
Aizanoi arkeolojik sit alanında, antik kent kurgusunda bulunan tapınak, tiyatro, stadyum, hamam, agora vb. yapı tiplerine ait katıntılar çağdaşı olan diğer antik kent kurgusuna sahip arkeolojik sit alanlarında olduğu gibi izlenebilmektedir.	Gerek arkeolojik yapı kalıntılarılar asındaki mesafe, gerekse antik kent bütününde arkeolojik kalıntılar arasında süreç içinde gelişim gösteren ve organik bir yapıya sahip olan konut ve tarımsal alanlardan oluşan doku antik Aizanoi kent kurgusunun algılanmasını olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla ziyaretçiler Aizanoi antik kentini değil yalnız Zeus Tapınağı'nı görmektedirler.

1920'li yıllardan itibaren alanın 1988 yılında 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmesine kadar devam eden yapılaşma, arkeolojik kalıntılar ile iç içe geçmiş durumdadır. Bu durum görsel ve kültürel anlamda alanı zenginleştirmektedir.	Arkeolojik yapı kalıntılarının birbirinden uzak konumlarda ve kimi zaman tarlaların kimi zaman geleneksel konutların içinde bulunmaları nedeniyle görsel anlamda birbirleri ile ilişki kurulmasını güçleştirmektedir.
Alanın 1. derece arkeolojik sit olarak tescillenmesinin ardından zaman içinde terk edilen geleneksel yapım tekniği ve plan şeması ile yapılmış olan konutların özgün yapıları korunmuştur.	Geleneksel yapım tekniği ve plan şeması ile yapılmış olan konutlar, alanın koruma alanı olarak ilan edilmesinin ardından terk edildiğinden oldukça bakımsız durumdadır.
Aizanoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresinin korunması ve geliştirilmesi düşüncesi ile koruma ve kullanma koşullarına uygun olarak, ziyaretçilerin alanda dolaşımlarını sağlayacak ve ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeleri içeren Aizanoi Çavdarhisar I. derece arkeolojik sit alanı koruma amaçlı imar planı çalışmaları, Kültür Bakanlığı'nın izni ve kontrolünde özel bir firma tarafından yürütülmektedir.	Koruma amaçlı imar planı çalışmalarının tamamlanarak, uygulama sürecinin başlatılması alanın sahip olduğu değerlerin korunması açısından oldukça önemlidir. Bu sürecin hızla başlatılması ve kısa sürede tamamlanması gerekmektedir.
Arkeolojik kazı araştırmaları Alman Arkeoloji Enstitüsü bünyesinde Kültür Bakanlığı izni ile yürütülen Aizanoi arkeolojik sit alanında aynı zamanda özel bir firma planlama çalışmalarına devam etmektedir.	Tarihi ve kültürel bir miras olan bu alanın korunması ve yaşatılmasında işbirliği içinde çalışan kurum ve kuruluşlar kadar yerel halkın da etkin olarak katılımı sağlanmalıdır.
Aizanoi antik kenti ulaşım açısından ana yola yakın konumdadır.	Pek bilinmeyen bir yer olduğu için ziyeretçi sayısı oldukça azdır.

5.2 Aizanoi Arkeolojik Sit Alanı ve Yakın Çevresi İçin Saptanan Sorunlar ve Öneriler

Bu bölümde araştırma alanın mevcut potansiyeli ele alınarak, Aizanoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresinde korumanın sürdürülebilirliği, koruma - kullanma dengesinin sağlanması ve alanda turizm faaliyetlerinin gelişmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

5.2.1 Ulaşım sistemi

Ulaşım sistemi mevcut durumu irdelendiğinde antik kentin ilçe merkezinden kuzey batı yönünde devam eden Emet yolu üzerinde yer aldığı görülmektedir. İlçe merkezinden yaklaşık olarak 850 m içeride olan antik kente asfalt bir yol ile ulaşılmaktadır. Oysa Aizanoi arkeolojik sit alanına, farklı yönlerden yaklaşımlar ilk izlenim ve alanın algılanan görüntüsü açısından oldukça önemlidir.

Zeus Tapınağı'nın kuzeyinden ve batısından geçen asfalt yol aynı zamanda Roma Dönemi'nde inşa edilmiş olan köprülerin de kaplama malzemesidir. Bu köprüler araç trafiğine açıktır. Asfalt kaplama yollar dışında alan genelinde geleneksel konut ve bahçelerin arasında yer alan stabilize köy yolları ve hamam, tiyatro ve stadyum kalıntılarına giden toprak yol olmak üzere üç farklı yol tipi bulunmaktadır

Alan içinde herhangi bir otopark alanı tanımlı değildir. Zeus Tapınağı'nın hemen önünde mevcut olan alan bu ihtiyaç için kullanılmaktadır. Ancak bir otobüsün ya da bir kaç özel aracın park edebileceği küçük bir alan niteliğindedir.

Ulaşıma yönelik sorunların giderilmesi ve sağlıklı bir erişim sağlanması amacı ile ulaşım sistemi için öneriler geliştirilmiştir:

- Araştırma alanını içinde bulunan Roma Dönemi yapıları olan köprüler araç trafiğine kapatılmalıdır.
- Alana giriş olarak tanımlanacak bir ya da iki noktada özel bir otopark düzenlemesi yapılmalıdır.
- Geleneksel konut yapılarının arasında, yoğun kullanılan yollar aşınmaya karşı dayanıklı doğal taş malzemeyle kaplanmalıdır.
- Alan içerisinde yer alan özgün yol sistemi olabildiğince korunarak geliştirilmeli ve, gereksinimler doğrultusunda bahçelere, tarımsal alanlara doğru yeni yaya yolları oluşturulmalıdır.
- Aizanoi'ye çevredeki kentlerden ulaşılabilirliğin / erişilebilirliğin artırılmasına yönelik uygulamalar yapılmalı ve bu kapsamda öncelikle tanıtım ve bilgilenme çalışmaları desteklenmelidir.

5.2.1.1 Ziyaret güzergâhı

Aizanoi arkeolojik sit alanında, antik kent kurgusunda bulunan tapınak, tiyatro, stadyum, hamam, agora vb yapı tiplerine ait katıntılar çağdaşı olan diğer antik kent kurgusuna sahip arkeolojik sit alanlarında olduğu gibi izlenebilmektedir. Oysa burada kalıntıların birbirinden uzak konumlarda ve kimi zaman tarlaların kimi zaman geleneksel konutların içinde bulunmaları nedeni ile görsel anlamda ilişki kurulması oldukça zordur. Dolayısıyla konu hakkında sadece genel bilgilere sahip olan ziyaretçilerin yapılar arasında ilişki kurmaları ve Aizanoi'yi antik bir şehir olarak algılamaları neredeyse imkânsızdır. Alan içerisindeki tüm yapılara erişim yürüyüş mesafesinde olsa da güzergâh düzenlemesinin ve tabela ile yönlendirme levhalarının yetersizliği nedeniyle kimi ziyaretçiler sadece Zeus Tapınağı'nı ziyaret ettikten sonra yollarına devam etmektedir.

Oysa Türkiye'de bir benzeri daha olmayan stadyum –tiyatro kurgusu ve ilk borsaya ait kalıntılar görülmeye değer yapılar olarak halen varlıklarını sürdürmektedir. Bu yapıların yanı sıra alanın kuzeydoğusunda, geleneksel konut yapılarının arasında bulunan mozaiklerle kaplı hamam yapısı 1996 yıllarında onarım görmüş ve bir kısmı koruyucu nitelikte bir örtü ile kapatılmış durumdadır. Üst örtü ile beraber mozaik zeminin rahat görülebilmesi için bir gezi platformu da yapılmış olan bu alan bugün çoğunlukla ziyarete kapalı bulunmaktadır.

Ziyaret güzergâhı için öneriler;

- Ziyaretçiler için alanın tümüne en rahat şekilde ulaşacakları, yapıları gezebilecekleri biçimde organize edilmiş bir güzergâhın alana girişten itibaren tanımlanması gerekmektedir.
- Tanımlanan bu güzergâha ait görsel bilgi tabelalar ile alan girişinde ve alanın muhtelif yerlerine yerleştirilmelidir.
- Ziyaretçilerin alan içinde her yapı ve kalıntıyı izleyebilmeleri için gerekli güvenlik önlemleri alınmalıdır.

- Tanımlanan gezi güzergâhı üzerinde bakı noktaları ya da seyir terasları oluşturularak, öncelikle alanın en önemli ve değerli öğelerine dikkat çekecek tasarımlar yapılmalıdır.
- Güzergâh üzerinde uygun yerlerde durak ve dinlenme noktaları düzenlenmelidir.
- Gezi güzergâhlarının belirlenmesinde, odak noktası olan yapıların taşıma kapasitelerinin göz önünde bulundurulması da önem taşımaktadır.

5.2.2 Kültürel değerler

Bu bölümde Aizanoi arkeolojik sit alanı içinde yer alan arkeolojik kalıntılar ve sivil mimarlık örneklerine yönelik tespit ve bu yapı ile kalıntıların korunmasına yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.2.2.1 Arkeolojik yapılar ve kalıntılar

- Arkeolojik yapılar, yapı kalıntıları ve çevresinde düzenli olarak bitki temizliği yapılmalıdır.
- Tiyatro ve stadyum yapılarında yapısal olarak problemli görülen duvar örgüde sağlamlaştırma çalışması yapılmalıdır.
- Özellikle Zeus Tapınak alanında karmaşık bir şekilde depolanan mezar taşları için sistematik bir sergileme düzeni oluşturulmalıdır.

5.2.2.2 Geleneksel yapı kültürü

Arkeolojik sit alanı içinde ve çevresinde bulunan geleneksel yapım tekniğinde yapılmış olan konutların büyük çoğunluğu bugün depo olarak kullanılmakta; terk edilmemiş yapılarda ise konut işlevi devam etmektedir. Boş olan yapılar fiziksel bakımdan oldukça yıpranmış olup konut kullanımı devam eden yapıların fiziksel durumu diğerleri ile karşılaştırıldığında daha iyi durumda oldukları görülmektedir (Şekil 5.1). Daha önce de belirtildiği gibi alan içinde koruma altına alınmış tescilli herhangi bir geleneksel yapı yoktur.

Şekil 5.1 Dor sütunlu avlunun doğusunda bulunan geleneksel mimari örnekleri (Orijinal 2010)

Geleneksel konut yapıları için öneriler;

- Arkeolojik sit alanı içinde ve çevresinde bulunan geleneksel yapım tekniğinde yapılmış olan konutlardan uygun nitelikli olanları saptanarak, koruma altına alınmalıdır.
- Tescillenecek tüm yapılar ve sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerin korunmasına yönelik olarak belgeleme (rölöve), dönemleme (restitüsyon) araştırmaları yapılmalı ve bu araştırmaların ışığında koruma – onarım (restorasyon) ve kentsel peyzaj tasarımı projelerinin hazırlanması gerekmektedir. Tüm bu çalışmaların konunun uzmanı ekiplerce ve birbiri ile uyumlu bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.
- Geleneksel konutların daha iyi korunması ve kültürel devamlılığının sağlanması için, bu yapılara çevreye uyumlu yeni işlevler verilmelidir. Alanın farklı dönemlerde çekilmiş fotoğraflarının ve önemli tarih olaylarının yazılı olarak sergilendiği galeri – müze yapısı ve benzer şekilde turizm – rehberlik hizmetlerinin verildiği 'Turizm Enformasyon Bürosu' şeklinde düzenlenebilir.

- Araştırma alanında yer alan yapıların bir kısmı pansiyon, kültür evi, el sanatları atölyesi ve yöre yemeklerinin sergilendiği alanlar gibi yeniden işlevlendirilerek ilçenin turizm potansiyelinin artmasına büyük katkı sağlanabilecektir.

5.2.3 Doğal değerler

5.2.3.1 Bitkisel materyal

Aizanoi arkeolojik sit alanı içinde yetişen bitki türleri Atalay (2002) ve Karagöz (2007) tarafından tespit edilmiş olup bu konu detaylı olarak daha önce araştırma bulgularına yer verilen 4. bölümde "bitkisel materyal" başlığı altında irdelenmiştir. Atalay (2002) ve Karagöz (2007)'ün de belirttiği gibi alanı içinde ve konut bahçelerinde yetiştirilmiş olan *Pyrus communis* (armut), *Malus domestica* (elma), *Cydonia vuglaris* (ayva), *Prunus domestica* (erik), *Prunus cerasus* (vişne), *Prunus avium* (kiraz), *Prunus armeniaca* (kayısı) ve *Juglans sp.* (ceviz) gibi ağaçların yanı sıra yıkıntıların çevresinde gelişen çalı ve otlar en dikkat çeken bitki türledir. Sit alanının genel siluetinde *Populus nigra* (kavak) ağaçları ile özellikle su kenarlarında bulunan *Salix sp* (söğüt) ağaçları önemli peyzaj öğesi olarak yer almaktadır.

Arkeolojik sit alanı sınırları içersinde gelişen bitkilerin hemen hemen tamamı oldukça bakımsız durumdadır. Kimi kurumuş olan ağaçlardan bazılarının yaprak ve gövdelerinde görülen lekelenmelerden dolayı hastalıklı olduğu görülmüştür.

- Mevcut vejetasyonun korunması ön planda tutulmalıdır.
- Alan genelinde bitkilerin gereksinim duyduğu bakım çalışmalarının yapılabilmesi yönünde yerel halk bilgilendirilmelidir.
- Gerek arkeolojik kalıntılara zarar verme riskinin olması gerekse kuruduklarında kolay tutuşması sonucu oluşabilecek yangınlar nedeni ile kazı alanlarında düzenli olarak ot temizliği yapılmalıdır.
- Arkeolojik yapılardan ilçe merkezine doğru devam eden bugünkü sit alanı sınırları içinde bulunan geleneksel konutların bahçelerinde bulunan mevcut bitkiler olabildiğince korunmalıdır.

- Yapı ve kalıntılara zarar vermeden gelişimine devam eden çalı ve ağaçlar korunmalıdır.
- Agora, sütunlu cadde ve kapı kalıntılarının olduğu alanlarda kendiliğinden gelişmiş olan bitkiler düzenli olarak temizlenmelidir.

5.2.4 Alan yorumu ve tasarım önerileri

Aizanoi arkeolojtik sit alanının konfor koşulları ve peyzaj ile ilgili kentsel donatı elemanlarının mevcut durumuna yönelik tespitler ve gerek konfor koşullarının gerekse kentsel donatı elemanlarının geliştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

5.2.4.1 Ziyaretçi merkezi

Aizanoi antik kent alanında Zeus Tapınağı ve çevresi tel örgü ile belirlenerek metal kilitli bir kapı ile giriş ve çıkışı kontrol altında tutulmaktadır. Zeus Tapınak düzlüğünün kuzeydoğusunda yer alan bu kapıya yakın olarak bilet gişesi ve bekçi kulübesi olarak kullanılan portatif polyester malzeme ile üretilmiş bir kabin yanı sıra meşrubat satışının yapıldığı derme çatma bir kulübe bulunmaktadır. Alana gelen ziyaretçilerin toplandıkları, alan hakkında bilgi aldıkları ya da dinlendikleri bir alan tanımlı değildir. Dolayısıyla ziyaretçiler alan içinde kendileri için uygun bir yerde, genel olarak arkeolojik kalıntılar üzerine oturarak dinlenmektedir (Şekil 5.2). Alana gelen ziyaretçiler arkeolojik yapı kalıntıları üzerine oturarak varsa rehberlerinden alan hakkında bilgi almaktadırlar.

Şekil 5.2 Aizanoi arkeolojik sit alanında ziyaretçi merkezi bulunmamaktadır. (Orijinal 2006)

Ziyaretçi merkezi için öneriler;

- Alan girişi olarak tanımlanacak bir ya da iki noktada ziyaretçilere bilet satışının yapıldığı aynı zamanda güvenlik noktası olarak kullanılacak bir alan tanımlanmalıdır.
- Bu alanda özellikle Aizanoi arkeolojik sit alanı ve yakın çevresine ait güncel bilgileri içeren yazılı, görsel, dijital olarak düzenlenmiş ücretli ve ücretsiz broşür, kartpostal, harita, kitapçık, cd ve dvd gibi yayınlar ve yanı sıra alana özel hediyelik eşya satışı yapılabilecek bir alan alarak tasarlanmalıdır.
- Dinlenme noktaları, tuvaletler ve meşrubat büfeleri, ilk yardım ve sağlık hizmetlerinin bu alanda tanımlanması uygun olacaktır.

5.2.4.2 Donatı elemanları

Kentsel donatı elemanları olarak zemin kaplamaları, yönlendirme ve bilgilendirme sistemleri, kontrol elemanları, kentsel mobilyalar ve aydınlatma konuları değerlendirilmiştir.

- **Zemin kaplamaları**

Aizanoi arkeolojik sit alanı içerisinde hem araçlar hem de yayalar tarafından asfalt yol, stabilize köy yolları ve toprak yol olmak üzere üç farklı yol tipi bulunduğu daha önce ulaşım maddesi altında belirtilmiştir. Alanda süreç içinde ve değişen ihtiyaçlar kapsamında birbirinden farklı şekilde gelişen bu yollar özellikle yağışın olduğu dönemlerde çamur olması nedeniyle alan içinde yaya ulaşımını oldukça güçleştirmektedir (Şekil 5.3).

Şekil 5.3 Çalışma alan içerisinde bulunan asfalt ve stabilize yollar (Orijinal 2010)

Zemin kaplamaları için öneriler;

- Alan içinde mevcut tüm yollar tarihi dokuya zarar verilmeden iyileştirilmelidir.
- Stabilize köy yolları tarihi dokuya uyumlu olacak şekilde alan bütününde ele alınarak doğal taş kaplama yapılabilir.
- Mevcut durumda tarlaların arasından arkeolojik kalıntılara ulaşımı sağlayan toprak yollar stabilize edilerek, su birikmesi ve çamur oluşumu kontrol edilebilecektir. Bu yollarda toprak zemin ıslatılarak sıkıştırılmak suretiyle sertleştirildikten sonra üzerine iri taneli kum ve çakıl taşı serilmelidir. Bu yollar alanın genelinde olabileceği gibi doğal taş ile de kaplanabilir.

- **Yönlendirme ve bilgilendirme sistemleri**

Aizanoi arkeolojik sit alanı içinde antik kenti ve bugünkü yerleşimin bütününü gösteren herhangi bir güncel ve anlaşılması kolay bir plan ya da bilgi içeren pano, tabela mevcut değildir. Alan genelinde tüm arkeolojik kalıntıların önünde yapıların adını gösteren küçük tabelalar ve bazı yapılar için sınırlı mimari bilgiyi içeren yazılı ve görsel malzemenin bulunduğu nispeten büyük fakat niteliksiz panolar bulunmaktadır (Şekil 5.4).

Şekil 5.4 Zeus Tapınağı önünde bulunan panolar (Orijinal 2010)

Birbirinden uzak olan yapılar arasında ise herhangi bir yönlendirme tabelası ise mevcut değildir.

Yönlendirme ve bilgilendirme sistemleri için öneriler;

- Ziyaretçilerin alanı ve içindeki kültürel değere sahip yapıları bilinçli olarak gezmesi için yönlendirme ve bilgilendirme sistemi gereklidir.
- Bilgi panoları alana girişten itibaren yapı ve kalıntıları ilgilendiren her noktada, yazılı ve görsel olarak bilimsel verilerle desteklenmiş, kolay anlaşılabilir bir grafik diliyle yapılmalıdır.
- Bilgilendirme panoları algılanması kolay, ancak arazinin dokusu ile ziyaretçiler arasındaki görsel ilişkiyi kesmeyecek noktalarda yerleştirilmelidir.
- Kullanılacak pano ve levhalar, üç boyutlu şekil ve planlar içererek, gerekli yerlerde alanın haritası, yön belirten işaretler ve açıklama yazıları içermelidir.
- Özellikle tehlikeli olabilecek yerlerde (taş düşmesi, kayması vb.) güvenlik amaçlı uyarı levhaları konması ve ziyaretçilerin tehlikeli objelere karşı uyarılması gerekmektedir.

- **Kontrol elemanları**

Aizanoi arkeolojik sit alanında kazı ve onarım çalışmaları bugünde devam etmektedir. Dolayısıyla ziyaretçilerin alan içinde her noktaya ulaşmaları kimi zaman güvenlik nedeniyle kimi zaman çalışmaların devamlılığı açısından istenmeyen bir durumdur.

Kontrol elemanları için öneriler;

- Alan genelinde kullanılacak olan kontrol elemanları anlaşılır, pratik ve görsel olarak uyumlu tasarlanmalıdır.
- Kazının devam ettiği alanlar için ziyaretçi güzergahında kısıtlamalar getirilmelidir.

- **Oturma elamanları**

Aizanoi arkeolojik sit içinde tanımlı durak ve dinlenme noktaları bulunmamaktadır.

Oturma elamanları için öneriler;

- Yapıların birbirinden uzak konumlarda olması nedeniyle yeni tanımlanan gezi güzergâhları boyunca elverişli yerlerde ziyaretçiler için durak ve dinlenme noktaları düzenlenmelidir.
- Dinlenme noktaları olarak düzenlenecek olan alanlara yerleştirilecek olan dinlenme ve oturma grupları özgün dokuyla uyumlu malzeme kullanılarak tasarlanmalıdır.

- **Çöp kutuları**

Arkeolojik yapılara yakın alanlarda herhangi bir çöp kutusu bulunmamaktadır. Konut yapılarının bulunduğu alanlarda ise metal çöp varilleri bulunmaktadır.

Çöp kutuları için öneriler;

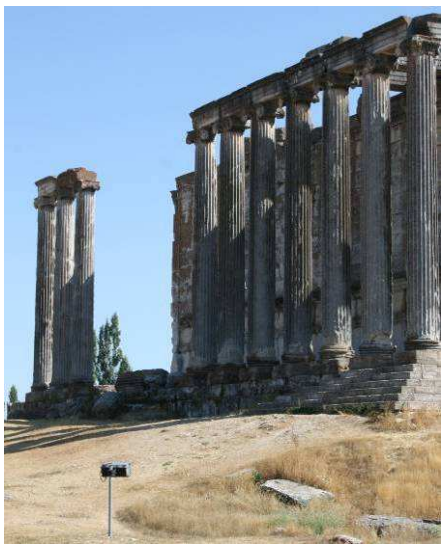
- Tanımlanan dinlenme noktalarında ve alanın belirli yerlerinde kolay temizlenebilir yapıda ve özgün doku ile uyumlu malzeme ile tasarlanmış çöp kutuları yerleştirilmelidir.
- Konut yapılarının bulunduğu alanlarda belirli noktalara kolay temizlenebilir, yapı ve özgün dokuyla uyumlu malzeme ile tasarlanmış büyük, kapaklı çöp konteynerleri yerleştirilmelidir.

- **Aydınlatma**

Sit alanı içinde, özellikle geleneksel konutların bulunduğu alanlarda sokakları aydınlatmak için kullanılan metal iskeletli direkler ve beton direkler bulunmaktadır (Şekil 5.5). Arkeolojik yapı kalıntılarından yalnızca Zeus Tapınağı'nda özel aydınlatma

yapılmıştır. Tapınak zeminden yukarı doğru açılı olarak ayarlanmış olan dökme alüminyum, siyah, renkli projektörler ile aydınlatılmıştır (Şekil 5.5).

Şekil 5.5 Çalışma alanında bulunan aydınlatma armatürü (Orijinal 2010)
Şekil 5.6 Zeus Tapınağı aydınlatma armatürü (Orijinal 2010)

Aydınlatma için öneriler;

- Arkeolojik yapı ve kalıntılarda güvenlik gerekçesiyle genel aydınlatma yapılmalıdır.
- Arkeolojik yapıların anıtsal ve görkemli mimari özellikleri ortaya çıkartmak üzere alan genelinde tutarlı ve özgün dokuyla uyumlu donatı elemanları yeterli sayıda tasarım yapılmalıdır.
- Gelişen gereksinimler kapsamında, zaman içinde sit alanı geneline yerleştirilmiş birbirinden farklı metal iskelet ve beton elektrik direkleri mümkünse kaldırılmalı ve yerlerine bütünle uyumlu donatı elemanları yeterli sayıda yerleştirilmelidir.

- **Üst örtü elemanları**

Arkeolojik kazılarda ve kazı alanlarında yapılacak düzenleme, restorasyon ve konservasyon proje ve uygulamalarında uyulacak usul ve esaslara ilişkin yönergenin 21

numaralı maddesi uyarınca; açıkta kalması sakıncalı olan malzeme ve detaylar (kerpiç, mozaik döşeme, çini kaplı duvar, fresk vb.) sit alanında olumsuz etki yaratmayacak, kendi başına anıtsal bir nitelik taşıyan iddialı mimari çözümlerden kaçınılarak, koruyucu üst örtü sistemleri altına alınmaktadır (Anonim 2009).

Arkeolojik alanlarda yapılan bilimsel kazılar ile ortaya çıkarılan buluntuların, doğal koşullardan etkilenip bozulmalarının önlenmesi amacıyla, koruma çatıları ile desteklenmektedirler. Bu süreçte tasarlanacak çatıların formu, üst örtüde kullanılacak malzeme, üst örtünün kazılar sonrasında ortaya çıkarılan kalıntılara vereceği zararlar ve yine üst örtünün tarihi dokuya uyumu gibi kriterler, üst örtünün tasarım sürecini etkileyen unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda da, gerektiğinde sökülebilen, geniş açıklılıkları az sayıda taşıyıcı ile geçebilen üst örtülerin yapımı tercih edilip, çelik karkas taşıyıcılı, görselliği bozmamak adına mümkün olduğunca şeffaf yüzeylerin kullanıldığı tasarımlar uygulanmaktadır. Böylece, çağdaş malzemenin kullanıldığı modern ekler, tarihi dokuya saygılı, ön plana çıkmayan, atmosfer koşullarından koruduğu tarihi buluntuları vurgulayan, gerektiğinde sökülebilen bir nitelik kazanmaktadır (Kıray ve Karaman 2006).

Aizanoi arkeolojik sit alanında mozaikli hamam üzerinde çelik karkas taşıyıcılı bir üst örtü 1996 yıllarında yapılmıştır (Şekil5.7). Bu taşıyıcı sistem üzeri ve cephede açık olan kısımlar atermit oluklu levha ile kaplanmış durumdadır. Görsel olarak çevre ile uyumsuz olan bu örtü aynı zamanda her zaman kilitli tutulan iç mekanında ziyaretçiler tarafından görülmesini engellemektedir. Güvenlik açısından sürekli kilitli tutulan mozaikli hamam yapısının cephesinde bulunan galvanizli oluklu levha nedeniyle iç mekan hiç bir şekilde dışarıdan izlenememektedir.

Şekil 5.7 Hamam yapısı üst örtüsü (Orijinal 2010)

Üst örtü elemanları için öneriler;

- Mozaikli hamam üzerine yapılmış olan üst örtü mekanı atmosfer koşullarından koruduğu kadar tarihi dokuya da saygılı, ön plana çıkmayan bir yapıda yeniden ele alınmalıdır.
- Hamam yapısının cephesinde bulunan galvanize oluklu levhalar yerine iç mekanın izlenmesine olanak sağlayacak yapıda şeffaf kaplama malzemeleri tasarlanmalıdır. Böylece kapılar kilitli olsa dahi iç mekan ve mozaik zemin kaplaması dışarıdan rahatlıkla izlenebilecektir.

Aizanoi arkeolojik sit alanı gerek arkeolojik yapıları gerekse yakın geçmişe ait bozulmamış dokusuyla oldukça özel ancak yeteri kadar bilinmeyen bir yerdir. Alanın korunması için öncelikli olarak koruma – kullanma dengesini gözeten ve çözüm önerisi getirilen konu başlıklarını içeren Koruma Amaçlı İmar Planı çalışması yapılarak sürdürülebilir turizm mekanizması yaratılmalıdır. Planlama çalışmaları sırasında arkeoloji, tarih, mimarlık, sosyoloji, turizm, ekonomi, şehir planlaması, peyzaj mimarlığı vb. gibi disiplinlerin bir arada çalışmaları, sorun ve olanakların net bir şekilde ortaya konması ve bu doğrultuda daha geniş bir perspektifte çözülmesine olanak

sağlayacaktır. Farklı disiplinlerin işbirliği ile ortaya konan hedeflerin yaşam bulmasında ilk koşul halkın etkin olarak sürece katılımının sağlanması ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla alanda yapılacak her türlü çalışmanın hedeflenen kalitede sonuçlandırılabilmesi için halkın gerek yerel yönetim gerekse ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından bilgilendirilmesi, buna yönelik çalışmalar ve eğitim programlarının uygulanması bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

5.2.5 Turizm

- Aizanoi arkeolojik sit alanı, bölgesel gezi programlarının kapsamına alınmalıdır. Paket turlar kapsamında ele alınarak gerek çağdaşı olan kentlerle beraber gerekse Kütahya bölgesinde yaygın olan sağlık turizmi çerçevesinde değerlendirilmelidir.
- Çavdarhisar'da düzenlenen festival geliştirilmeli ve bu durum Aizanoi arkeolojik sit alanının tanıtımı olarak da kullanılmalıdır.
- Geleneksel konutlardan bazıları onarılarak yeni işlevler verilmelidir. Pansiyon, butik otel gibi kullanımlar yanı sıra kırsal alanda doğal, ekolojik konaklama seçenekleri ile alternatif turizm seçeneği oluşturulmalıdır.

Arkeolojik sit alanlarında koruma – kullanma dengesinin oluşturulması, yapısal olarak tahribata / bozulmaya çok müsait olan bu kültürel mirası alanlarının korunması ve aynı zamanda turizm açısından kullanımı bakımından olduğu kadar bu iki durumun sürdürülebilirliği açısından da oldukça önemlidir. Kültürel miras alanı olarak bu alanlar turizm ile sağladıkları hareketlilik sayesinde bulundukları yöre için oldukça iyi bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu alanlarda plansız gelişme ve taşıma kapasiteleri üzerinde kullanımları, geri dönülmez tahribatları da beraberinde getirecektir. Bu tahribatın en aza indirilmesi amacıyla bugün arkeolojik alanlarda koruma ve kullanmaya yönelik projelendirme çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmaların başarılı olması ise çalışma grubunda bulunacak katılımcıların farklı meslek disiplinlerinden koruma konusunda uzmanlardan ve yerel halkın bu çalışmalara etkin olarak katılması ile mümkün görülmektedir.

Bugün bu amaçlar doğrultusunda öncelikle arkeolojik alanların belgelenmesine ve korunmasına yönelik projelendirme çalışmaları yapılmaktadır. Ana malzeme olarak

kullanılan bu projeler üzerinden bir sonraki adım olarak alanın çağdaş koşullara uygun olarak herkes tarafından anlaşılır düzeyde ve etkin bir biçimde izlenmesine olanak sağlayacak "Alan Yorumu - Tasarım Projeleri" hazırlanması sırasında yararlanılmaktadır.

Bir açık hava müzesi olarak arkeolojik alanlara yönelik olarak hazırlanan "Alan Yorumu - Tasarım Projesi"nin uygulaması koruma çalışmalarını takip eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu projelerin hazırlanması sırasında "yapı ve kalıntıların bulundukları çevrenin de bir bütün olarak ele alınması gerekliliği" düşüncesinden hareketle alanların mevcut doğal potansiyelleri ve peyzaj özelliklerinin tespit edilerek değerlendirilmesi gerekmektedir.

KTVKYK'nun 5 Kasım 1999 tarihli ve 658 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ilke kararı gereği arkeolojik alanlarda yeni bitki dikimi yapılamaz. Bu durum, "arkeolojik alanlarda peyzaj düzenlemesi yapılamaz olarak" algılanırken peyzajın yalnız "bitkisel materyal düzenlemesi" ile alakalı olduğu düşüncesinden hareket edilmektedir. Oysaki arkeolojik sit alanı bir açık hava müzesi olarak ele alınmalı ve ziyaretçiler için alanın düzenlenmesi sırasında, alan özelinde irdelenen giriş, ziyaret güzergahı, rampa, merdiven, aydınlatma vb. nitelikte alanın ihtiyacı olan her türlü basit strüktürlü yapı ve donatı elemanlarının yerlerinin tanımlanması detaylandırılması, materyal seçimi çalışmaları aynı zamanda bu tarihi alanların korunması konusunda çalışmakta olan peyzaj mimarlarını da ilgilendiren bir konu olarak ele alınmalıdır.

Arkeolojik alanlar için iyi ve işleyen bir planlanma / projelendirme korunması oldukça önemli olan bu alanlarda yaşanan sorunların en aza indirilmesi için gereklidir. Kuşkusuz bu durum arkeolojik sit alanlarının yalnız arkeologlar, mimarlar ve koruma uzmanlarının çalışma alanı olarak görülmekten öte peyzaj mimarları, şehir plancıları, inşaat mühendisleri, sosyologlar vb farklı pek çok disiplinin ortak çalışması ile mümkündür. Bugün arkeolojik sit alanlarında uluslararası düzeyde yapılan düzenlemeler ile ziyaretçi sayısında elde edilen artış ve dolayısıyla gelir yöre halkının ekonomik olarak kalkınmasını sağlarken aynı zamanda alanda yürütülen araştırma ve koruma çalışmaları için kaynak olarak da kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. 2004. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul.

Ahunbay, Z. ve İzmirligil, Ü. 2002. Management and Preservation of Archaeological Sites. İstanbul.

Anonim, 2003. Aizanoi Çavdarhisar Rehberi. Ankara

Akkuş, M. 1962. Kütahya – Gediz Arasındaki Sahanın Jeolojisi. Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi. Sayı 58

Alman Arkeoloji Enstitüsü, 2008
http://www.dainst.de//index.php?id=638. Erişim tarih: 02.03.2011

Alanyurt, U. 2009. Türkiye'de Koruma ve Onarım Üzerine Analiz. Masrop E-Dergi, Sayı 4. http://www.masrop.com/default.asp

Ankara Tarım İl Müdürlüğü, 2010.
http://www.ankara-tarim.gov.tr/files/projefiles/atimasterplan.pdf. Erişim tarihi: 20.03.2011

Anıl, M. 2007. Tarihsel Alanlarda Turizm Olgusunun Tasarım - Koruma İlişkisi Üzerindeki Etkileri: Bodrum Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Anonymus, 1995. UNESCO - Workshop on Sustainable Tourism Development in World Heritage Sites - Planning for Hue, Final Report.

Anonim, 1997. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul

Anonim, 2004. Türkiye Çevre Atlası. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Çed ve Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim, 2005. Kütahya İli Çevre Durum Raporu. Kütahya.

Anonim, 2006. TMMOB, Mimarlar Odası Kasım Aralık Bülteni, Sayı 45, Ankara.

Anonim, 2007. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007 – 2013, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

Asatekin, N. G. 2004. Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız. Ankara

Avrupa Konseyi Türkiye, 2010.
http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas_121.htm, 2010 Erişim tarihi: 08.02.2011

Belge, B. 2004. Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama. Planlama Dergisi 2004/ 4

Binan, C. 1999. Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzügü'nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci. İstanbul.

Bulut, E. 1999. Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Etkileri, http://www.ekitapyayin.com/?kitap=025.

Çavdarhisar Belediyesi, 2010. http://www.cavdarhisarbelediyesi.info/?Syf=18&Hbr=71394 Erişim tarihi: 04.01.2011

Çavdarhisar Kaymakamlığı, 2010. http://www.cavdarhisar.gov.tr/default_B1.aspx?content=1061. Erişim tarihi: 02.02.2011

Cebeci, Ö. F. ve Çakılcıoğlu, M. 2002. Kültürel Sürdürülebilirlik. http://www.kentli.org/makale/kultur.htm

Cros, H. and McKercher, B. 2002. Cultural Tourism – The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management. Binghampton

Dağıstan Özdemir M. Z. 2005. Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış. Planlama Dergisi 2005/1

Demir, C. 2001. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Milli Parklarda Sürdürülebilirliği: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama. Doktora Tezi (yayınlanmamış) Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

Deprem Haber, 2008. http://www.depremhaber.com. Erişim tarihi: 10.07.2008

Dincer, B ve Özaslan, M. 2004. İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, http://ekutup.dpt.gov.tr/,

Erder, C. 1975. Tarihi Çevre Bilinci. Ankara

Erdoğan, E. 2006. Perge Arkeolojik Sit Alanı, Peyzaj Özellikleri ve Koruma Sorunları. ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt:8 Sayı:10

Erdoğan, N. 2003. Çevre ve (Eko)truizm. Ankara

Google Earth Programı. http://earth.google.com. Çavdarhisar 20 Eylül 2001 görüntülenme tarihi,

Hoffann, A and Rheid, K. 1991. Die Ausgrabungen in Aizanoi 1990, 13. Kazı Sonuçları Toplantıları II. Cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Hoffann, A. 1982.Die Ausgrabungen in Aizanoi, 4. Kazı Sonuçları Toplantıları, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Hoffann, A. 1985. Ausgrabungen in Aizanoi, 7. Kazı Sonuçları Toplantıları II. Cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Hoffann, A. 1986. Arbeiten in Aizanoi, 9. Kazı Sonuçları Toplantıları II. Cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Hoffann, A. 1988. Aizanoi 1987, Arbeiten im Stadion, 10. X. Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Bildirileri II. Cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Hoffann, A. 1989. Aizanoi 1988, Arbeiten im Stadion, 11. Kazı Sonuçları Toplantıları II. Cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara.

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), 1978. http://www.international.icomos.org/publications/JS5_5.pdf. Erişim tarihi: 08.02.2011

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), 1987. http://www.international.icomos.org/charters/towns_e.htm. Erişim tarih: 08.02.2011

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS),1990. http://www.icomos.org/icahm/documents/charter.html. Erişim tarihi: 08.02.2011

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), 2009. http://www.icomos.org/landscapes/documents.htm. Erişim tarihi: 08.02.2011

Karagöz, M. 2007. Hisarcık İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi.

Karayolları Genel Müdürlüğü, 2011. http://www.kgm.gov.tr. Erişim tarihi: 02.02.2011

Kejanlı T. Akın, C. T. ve Yılmaz, A. 2007. Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, http://www.esosder.com/dergi/19179-196.pdf,

Kuban, D. 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama. İstanbul.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010. http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-41685/kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-kanunu.html. Erişim tarihi: 08.02.2011

http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF4A7164CD9A18CEAEA34EA1DE31F745BA. Erişim tarihi: 08.02.2011

http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-49690/koruma-amacli-imar-plani-teknik-sartnamesi.html. Erişim tarihi: 08.02.2011

http://www.kulturvarliklari.gov.tr/belge/1-41869/aizanoi---aezani-cavdarhisar.html Erişim tarihi: 08.02.2011

Kültürel Mirasın Dostları Derneği, 2006. http://web.deu.edu.tr/terracottas/kumid/doc_icomos_1994_nara_01. Erişim tarihi: 16.10.2007

Madran, E. ve Özgönül, N. 2005. Kültürel ve doğal değerlerin korunması. Ankara.

Madran, E. 2002. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler. Ankara

Mimarlar Odası, 2006. http://www.mo.org.tr/index.cfm?sayfa=Belge&Sub=basin&RecID =794. Erişim tarihi: 17.02.2011

Özcan, Z. 2006. Planlamada Disiplinler Arası İlişkiler ve Kentsel Arkeolojinin Yeri. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 21 No:4 ,

Rheidt, K. 1993. 1992 Yılı Aizanoi Kazısı, 15. Kazı Sonuçları Toplantıları I. Cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Rheidt, K. 1994. 1993 Yılı Aizanoi Kazısı, 16. Kazı Sonuçları Toplantıları II. Cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Rheidt, K. 2003. Die Ausgrabungen in Aizanoi 2002, 25. Kazı Sonuçları Toplantıları Toplantıları I. Cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Rheidt, K. ve Ateş, G.2005. Aizanoi 2003 ve 2004 yılı çalışmaları, 27. Kazı Sonuçları Toplantıları II. Cilt, Ankara

Rheidt, K. ve Ateş, G. 2007. Aizanoi 2005 ve 2006 yılı çalışmaları, 29. Kazı Sonuçları Toplantıları II. Cilt, Ankara

Rheidt, K. 2009. Pile Foundation in the Anatolian Mountains – Wrong Technique at the Wrong Place?. Proceedings of the Third International Congress on Construction History. Cottbus.

Rohn, C. 2008. Der Theater - Stadion - Komplex von Aizanoi. Von der Fakultät Architektur, Bauingenieurwesen und Stadtplanung der

BrandenburgischenTechnischen Universität Cottbusn zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktor-Ingenieurs genehmigte Dissertation. Berlin

Tanaç Kıray M. ve Yılmaz Karaman Ö. 2006. Tarihi Yapıların / Dokuların Yenilenme Sürecinde "Çağdaş Cephe ve Çatı Elemanları" Kullanımı. Çatı Cephe Dergisi Sayı 5.

Tapan M. 2007. Soru ve Cevaplarla Koruma. İstanbul.

The Nautical Archaeology Program at Texas A&M University, 1999. http://nautarch.tamu.edu/crl/conservationmanual/File1.htm. Erişim tarihi: 04.10.2010

Tuncer, M. 2004. Kentsel yoksulluğa bir çözüm: tarihsel çevrenin sürdürülebilir koruması.

Tuncer, M. ve İşbilen, A. 2006. Türkiye'de Tarihsel Ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu Bağlamında; "Taşınır" ve "Taşınmaz" Kültürel Öğelerin İrdelenmesi, Sorunlar ve Politikalar. Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, İzmir

Tuncer, M. mehmet-urbanplanning.blogspot, 2007. http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2007/02/ka-antiphellos-koruma-plani.html. Erişim tarihi: 04.02.2011

Tuncer, M. mehmet-urbanplanning.blogspot, 2010. http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2010/03/tarihsel-arkeolojik-kentsel-koruma.html. Erişim tarihi: 04.02.2011

Yazgan, M. E. ve Erdoğan, E. 1992. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları: 2, Ankara

Yücel, C. 2005. Korunacak Kentsel Alanların Planlanmasında Güncel Yaklaşımlar. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 18

Wikipedia

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sit_alan%C4%B1, 2010. Erişim tarihi: 15.11.2010

http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eehir_ve_b%C3%B6lge_planlama. Erişim tarihi: 15.11.2010

http://tr.wikipedia.org/wiki/Turizm, 2010. Erişim tarihi: 15.11.2010

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Evren TANDOĞAN

Doğum Yeri : Ankara

Doğum Tarihi : 1977

Medeni Hali : Evli

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Ankara Kocatepe Mimar Kemal Lisesi

Önlisan : Ankara Üniversitesi, Başkent Meslek Yüksek Okulu Restorasyon ve Konservasyon (1999)

Lisans : Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İçmimarlık (2006)

Yüksek Lisans: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı (Eylül 2009 – Mart 2011)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Ka – Ba Eski Eserler Koruma ve Değerlendirme – Mimarlık Ltd., 2007 –